

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**RÖNESANS DÖNEMİ “İYİ İMPARATORLAR” KAVRAMININ ROMA
İMPARATORLUK SİKKELERİNDE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Furkan ODABAŞI

Anabilim Dalı: Arkeoloji

Programı: Klasik Arkeoloji

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bülent Öztürk

Eylül 2019

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**RÖNESANS DÖNEMİ “İYİ İMPARATORLAR” KAVRAMININ ROMA
İMPARATORLUK SİKKELERİNDE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Furkan ODABAŞI

Arkeoloji Anabilim Dalı

Klasik Arkeoloji Programı

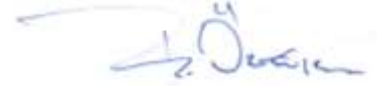
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bülent ÖZTÜRK

Eylül 2019

Furkan Odabaşı tarafından hazırlanan RÖNESANS DÖNEMİ “İYİ İMPARATORLAR” KAVRAMININ ROMA İMPARATORLUK SİKKELERİNDE İNCELENMESİ adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Bülent ÖZTÜRK

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

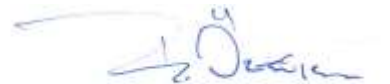
Juri Üyesi: Doç. Dr. Bülent ÖZTÜRK (Danışman)

Juri Üyesi: Prof. Dr. Christine ÖZGAN

Juri Üyesi: Doç. Dr. Aliye EROL ÖZDİZBAY

Yedek Juri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat ÖZGEN

Yedek Juri Üyesi: Doç. Dr. Aşkım ÖZDİZBAY

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım klavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Adı-Soyadı: Furkan ODABAŞI

RÖNESANS DÖNEMİ “İYİ İMPARATORLAR” KAVRAMININ ROMA İMPARATORLUK SİKKELERİNDE İNCELENMESİ

ÖZET

Rönesans Dönemi devlet adamı ve siyasi düşünürlerinden olan Floransalı Niccollo Machiavelli ile Aydınlanma Dönemi yazarlarından Edward Gibbon, Roma İmparatorluk Tarihi’nde 96-180 yılları arasını kapsayan Roma İmparatorları, Nerva, Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius ve Marcus Aurelius’un dâhil olduğu süreci “İyi İmparatorlar” Dönemi olarak adlandırmışlardır. Hazırlanmış olan bu yüksek lisans teziyle günümüzde modern bilim insanları ve tarihçiler tarafından kullanımı devam eden kavramın imparatorluk sikkeleri üzerinden sorgulanması amaçlanmaktadır.

Kavramın doğru bir şekilde anlaşılabilmesi adına Edward Gibbon ve Niccolo Machiavelli’nin kendi çalışmalarıyla birlikte, modern yazar ve tarihçilerin eserleri üzerine yapmış oldukları değerlendirmeler incelenmiştir. Konuyla ilişkili olarak Geç Cumhuriyet-Erken İmparatorluk Dönemi genel siyasi tarihine antik ve modern kaynaklardan faydalanılarak değinilmiş, Nerva’dan Marcus Aurelius’a kadar olan süreç, dönemin siyasi ve ekonomik gelişmeleri eşliğinde başta Roma İmparatorluk sikkeleri olmak üzere dönem ikonografisi üzerinden sorgulanmıştır. Buna ilaveten sikkeler üzerinde kavramın karşılığı dikkate alınarak, “askerî başarı odaklı-egemenlik bilinci” üzerine odaklanılmış, “İyi İmparatorlar” Dönemi tarihçesini desteklemek amacıyla kullanılan sikkelerle birlikte katalog çalışması oluşturulmuştur.

Yapılan değerlendirmelerin ardından “İyi İmparatorlar” Dönemi kavramının bahsi geçen dönemle sınırlı olmadığı, bu kavramı yansıtan askerî başarının temininde oluşturulan küresel egemenlik bilincinin devlet politikasının bir parçası olarak, Roma’nın önceki dönemlerinde de takip edilebildiği imparatorluk sikke tipleri üzerinden ortaya konmuştur. Ayrıca refahla özdeşleştirilen “İyi İmparatorlar” kavramının, imparatorluğun idari ve ekonomik şartları göz önünde bulundurulduğunda, üzerinde yeniden düşünülmesi gereken bir kavram olduğu anlaşılmıştır. Bahsi geçen çelişkilerin ortaya çıkmasında ise Rönesans ve Aydınlanma Dönemleri’nde görülen Roma’yı model olarak seçme arzusunun etkili olduğu çalışmada belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Numismatik, Propaganda, İyi İmparatorlar Dönemi, Machiavelli, Gibbon.

INVESTIGATION OF THE RENAISSANCE PERIOD “THE GOOD EMPERORS” CONCEPT IN ROMAN IMPERIAL COINAGE

ABSTRACT

Florentine Niccolo Machiavelli, one of the statesman and politician writer of the Renaissance period, and Edward Gibbon, author of the Enlightenment Period, called emperors in the Roman Imperial History between 96-180 including Nerva, Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius and Marcus Aurelius as “The Good Emperor Period”. The aim of this thesis is to question the concept that is still in use today from modern scientists and historians.

In order to understand the concept properly, modern analysis of the authors as well as their own works have been examined. In connection with the subject, the general political history of the Late Republic-Early Imperial Period has been mentioned by using ancient and modern sources, and the period from Nerva to Marcus Aurelius has been studied through iconography of the period, in particular through the coins of the Empire, accompanied by political and economic developments. In addition to this, considering the main concept, the catalog with the coins used to support the history of the period has been designed, where military success-dominant coin types have been focused on.

It has been found that the concept of “The Good Emperors” Period was not limited to the period mentioned, and the perception of global domination reflecting the concept of “The Good Emperors” was also present in the previous periods as part of the state policy of Rome. Furthermore, the period of prosperity associated with the concept has appeared to be problematic in view of the administrative and the economical conditions of the Empire. In this case, the desire to select Rome as a model in the Renaissance and Enlightenment Periods is stated in the study.

Anahtar Kelimeler: Numismatic, Propaganda, The Good Emperors Period, Machiavelli, Gibbon.

ÖNSÖZ

Lisans yıllarımın başından itibaren Antik Çağ Tarihi ile alakalı yaptığım okumalarda Roma Tarihi'nde İmparator Nerva'nın 96 yılında tahta geçişinden Marcus Aurelius'un 180 yılındaki ölümüne kadar olan sürecin yazarlarca “İyi İmparatorlar Dönemi” olarak adlandırılması sıklıkla karşılaştığım bir husustu. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde almış olduğum Numismatik dersleri sayesinde geçmişi anlamlandırmada sikkelerin ne kadar önemli bir araç olduğunu farketmem bende “İyi İmparatorlar” Dönemi'ni sorgulayabileceğim bir yüksek lisans tezi hazırlama isteğini uyandırdı.

Tez çalışmamın tamamlanmasına yardımcı olan, her bir detayı ile ilgilenen danışmanım Doç. Dr. Bülent Öztürk'e, tez konumun seçim aşamasından itibaren göstermiş olduğu teşvik ve çalışmamın içeriğiyle alakalı yardımları için Doç. Dr. Kenan Eren'e, tez çalışmam boyunca tezimin şekillenmesinde önemli pay sahibi olan Prof. Dr. Christine Özgan'a, akademik hayatım boyunca verdiği desteklerle karşılaştığım her türlü problemi çözmeme yardımcı olan Dr. Murat Özgen'e, çalışmamın içerik ve teknik noktalarıyla ilgili göstermiş olduğu samimi yardımları sebebiyle Prof. Dr. Oya Yağız'a, değerli görüşleriyle Prof. Dr. Zeynep Koçel Erdem'e ve gösterdiği samimi alakayla çalışmamın son şeklini almasında büyük katkısı olan Doç Dr. Aliye Erol-Özdizbay'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezimin derleme aşamasındaki emekleriyle, arkadaşlarım-kardeşlerim, Oğuzhan Şener ve Cansın Durusoy'a ve yurt dışındaki kaynaklara ulaşımı sağlayan, yaşadığım stresli süreçlerde bana samimiyetle güç veren Yulia Aleksandra Mikheeva'ya canı gönülden teşekkürlerimi iletiyorum. Aynı şekilde Lisans – Yüksek Lisans eğitimim boyunca birçok güzel anı paylaştığım arkadaşlarım Ertunç Denктаş, Mustafa Akçaöz, Sedef Karaman, Yeşim Tanrıverdi, Zuhal Eylül İçli'ye kocaman teşekkürler. Son olarak sadece tez yazım sürecinde değil hayatımın tüm safhasına olan katkılarıyla aileme karşı teşekkürü en büyük gereklilik olarak görüyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
HARİTALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xi
GRAFİKLER LİSTESİ	xi
RESİMLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxi
GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	1
1.2. Çalışmanın Kuruluş Düzeni	2
1.3. Çalışmanın Yöntemi ve Teknik Noktalar	3
1.4. “İyi İmparatorlar” Kavramının Tarihsel Gelişimi	4
1.5. Roma Geç Cumhuriyet-Erken İmparatorluk Dönemi ve Propaganda Araçları Üzerine Genel Bir Değerlendirme	10
2. ROMA İMPARATORLUĞU'NUN 96-180 YILLARI ARASINDAKİ TARİHİNE	
GENEL BİR BAKIŞ.....	19
2.1. Nerva Dönemi (96-98)	19
2.2. Traianus Dönemi (98-117)	22
2.2.1. Dacia Savaşları	23
2.2.2. Doğu Seferi	25
2.3. Hadrianus Dönemi (117-138)	28
2.3.1. Hadrianus'un Seyahatleri	30
2.4. Antoninus Pius Dönemi (138-161)	34
2.5. Marcus Aurelius (161-180) ve Lucius Verus Dönemi (161-169)	37
2.5.1. Parthia Savaşı.....	38
2.5.2. Germania Kabileleri İsyanları.....	39
3. 96-180 YILLARI ARASINDAKİ İMPARATORLUK SİKKE TİPLERİ VE ASKERİ BAŞARI ODAKLI EGEMENLİK BİLİNCİ.....	42
3.1. Nerva Dönemi	42
3.1.1. Toplumsal Huzurun Teminini Yansıtan Tipler	42
3.1.2. Sosyal Yönlü Yardımlarını Yansıtan Tipler	44
3.2. Traianus Dönemi	47
3.2.1. Sosyal Yönlü Yardımları ve Kamusal Faaliyetlerini Yansıtan Tipler	47
3.2.2. Providentia Tipi ve Askerî Tipler	48

3.3. Hadrianus Dönemi	52
3.3.1. İmparatorluğun Korumacı Politikasını Yansıtan Tipler	52
3.3.2. Adoptio Tipleri	53
3.3.3. Seyahat Sikkeleri	54
3.3.3.1. Provincia (Eyalet) Tipi	54
3.3.3.2. Adventus Tipi	55
3.3.3.3. Restitutor Tipi	55
3.3.3.4. Exercitus Tipi	55
3.4. Antoninus Pius Dönemi	57
3.4.1. Pius Tipi ve Sosyal Yönlü Yardımlarını Yansıtan Tipler	57
3.4.2. İmparatorluk Ailesi Temalı Tipler	59
3.4.3. Provincia (Eyalet) Tipi ve Diğer Egemenlik Tipleri	60
3.5. Marcus Aurelius Dönemi	62
3.5.1. Lucius Verus'un Doğu Seferi'ni Yansıtan Tipler	63
3.5.2. İsyanların Ardından Temin Edilen Düzeni Yansıtan Tipler	64
3.5.3. İmparatorluk Ailesi Temalı Tipler	65
4. SİKKE TİPLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	66
5. KATALOG	70
6. SONUÇ	105
KAYNAKLAR	105
EK A. HARİTALAR	115
EK B. TABLOLAR	117
EK C. GRAFİKLER	124
EK D. RESİMLER	126
ÖZGEÇMİŞ	146

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1. Augustus Dönemi'nde Roma İmparatorluğu.

<https://i.pinimg.com/originals/f1/7c/c8/f17cc8761aad4eb1698340f503d7cd47.jpg>

Erişim tarihi 22.04.2019.

Harita 2.1. Traianus Dönemi'nde Roma İmparatorluğu.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roman_Empire_Trajan_117AD.png

Erişim tarihi 22.04.2019.

Harita 2.2. Hadrianus'un seyahatleri

<https://www.themaparchive.com/the-travels-of-emperor-hadrian-121132-ce.html>

Erişim tarihi 30.07.2019.

Harita 2.3. Marcus Aurelius Dönemi (M.S. 180) Roma İmparatorluğu.

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aurelius180AD.png>

Erişim tarihi 22.04.2019.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. 1. yy.da Denarius'un değerleri.

BMCRE I-IV.

Tablo 2.2. Augustus Döneminden Marcus Aurelius Döneminin sonuna kadar Aureus ağırlıkları.

BMCRE I-IV.

Tablo 2.3. Erken İmparatorluk Dönemi dağıtılan *congiarium*lar.

Drexhage, H.C.-Heinrich, K.-Ruffing, K. (2002), 54.

Tablo 2.4. Augustus-Marcus Aurelius Dönemi imparatorların yönetimlerinin ilk iki yılında kullanılan personifikasyonlar.

Tablo 2.5. Nerva-M.Aurelius arası imparatorların kullandıkları personifikasyonlar.

Tablo 2.6. Çalışmada kullanılan personifikasyonların listesi.

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1. Nerva Dönemi sosyal yönlü Sestertiusların dağılımı.

Hobley, A.S. (1998), 35-36.

Grafik 2.2. Definelerde ele geçen Antoninus Pius Dönemi Aureusları.

Rowan, C. (2013), 216.

Grafik 2.3. Definelerde ele geçen Antoninus Pius Dönemi Denariusları.

Rowan, C. (2013), 221.

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.1. RRC Magnus Pompeius, No: 483/2.

<https://www.acsearch.info/search.html?id=4833868>

(CNG, Auction 93, 22.05.2013. Lot 1115.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.2. RRC Iulius Caesar No: 452/4.

<https://www.acsearch.info/search.html?id=1588594>

(NAC, Auction 70, 16.05.2013. Lot 157.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.3. RIC I. Augustus No: 254b.

<https://www.acsearch.info/search.html?id=918786>

(CNG, Triton 14, 04.01.2011. Lot 900.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.4. RIC I. Augustus No: 514.

<https://www.acsearch.info/search.html?id=758526>

(CNG, Triton 11, 08.01.2008. Lot 816.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.5. RIC I. Augustus No: 30.

<https://www.acsearch.info/search.html?id=1825432>

(CNG, Auction 94, 18.09.2013. Lot 1136.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.6. RIC I. Augustus No: 252.

<https://www.acsearch.info/search.html?id=1237868>

(CNG, Electronic Auction 277, 11.04.2012. Lot 187.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.7. Ara Pacis Augustae.

<https://tr.redsearch.org/images/6178063#images-29>

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.7.1. Ara Pacis Augustae Tellus frizi

<https://rdc.reed.edu/i/59971ec6-2a78-4f71-a1b3-fe54589739ef/full>

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.8. Prima Porta Heykeli, zırh.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Augusto_di_pima_porta_inv._2290_02.JPG

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.8.1. Prima Porta Heykeli, zırh detay.

<https://tr.redsearch.org/images/6178063#images-29>

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.9. Boscoreale gümüş kapları.

Zanker, P. (1988), 228-229, fig.180-181.

Resim 1.10. Gemma Augustea.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gemma_Augustea.jpg

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.11. RIC II. Domitianus No: 159

<https://www.acsearch.info/search.html?id=4673844>

(CNG, Triton 21, 09.01.2018. Lot 731.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.12. Titus Takı, Roma.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rom,_Titusbogen,_Triumphzug_3.jpg

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.13. RIC II. Titus No: 209.

<https://www.acsearch.info/search.html?id=721005>

The New York Sale Auction 23, 06.01.2010. Lot 147.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 1.14. RIC II. Domitianus No: 201.

<https://www.acsearch.info/search.html?id=1390244>

(NAC Auction 67, 17.10.2012. Lot 139.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 2.1. Traianus Sütunu, Roma.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Trajan_column_\(Rome\)_September_2015-1.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Trajan_column_(Rome)_September_2015-1.jpg)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 2.1.1. Traianus Sütunu, detay.

http://www.trajanscolumn.org/?imagemap_area=untitled-image-map-area-28

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 2.2. Traianus Sütunu (Civitas Tropaensium)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:TropeumTraiani_11.jpg

Erişim tarihi: 30.07.2019.

Resim 2.3. Beneventum Tâkı, Roma.

<https://www.romeartlover.it/Benevento.html>

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 2.3.1. Beneventum Tâkı, detay.

<https://www.romeartlover.it/Benevento.html>

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 2.4. Marcus Aurelius Sütunu, Roma.

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Column.of.marcus.aurelius.complete arp.jpg>

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 2.4.1. Marcus Aurelius Sütunu, detay.

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Detail.from.column.of.marcus.aurelius arp.jpg>

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 5.1. <https://www.acsearch.info/search.html?id=221157>

(Lübke & Wiedemann, Auction 93, 10.05.2005. Lot 20.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 5.2. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2836054>

(CNG, Triton 19, 05.01.2016. Lot 521.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 5.3. <https://www.acsearch.info/search.html?id=918868>

(CNG, Triton 14, 04.01.2011. Lot 629.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 5.4. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1329884>

(CNG, Electronic Auction 284, 08.08.2012. Lot 316.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 5.5. <https://www.acsearch.info/search.html?id=423084>

(CNG, Electronic Auction 178, 12.12.2007. Lot 120.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 5.6. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3919704>

(Freeman & Sear, Auction Manhattan Sale 4, 08.01.2013. Lot 162.)

Erişim tarihi: 26.04.2019.

Resim 5.7. <https://www.acsearch.info/search.html?id=572663>

(CNG, Electronic Auction 202, 14.01.2009. Lot 236.)

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.8. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3326348>
(CNG, Electronic Auction 354, 01.07.2015. Lot 525.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.9. <https://www.acsearch.info/search.html?id=157588>
(CNG, Auction Triton 7, 12.01.2004. Lot 908.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.10. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1956775>
(CNG, Auction 96, 14.05.2014. Lot 780.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.11. <https://www.acsearch.info/search.html?id=67352>
(Lübke & Wiedemann, Leonber Auction 94, 22.11.1999. Lot 413.)
Erişim tarihi 26.04.2019

Resim 5.12. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3284549>
(CNG, Electronic Auction 294, 16.01.2013. Lot 629.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.13. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1914094>
(Heritage Auctions, Auction 3032, 10.04.2014. Lot 23579.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.14. <https://www.acsearch.info/search.html?id=371515>
(CNG, Electronic Auction 164, 09.05.2007. Lot 156.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.15. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3359410>
(NAC, Auction 95, 06.10.2016. Lot 208.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.16. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3676389>
(CNG, Electronic Auction 392, 01.03.2017. Lot 530.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.17. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3772599>
(Agora, Auction 66, 09.05.2017. Lot 191.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.18. <https://www.acsearch.info/search.html?id=529809>
(NAC, Auction 49, 21.10.2008. Lot 189.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.19. <https://www.acsearch.info/search.html?id=242211>
(CNG, Auction 70, 21.09.2005. Lot 763.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.20. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1581278>
(Nomos, Auction 7, 15.05.2013. Lot 167.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.21. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3359414>
(NAC, Auction 95, 06.10.2016. Lot 212.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.22. <https://www.acsearch.info/search.html?id=918878>
(CNG, Auction Triton, 14, 04.01.2011. Lot 702.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.23. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1589070>
NAC, Auction 72, 16.05.2013. Lot 634.
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.24. <https://www.acsearch.info/search.html?id=4971446>
(CNG, Auction 108, 16.05.2018. Lot 607.)

Erişim tarihi 18.07.2019.

Resim 5.25. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2664007>
(CNG, Auction 79, 17.09.2008. Lot 1101.)

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.26. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3676390>
(CNG, Electronic Auction 392, 01.03.2017. Lot 531.)

Erişim tarihi 22.04.2019

Resim 5.27. <https://www.acsearch.info/search.html?id=507434>
(CNG, Auction 79, 17.09.2008. Lot 1096.)

Erişim tarihi 22.04.2019

Resim 5.28. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2836063>
(CNG, Auction Triton 19, 05.01.2016. Lot 530.)

Erişim tarihi 22.04.2019

Resim 5.29. <https://www.acsearch.info/search.html?id=5704924>
(Rome Numismatic, Auction 54, 28.02.2019. Lot 697)

Erişim tarihi 18.07.2019.

Resim 5.30. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3151220>
(Ira & Larry Goldberg Coins & Collectibles, Auction 91, 07.06.2016. Lot 2002)

Erişim tarihi 18.07.2019.

Resim 5.31. <https://www.acsearch.info/search.html?id=648983>
CNG, Electronic Auction 217, 26.08.2009. Lot 358.

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.32. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1479898>
(Heritage, Auctions 30, 21.06.2013. Lot 21541.)

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.33. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3594802>
(CNG, Auction Triton 20, 10.01.2017. Lot 723.)

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.34. <https://www.acsearch.info/search.html?id=526364>
CNG, Electronic Auction 197, 15.10.2008. Lot 140.

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.35. <https://www.acsearch.info/search.html?id=157599>
(CNG, Auction Triton 7, 12.01.2004. Lot 919.)

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.36. <https://www.acsearch.info/search.html?id=353773>
(CNG, Electronic Auction 156, 17.01.2007. Lot 179)

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.37. <https://www.acsearch.info/search.html?id=175066>
(CNG, Auction 66, 19.05.2004. Lot 1436.)

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.38. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1995872>
(NAC, Auction 78, 26.05.2014. Lot 938.)

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.39. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1477924>
(CNG, Electronic Auction 293, 19.12.2012. Lot 302.)

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.40. <https://www.acsearch.info/search.html?id=139465>
(NAC, Auction 25, 25.06.2003. Lot 450)

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.41. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2433965>

(Roma Numismatics Limited, Auction 17, 25.04.2015. Lot 648.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.42. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3107964>
(NAC, Auction 92, 23.05.2016. Lot 550.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.43. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1956803>
(CNG, Auction 96, 14.05.2014. Lot 796.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.44. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3105404>
(Nomos, Auction 12, 22.05.2016. Lot 160.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.45. <https://www.acsearch.info/search.html?id=918883>
(CNG, Auction Triton 14, 04.01.2011. Lot 707.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.46. <https://www.acsearch.info/search.html?id=4456348>
(NAC, Auction 102, 24.10.2017. Lot 513.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.47. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3107967>
(NAC, Auction 92, 23.05.2016. Lot 553.)
(Erişim tarihi 27.05.2019)

Resim 5.48. <https://www.acsearch.info/search.html?id=206983>
(CNG, Auction Triton 58, 11.01.2005. Lot 1137.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.49. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1702602>
(Roma Numismatics Limited, Auction 6, 29.09.2013. Lot 898.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.50. <https://www.acsearch.info/search.html?id=279185>
(Gemini, LLC Auction 2, 11.01.2006. Lot 371.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.51. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3594813>
(CNG, Auction Triton 20, 10.01.2017. Lot 734.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.52. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1537954>
(Roma Numismatics Limited, Auction 5, 23.03.2013. Lot 788.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.53. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3262315>
(Triskeles, Auctions 17, 16.09.2016 Lot 493.)
Erişim tarihi 22.04.2019

Resim 5.54. <https://www.acsearch.info/search.html?id=977955>
(Heritage, Auctions 14, 04.20.11. Lot 330.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.55. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1375472>
Fritz Rudolf K nker, Auction 975, 08.10.2012. Lot 975.
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.56. <https://www.acsearch.info/search.html?id=175099>
(CNG, Auction 66, 19.05.2004. Lot 1470.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.57. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2162122>
(Lübke & Wiedemann, Auction 225, 14.10.2014. Lot 2145.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.58. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3323109>
(CNG, Electronic Auction 350, 06.05.2015. Lot 491.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.59. <https://www.acsearch.info/search.html?id=529846>
(NAC, Auction 49, 21.10.2008 Lot 226.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.60. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1834700>
(Auctiones GmbH 22, 19.01.2104. Lot 66.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.61. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2735048>
(Emporium Hamburg, Auction 74, 12.11.2015. Lot 193.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.62. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3886328>
(Nac, Auction 100, 29.05.2017. Lot 487.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.63. <https://www.acsearch.info/search.html?id=187481>
(CNG, Auction 67, 22.09.2004. Lot 1485.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.64. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1995888>
(NAC, Auction 78, 26.05.2014. Lot 954.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.65. <https://www.acsearch.info/search.html?id=529852>
(NAC, Auction 49, 21.10.2008. Lot 232.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.66. <https://www.acsearch.info/search.html?id=918898>
(CNG, Auction Triton 14, 04.01.2011. Lot 722.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.67. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3687146>
(Fritz Rudolf K nker GmbH & Co. KG, Auction 288, 13.03.2017. Lot 598.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.68. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3359472>
(CNG, Auction 95, 06.10.2016 Lot 270.)
Erişim tarihi 22.04.2019

Resim 5.69. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2844774>
(Bertolami Fine Arts Auction 32, 11.01.2016. Lot 801.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.70. <https://www.acsearch.info/search.html?id=166671>
(CNG, Auction 87, 14.04.2004. Lot 91.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.71. <https://www.acsearch.info/search.html?id=281738>
(CNG, Auction 133, 15.02.2006. Lot 237.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.72. <https://www.acsearch.info/search.html?id=237423>
(CNG, Auction 117, 29.06.2005. Lot 248.)
Erişim tarihi 22.04.2019

Resim 5.73. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1390434>
(NAC, Auction 67, 17.10.2012. Lot 329.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.74. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3605590>
(Solidus Numismatik, Auction 11, 14.01.2017. Lot 263)

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.75. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2199443>
(Roma Numismatics Limited, Auction 12, 01.11.2014. Lot 1204.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.76. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2437034>
(Bertolami Fine Arts, Auction 15, 27.04.2015. Lot 636.)
Erişim tarihi 17.08.2019.

Resim 5.77. <https://www.acsearch.info/search.html?id=187500>
(CNG, Auction 67, 22.09.2004. Lot 1507.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.78. <https://www.acsearch.info/search.html?id=187512>
(CNG, Auction 67, 22.09.2004. Lot 1522.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.79. <https://www.acsearch.info/search.html?id=67486>
(Lübke & Wiedemann, Auction 94, 22.11.1999. Lot 549.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.80. <https://www.acsearch.info/search.html?id=759384>
(NAC, Auction 54, 24.03.2010. Lot 1157.)
Erişim tarihi 22.04.2019

Resim 5.81. <https://www.acsearch.info/search.html?id=918901>
(CNG, Auction Triton 14, 04.01.2011. Lot 725.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.82. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2664046>
(NAC, Auction 87, 08.10.2015. Lot 262.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.83. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3316725>
(CNG, Electronic Auction, 342, 14.01.2015. Lot 570.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.84. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3133304>
(Roma Numismatics Limited, Auction 27, 28.05.2016. Lot 548.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.85. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3718395>
(Solidus Numismatik, Auction 13, 25.03.2017. Lot 226.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.86. <https://www.acsearch.info/search.html?id=235887>
(CNG, Auction 116, 15.06.2015. Lot 281.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.87. <https://www.acsearch.info/search.html?id=277899>
(CNG, Auction Triton 9, 10.01.2006. Lot 1476.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.88. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2934459>
(Gitbud & Naumann, Auction 40 07.02.2016. Lot 591)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.89. <https://www.acsearch.info/search.html?id=371519>
(CNG, Auction 164, 09.05.2007 Lot 160.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.90. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2685537>
(Auctiones GmbH Auction 41, 18.10.2015. Lot 60.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.91. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3262320>

(Triskeles Auctions, Auction 17, 16.09.2016. Lot 498.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.92. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3020613>
(Roma Numismatics Limited Auction 11, 07.04.2016. Lot 823.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.93. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2397341>
(Roma Numismatics Limited Auction 9, 22.03.2015 Lot 718.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.94. <https://www.acsearch.info/search.html?id=758677>
(NAC, Auction 54, 24.03.2010. Lot 449.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.95. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1390461>
(Leu Numismatik, Auction 87, 06.05.2003. Lot 356.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.96. <https://www.acsearch.info/search.html?id=5294082>
(Leu Numismatik, Auction 111, 24.09.2018. Lot 377.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.97. <https://www.acsearch.info/search.html?id=476826>
(Ira & Larry Goldberg Coins & Collectibles, Auction 46, 26.05.2008. Lot 112.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.98. <https://www.acsearch.info/search.html?id=187557>
(CNG, Auction 67, 22.09.2004. Lot 1585.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.99. <https://www.acsearch.info/search.html?id=1182381>
(CNG, Auction 271, 11.01.2012. Lot 81.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.100. <https://www.acsearch.info/search.html?id=561945>
(Gemini, LLC Auction 5, 06.01.2009. Lot 279.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.101. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2397349>
(Roma Numismatics Limited Auction 9, 22.03.2015. Lot 726.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.102. <https://www.acsearch.info/search.html?id=108249>
(CNG, Auction 61, 25.09.2002. Lot 1819.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.103. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2951899>
(Nomos Auction 4, 21.02.2016. Lot 624.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.104. <https://www.acsearch.info/search.html?id=714092>
(Freeman & Sear, Auction 17, 15.12.2009. Lot 398.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.105. <https://www.acsearch.info/search.html?id=175136>
(CNG, Auction 66, 19.05.2004. Lot 1509.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.106. <https://www.acsearch.info/search.html?id=194093>
(CNG, Auction 99, 13.10.2004. Lot 122)
Erişim tarihi 14.08.2019.

Resim 5.107. <https://www.acsearch.info/search.html?id=2313363>
(CNG, Auction Triton 18, 06.01.2015. Lot 1123.)
Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.108. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3594839>
(CNG, Auction 20, 10.01.2017. Lot 760.)

Erişim tarihi 22.04.2019.

Resim 5.109. <https://www.acsearch.info/search.html?id=529903>
(NAC, Auction 49, 21.10.2008. Lot 283)

Erişim tarihi 14.08.2019.

Resim 5.110. <https://www.acsearch.info/search.html?id=3996845>
(Agora, Auctions 18, 14.10.2014. Lot 110)

Erişim tarihi 14.08.2019.

KISALTMALAR LİSTESİ

Bibliyografik Kısaltmalar

AJA: American Journal of Archaeology.

BMCRE: Coins of the Roman Empire in the British Museum.

CNG: Classical Numismatic Group.

JRS: Journal of Roman Studies.

LIMC: Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae.

NAC: Numismatica Ars Classica.

RIC: Roman Imperial Coinage.

RRC: Roman Republic Coinage.

CAH: The Cambridge Ancient History

Teknik Kısaltmalar

Æ: Aes (Bronz).

A.Y.: Arka Yüz.

AR: Argentum (Gümüş).

AV: Aureus (Altın).

bkz.: Bakınız.

çev.: Çeviren.

ed.: Editör.

g.: Gram.

Kat.No: Katalog numarası.

M.Ö.: Milattan Önce.

M.S.: Milattan Sonra.

No: Numara.

Ö.Y.: Ön Yüz.

Ref: Referans.

Res.: Resim.

s.: Sayfa sayısı.

yy.: Yüzyıl.

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Modern literatürde Roma imparatorları Nerva, Hadrianus, Traianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius'un dâhil olduğu 96-180 yılları arasındaki dönemin Machiavelli ve Gibbon'dan günümüze değin "İyi İmparatorlar" başlığı altında anılması anglafor kaynaklarda sıklıkla karşılaşılan bir durumdur¹.

Çalışmanın "Giriş Bölümü'nde İyi İmparatorlar" tanımlamasının öncüleri Niccolo Machiavelli (1469-1529) ve Edward Gibbon'un (1713-1794) içinde bulundukları Rönesans ve Aydınlanma Çağı koşulları göz önünde tutularak kavramın gelişimi ortaya konulmuştur. Kavramın hangi kontekste kullanılmış olduğu yazarların kendi çalışmalarına ilaveten, eserleri üzerine yapılmış olan modern yazar ve tarihçilerin yorumlarıyla araştırılmıştır. "İyi İmparatorlar" kavramının karşılığı ve ortaya çıkış koşullarının tespitinin ardından bahsi geçen dönemin daha iyi algılanabilmesi için Roma Geç Cumhuriyet-Erken İmparatorluk Dönemi genel siyasi tarihi propaganda araçlarıyla birlikte antik ve modern kaynaklardan faydalanılarak incelenmiştir.

Çalışmanın gelişme bölümünü oluşturan ikinci ve üçüncü bölümlerde Nerva'nın tahta geçişinden Marcus Aurelius'un ölümüne kadar olan süreç, Roma İmparatorluğu'ndaki siyasi ve ekonomik gelişmeler eşliğinde başta İmparatorluk sikkeleri olmak üzere dönem ikonografisi üzerinden değerlendirilmiştir. Burada belirtilmesi gereken husus, "İyi İmparatorlar" kavramının imparatorluk politikası göz önünde tutularak sorgulanmasıyla bağlantılı olarak, İmparatorluk sikkeleri üzerinden incelendiği ve kavramın karşılığı dikkate alınarak "askerî başarı odaklı egemenlik bilinci" üzerine yoğunlaşmış olduğudur. Böylelikle çalışma boyunca ortaya çıkan sonuçlarla "İyi imparatorlar" Dönemi'nin imparatorluk sikkelerine yansımaları incelenmiş ve kavramının geçerliliği anlaşılmaya çalışılmıştır.

¹Dönem, "Evlat Edinilen İmparatorlar Dönemi" olarak da sıklıkla anılmaktadır. Ayrıca İyi İmparatorlar kavramının kullanımı için, bkz. s. 7-8.

1.2. Çalışmanın Kuruluş Düzeni

-“İyi İmparatorlar” Dönemi Kavramının İmparatorluk Sikkelerine Yansıması- adlı yüksek lisans tez çalışmasının Giriş Bölümü’nde, “İyi İmparatorlar” Dönemi’yle özdeşleştirilmek istenen sürecin anlaşılabilmesi adına kavramının öncüleri Niccolo Machiavelli ve Edward Gibbon’un eserleri incelenerek kavramın hangi gerekçelerle kullanıldığının tespiti yapılmıştır. “İyi İmparatorlar” Dönemi’nin sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için Roma Geç Cumhuriyet-Erken İmparatorluk Dönemi siyasi gelişmeleri ve propaganda araçları “Giriş Bölümü”de ayrı bir başlıkta çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışmanın ana bölümünü oluşturan ikinci ve üçüncü bölümlerde, “İyi İmparatorlar” kavramının karşılığı Roma İmparatorluğu’nda 96-180 yılları arasında imparatorluk yapmış olan sırasıyla Nerva, Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius ve Marcus Aurelius, yönetimlerinde aranmıştır. Bu amaçla ikinci bölümde “İyi İmparatorlar Dönemi” siyasi tarihi, dönemin ekonomik gelişmeleri paralelinde incelenmiştir. Üçüncü bölümde “İyi imparatorlar” kavramının karşılığı olan “askerî başarı odaklı egemenlik bilinci” özelinde 96-180 yılları arasındaki imparatorluk sikke tiplerine odaklanılmış, kullanılan bu tiplerin değerlendirmesi dördüncü bölümde gerçekleştirilmiştir. Seçilen sikke tipleri beşinci bölümdeki katalog çalışmasını şekillendirmiştir.

Böylece, dönemin sikkeler üzerindeki karşılığıyla imparatorluk politikası; dönem siyasi tarihi ile de yazarların iddia ettiği “İyi İmparatorlar” Dönemi kavramının geçerliliği anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi ve Teknik Noktalar

Çalışmaya konu olmuş “İyi İmparatorlar” algısının tam olarak anlaşılabilmesi adına Niccolo Machiavelli’nin “Il Principe [Hükümdar]”, “Discorsi Sopra La Prima Deca Di Tito Livio [Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler]”, “Dell’Arte Della Guerra [Askerlik Sanatı]”, Edward Gibbon’un ise “The History of the Decline and Fall of the Roman Empire [Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi]” ve “Memoirs of My Life [Hayatımın Anıları]” eserleri incelenmiştir. Yazarların çalışmaları üzerine yapılmış olan modern değerlendirmeler göz önünde tutulmuş, ayrıca içinde bulundukları Rönesans ve Aydınlanma Dönemi’yle alakalı eserlerden yararlanılmıştır.

Roma İmparatorluğu'nun 96-180 yılları arasındaki durumunun tam olarak tespiti için antik kaynaklar temel alınarak konuyla bağlantılı modern kaynaklar incelenmiş, dönem sanatı ve ekonomisiyle alakalı bilgiler için gerekli okumalar yapılmıştır. Çalışmanın ana malzemesini oluşturan sikkeler için “Roman Imperial Coinage (RIC)” ve “Coins of the Roman Empire in the British Museum (BMCRE)” serilerine ait sikke kataloglarına başvurulmuştur. Oluşturulan katalog kısmı Nerva’dan başlayarak Marcus Aurelius Dönemini kapsayacak şekilde kronolojik olarak sıralanmış, dönem politikasını destekleyen ve “askerî başarı odaklı egemenlik bilincini” yansıtan sikkelerden seçilmiştir. Kataloğa referans olarak gösterilen kaynakların sikke görsellerinin yetersiz olmasından dolayı web bağlantılı ilgili internet sitelerinden yararlanılmış, görsellerin kaynağı benzer şekilde metin içinde kullanılan diğer görsellerle birlikte resimler listesinde referanslarıyla belirtilmişlerdir. Dönemin imparatorluk sikke tipleriyle ilgili modern çalışmalar ve tez çalışmasını destekleyecek bazı tablolar da referans bilgileri verilerek bu çalışmaya eklenmiştir.

Tez çalışmasında geçen tüm Latince unvanlar ve terimler orijinal hâliyle yazılmıştır. Antik ve modern kaynaklar ile metinde kullanılan süreli yayınların kısaltmalarında “Der Neue Pauly (DNP)” ansiklopedisinin 1996-2012 yılları arasında kullanılan kısaltma listesi dikkate alınmıştır.

1.4. “İyi İmparatorlar” Kavramının Tarihsel Gelişimi

Nerva'nın 96 yılında tahta geçişinden Marcus Aurelius'un 180 yılındaki ölümü arasındaki sürecin “İyi İmparatorlar Dönemi” olarak adlandırılması ilk kez Rönesans Dönemi politikacısı ve yazarlarından Floransalı Niccolo Machiavelli (1469-1529) tarafından gerçekleştirilmiştir.

14. yy.da Floransa'da sanattan politikaya hayatın her alanında görülmeye başlayan Rönesans hareketi zamanla tüm Avrupa'ya yayılmış, geniş bir etki alanı oluşturmuştur². Rönesans'la birlikte Eski Yunan ve Roma dünyası üst kültür olarak kabul edilmiştir. Edebi eserlerle başlayan Antik Dönem'e olan merak, zamanla İtalya'nın sahip olduğu kültürel mirası değerlendirmek isteyen antiküryenler (*antiquarians*) ortaya çıkarmıştır³. Rönesans boyunca devlet adamlarının da teşvikiyle Antik Roma kalıntıları tespit edilmiş, çizimlerle kayıt altına alınıp ele geçen eserler gururla sergilenmiştir. Tüm bu gelişmeler dönem sanat ürünlerini doğrudan etkilemiştir⁴.

Rönesans hareketinin bu denli kapsamlı etkisi politik düşüncelere de yansımıştır. Realist politikanın öncülerinden Floransalı Niccolo Machiavelli, yazdıklarıyla Rönesans'ın önemli siyasi düşünürlerinden birisi olmuştur. Eserlerinde ideal devlet düzenini Roma İmparatorluğu'ndan seçtiği örneklerle detaylı bir şekilde tarif etmiş, hükümdarların devlet yönetiminde nasıl bir yol izlemesi gerektiğine dair çıkarımlarda bulunmuştur⁵.

Düşüncesinin merkezine “*Fortuna* (Talih)” kavramını yerleştiren Machiavelli, kendi dönemindeki yöneticilerin içinde bulundukları yozlaşmış çağ sebebiyle (paralı askerlik ve Hristiyanlığın etkisiyle) Musa, Romulus, Kyros gibi yöneticilerin aksine *Fortunaları* sayesinde yönetimi elde ettiklerini ve siyasi güçlerini *Fortunaya* borçlu olduklarını belirtmiştir. *Fortunaya* daimî bir şekilde sahip olunmasının ise

² “Rönesans” kavramı Antik Dönem'de sahip olunan değerler ışığında, insanoğlunun çevresinde olup bitenleri yeniden yorumladığı bir dönemi karşılaması amacıyla ilk olarak 19. yy.ın ikinci yarısında Jacob Burckhardt tarafından kullanılmıştır, bkz. Burckhardt, J. (2010); İnalçık, H. (2011), 55.

³ Rönesans'ın hazırlayıcılarından Dante (1265-1321) ve Petrarca (1304-1374) Roma kültürünü özlemle anarak, Cicero (M.Ö. 106-43), Vergilius (M.Ö. 70-19), Seneca (?-65) gibi Romalı yazarların eserlerini incelemişler, ilham kaynağı olarak kullanmışlardır. 14. yy. yazarı Bocaccio (1313-1375) da mitoloji ve antik edebiyattan faydalanmıştır, bkz. Vickers, B. (2002), 69-96; İnalçık, H. (2011), 62.

⁴ Momigliano, A. (1950), 289-294; İnalçık, H. (2011), 66.

⁵ Machiavelli, N. (1984), (Orijinal yayın tarihi 1532); Machiavelli, N. (2002), (Orijinal yayın tarihi 1521); Machiavelli, N. (2009), (Orijinal yayın tarihi 1531).

imkânsızlığına dikkat çekmiş, “*virtus* (öz güç)”⁶ kavramıyla *Fortunanın* eksikliğinin telafi edilebileceğine inanmıştır⁷. Sahip olunması amaçlanan “*virtus*”un süreklilik göstermesi için yöneticilerin kendilerini hiçbir kuralla sınırlandırmamaları, çağın gerektirdiklerini uygulamalarını açık bir şekilde yazmıştır⁸. Bununla birlikte “*virtus*” kavramına sahip olmada güçlü bir ordunun en önemli etkenlerden olduğunu eserlerinde vurgulamıştır⁹.

Machiavelli yukarıda bahsi geçen “*virtus*”a sahip ideal devlet düzeninin tarifini, Rönesans Dönemi’nde sıklıkla görüldüğü gibi, Roma İmparatorluğu üzerinden yapmıştır¹⁰. Ona göre “*virtus*”a sahip olan ve bu gücü uzun süre devam ettirmiş olan Roma’nın, siyasi açıdan karmaşık İtalya coğrafyasına rol model olarak sunulması oldukça makul bir seçimdi¹¹. Çizilen bu düzende iktidardaki yöneticilerin en büyük görevlerinden biri ise sahip olunan bu “*virtus*”u korumak için devleti kendisinden sonraki düzene hazırlaması ve veraset kavramı gibi bir sınıra tabi tutmadan seçimini yapması olmuştur. Machiavelli’ye göre Roma’da bu koşulların karşılığı “İyi İmparatorlar” olarak adlandırdığı Nerva’nın tahta geçişinden Marcus Aurelius’un ölümüne kadarki süreçte tespit edilmiştir¹².

Şimdi bir prens kendini Nerva’dan Marcus’a kadarki döneme koysun ve sonra da onların öncekilerle ve sonrakilerle kıyaslayarak hangi dönemde doğmak isteyeceğini ya da hangi dönemde hüküm sürmek isteyeceğini seçsin. İyi imparatorların yönetimindeyken prensin barış ve adalet dolu dünyada güvende olan yurttaşların

⁶ Kelimenin Latince orijinal versiyonu “*virtus*” olmakla birlikte Türkçe’ye çevrilen kitaplarda İtalyanca karşılığı olan “*virtu*” kelimesi kullanılmıştır. Kelime anlam bakımından çeşitlilik göstermektedir. Antik Dönem’de gücü, erdemi, mükemmelliği yansıtmaktadır, bkz. bkz. Lewis, C.T. - Short, C. (1879). Machiavelli ise Antik Dönemdeki anlamından yola çıkarak kelimeyi *Fortuna* kavramının karşısına yerleştirir ve kişinin şans, talih, siyasi gücüne katkı sağlayabilecek çevresel faktörleri dışarıda bırakarak kişinin sahip olduğu özgüç olarak değerlendirmektedir, bkz Machiavelli N. (1532/1984), 103.

⁷ Skinner, Q. (2017), 44; Machiavelli N. (1532/1984), 103-111.

⁸ Köker, L. ve Ağaoğulları, M.A. (2013), 156-157; Skinner, Q. (2017), 64.

⁹ Machiavelli, N. (1521/2002), 156; Machiavelli, N. (1531/2009), 102.

¹⁰ Machiavelli, N. (1531/2009), 30.

¹¹ 1498’de Floransa, Mediciler zamanındaki monarşinin yerine Piero Soderini (1450-1522) yönetimindeki Cumhuriyet yönetimini benimsemiş ve Machiavelli de devletin iç ve dış politikalarıyla ilgilenmesi için 29 yaşında şansölye yardımcısı olarak atanmıştı. VIII. Charles (1493-1498) ile İtalya’yı Napoli’ye kadar işgal eden Fransa, Floransa’yla iyi ilişkilere sahipti. 1512’de Papalık önderliğinde oluşturulan kutsal birlik Fransızları bozguna uğrattınca Fransa, İtalya’dan geri çekilmeye mecbur bırakıldı. Birliğe gerçek anlamda destek vermeyen Floransa pozisyon olarak Fransa’nın yanında algılandı ve Cumhuriyetin yöneticisi olan Piero Soderini ülkeden kovuldu. İktidardaki bu değişiklik Machiavelli’yi de doğrudan etkiledi ve Floransa’dan San Casciano’ya sürüldü. Yönetim daha sonra Papa olarak da seçilecek olan II. Giuliano’yla birlikte tekrar Medicilere geçti, bkz. Skinner, Q. (2017), 18-38.

¹² Aristeid. XXVI. 99; Machiavelli, N. (1531/2009), 61-66, 218-219; Skinner, Q. (2017), 89-93.

arasında kendisinin de güvende olduğunu görecektir; yine senato'yu otoritesiyle, magistratusları onurlarıyla, zenginleri zenginliklerinden zevk alırken, soylu ve erdemleri (“virtu”) yüceltirken görecektir. Herkesin dilediği kaniya sahip olup savunabileceği altın günleri görecektir. Kısacası hoşnut bir dünya, saygı duyulan şöhretli bir prens, sevgi ve güven dolu bir halk görecektir [Machiavelli, N. (1531/2009), 66-67].

Machiavelli güçlü bir orduyla elde edilecek “virtus” sayesinde yöneticilerin tüm dünyayı mutluluğa sevk edebileceğini belirtmiştir. “Virtus” kavramına karşı en büyük tehlikelerden birini veraset yollu seçim olarak değerlendirmiş ve İmparator Titus hariç bu yolla başa geçenlerin devleti daima sıkıntıya sürükleyen yöneticiler olduğunu iddia etmiştir¹³.

Titus dışında İmparatorluklarını miras yoluyla kazanmış imparatorların hepsinin kötü, Nerva'dan Marcus'a kadar ki beş tanesi gibi, benimsenmeleri sayesinde imparator olanların hepsinin de iyi oldukları göz önüne alınırsa imparatorluk miras yoluyla varislere bırakıldığı zaman, karışıklığa geri dönmüştü. [Machiavelli, N. (1531/2009), 66].

Kavramın Machiavelli'den sonra tekrar ele alınması ise Aydınlanma Dönemi tarihçilerinden Edward Gibbon (1713-1794) tarafından olmuştur¹⁴. Bu dönemde de, Rönesans'ta görüldüğü gibi, Roma'nın üst kültür olarak kabulü devam etmekteydi. Aydınlanma düşüncesi zemininde özellikle Fransız İhtilali'yle birlikte güçlenen ulusçuluk, tarihsel kimlik arayışı ve izlenen emperyal politikalar devletlerin Antik Dönem'e olan ilgisini koleksiyonculuktan daha ileri boyutlara taşımıştı¹⁵. Özellikle Britanya'nın önde gelen elitistleri “Grand Tour”¹⁶ seyahatlerinde Eski Yunan ve Roma Dönemi kalıntılarını yakından inceleme fırsatı bulmuşlardı. Bunlardan biri de Britanyalı tarihçi ve politikacı Edward Gibbon olmuştur¹⁷.

Edward Gibbon'un “The History of the Decline and Fall of the Roman Empire (Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi)” adlı kitabı 1776-1788 yılları

¹³ Machiavelli, N. (1531/2009), 66; Skinner, Q. (2017), 56.

¹⁴ Outram, D. (1992); Weber, E. (1992).

¹⁵ Stoneage, Pompeii, Herculaneum kazıları devletler tarafından organize ediliyordu. Napolyon Bonaparte ise Mısır Seferi'nde geniş bir araştırmacı grubunu yanında götürmüştü. Rönesans boyunca toplanan ve kazılardan ele geçirilen eserler müzelerde sergilenmeye başlandı, bkz. Trigger, B.G. (2006), 54-65.

¹⁶ 17. ve 18. yy.larda üst sınıfa mensup gezginler Antik Dönem dünyasını daha yakından inceleme amacıyla Avrupa genelini kapsayan uzun seyahatlere çıkmışlardı.

¹⁷ Gibbon, E. (1966), (Orijinal yayın tarihi 1796).

arasında 6 cilt hâlinde yayımlanmıştır. Gibbon çalışmasının ilk bölümlerinde Cumhuriyet Dönemi'ne değindikten sonra Roma'nın geniş sınırlara ulaştığı 2. yy. İmparatorluk Dönemi'ni değerlendirmiştir. Ardından çalışmanın asıl meselesi olan Commodus'la birlikte devlette başlayan gerileme ve çöküş dönemleri kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir¹⁸.

Gibbon içinde bulunduğu Aydınlanma Düşüncesi'nin etkisiyle, “virtus” ve “aktif yurttaşlık” kavramlarına oldukça bağlıydı¹⁹. Bu denklemin muhafazasında Machiavelli'nin söylemlerinden aşına olduğumuz paralı askerlerin yerine yurttaşlardan oluşan güçlü bir ordu ve bu ordunun güvencesi altında oluşturulan adil yasalar başta gelmekteydi²⁰. Gibbon'un eserlerini etkileyen bir diğer önemli faktör Britanya'nın kendisini Roma'nın mirasçısı olarak tanıması durumuydu. Britanya, tıpkı Roma'nın barbarları medenileştirdiği gibi kendi sömürgelerini medenileştireceğine inanmıştı. Gibbon tarafından örnek model, sahip olduğu klasik öğreti ve Machiavelli'nin üzerindeki etkisi sebebiyle, Roma İmparatorluğu'nun en geniş sınırlara ulaşp, yasalarının da gücünün doruğunda olduğuna inandığı bir dönemden seçilmiştir²¹.

Domitianus'un ölümünden Commodus'un tahta çıkışına dek geçen zaman içerisinde insan denilen şu yaratığın kurduğu mutluluk ve erinç dolu görünüş ne görkemlidir! Dünyanın başka zamanlarında bunun benzerlerini aramak boşunadır. O sıralarda imparatorluğun çok geniş ülkelerini bir tek hükümdar aklın ve erdemin çizdiği yolda yönetiyordu. Ordular, birbiri ardından gelen dört imparatorun güçlü elleriyle disiplin altında tutuluyordu. Bu eller saygı uyandırıyor ve zor kullanmaya başvurmaksızın itaat ettirmesini biliyorlardı. Yönetim biçimlerine Nerva, Traianus, Hadrianus ve iki Antoninus'larca saygı gösterildi [Gibbon, E. (1776/1988), 97].

Machiavelli'nin altını çizmiş olduğu güçlü ordu sayesinde “virtus” sahibi ve kurumlarının realist bir şekilde yönetildiği ideal devlet düzeni Gibbon tarafından da tekrarlanmış, Nerva'dan Marcus Aurelius'a kadar olan döneme bakış açısı Machiavelli ile paralellik göstermiştir²². Gibbon böylece “İyi İmparatorlar”

¹⁸ Gibbon, E. (1988), 91, 97, 107. (Orijinal yayın tarihi 1776).

¹⁹ Pocock, J. G. (1976), 153-169.

²⁰ Machiavelli, N. (1532/1984), 156; Machiavelli, N. (1521/2002), 99; Machiavelli, N. (1531/2009), 102.

²¹ Klasik yazarların Gibbon üzerindeki etkisi için, bkz. Gibbon, E. (1776/1988), 47; Rogers, A. ve Hingley, R. (1988), 10-15.

²² Gibbon, E. (1776/1988), 523-525, 587.

kavramını Aydınlanma Çağı'nda yeniden canlandırarak, 96 yılında Nerva'nın tahta çıkışından 180 yılında Marcus Aurelius'un ölümü arasındaki süreci “İyi İmparatorlar” Dönemi olarak adlandırmış, literatürde yer edinmesine olanak sağlamıştır.

Edward Gibbon “The History of Decline and Fall of the Roman Empire” adlı eserinde Antik Roma-Britanya İmparatorluğu arasında kurduğu bağ nedeniyle dönemin Britanya'sında büyük bir ilgi görmüştü²³. Ölümünden sonraki süreçte Britanya'nın içinde bulunduğu siyasi koşullar sebebiyle tarih yazımına olan etkisi devam etmiştir²⁴.

Gibbon'un Roma İmparatorluğu değerlendirmesi 20. yy. başında, Francis Haverfield tarafından (1860-1919) Britanya'nın Romanize edilmesi kavramına entegre edilmiştir²⁵. Haverfield, Roma'nın Nerva'dan Marcus Aurelius'a kadar oluşturmuş olduğu güçlü dönemin bir benzerinin modern dünyada Britanya İmparatorluğu'na sağlanabileceğini düşünmüş, Britanya öncülüğünde daha önce Roma medeniyetinin dünyaya sağlamış olduğu üst medeniyeti tekrar geri getirilebileceğine inanmıştır²⁶.

Britanya'daki tüm bu gelişmelerle birlikte “İyi İmparatorlar” kavramının kullanımı, Machiavelli ve Gibbon'un etkisiyle, tarihçiler ve arkeologlar arasında zaman içinde yaygınlık kazanmıştır. Kavramla birlikte Nerva'dan Marcus Aurelius'a kadar olan dönem, imparatorluğun en ışıltılı günleri olarak değerlendirilmiştir. Kavram 19. yy. Britanya'sında çocuklar için hazırlanan eğitim kitaplarında görülmüştür. 1851 yılında Oliver Goldsmith-Robert Simpson “History of Rome” ve ardından 1856 da Lydia Howard Sigourney “History of Marcus Aurelius” adlı çalışmalarında bu kavramı kullanmışlardır²⁷. 20.yy.dan itibaren kavramın kullanımı artış göstermiş, Anthony Birley²⁸, Anthony Everitt²⁹, Brian W. Jones³⁰, Julian Bennett³¹, Antony Kamm³² gibi birçok arkeolog ve tarihçi eserlerinde “İyi İmparatorlar” kavramını tercih

²³ Jordan, D.P. (1976), 1-12.

²⁴ Rogers, A. ve Hingley, R. (1988), 5; Moatti, C. (1993); Todd, M. (2004), 443-459.

²⁵ Theodor Mommsen'in öğrencisi olan Francis Haverfield, epigrafi ve arkeoloji üzerine çalışmalarda bulunuyordu. Haverfield “The Romanization of Britain” adlı çalışmasında Gibbon'un, Roma'nın Britanya'yı medenileştirdiği düşüncesini kabul ederek bu teoriyi arkeoloji ile desteklemeye çalıştı, bkz. Haverfield, F. (1915); Rogers, A. ve Hingley, R. (1988), 21.

²⁶ Haverfield, F. (1915), 14, 58, 62.

²⁷ Goldsmith, O. ve Simpson, R. (1803), 312; Sigourney, L.H. (1839), 12, 32, 34, 40, 103.

²⁸ Birley, A.R. (1966), 11-14.

²⁹ Everitt, A. (2009), 327.

³⁰ Jones, B.W. (1992), 181.

³¹ Bennett, J. (1997), 192, 239.

³² Graham, A. ve Kamm, A. (2014), 99, 101, 112, 150.

etmişleridir. Bununla birlikte kavramın Britanya kökenli olması sebebiyle, bahsi geçen dönemin “İyi İmparatorlar” olarak adlandırılması anglaфон literatüründe daha sık tercih edilmiştir. Kavramın kullanımı son elli yılda sınırlı olarak Britanya’nın dışına taşmış, Almanca’nın dışında bazı Fransızca ve İtalyanca kaynaklarda yer almıştır³³.

³³ Scardigli, B. (1974), 57-103; Devreker, J. (1982), 492-516; Tekin, O. (2011), 244; Tortorella, S. (2013), 637-656; Burns, B. (2012); Dmitriev, S. (2004); 211-224; Charles River Editors (2018).

1.5. Roma Geç Cumhuriyet-Erken İmparatorluk Dönemi ve Propaganda Araçları Üzerine Genel Bir Değerlendirme

“İyi İmparatorlar” Dönemi’nin irdelenmesine geçilmeden önce, konuyla bağlantılı içeriksel bütünlüğü sağlamak adına, Roma’nın Geç Cumhuriyet Dönemi’nden itibaren içinde bulunduğu sosyal ve siyasi gelişmelere değinmek sürecin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Cumhuriyet Dönemi boyunca Roma’nın gerçekleştirdiği başarılı seferlerin sonucu olarak ülkenin egemenlik alanı önemli ölçüde genişlemiştir. Bununla birlikte kazanılan yeni toprakların paylaşımı iç siyasette çeşitli problemlere yol açmıştır. Cumhuriyet’in başından itibaren görülen toplumsal iç çatışmalara ilaveten görevlendirildikleri seferlerle güçlerini arttırmak isteyen komutanların ihtirasları, ülkede iç savaşların yaşanmasına neden olmuştur³⁴.

Roma’da tam yurttaşlık hakkına sahip olan *patricii* (*patricius*lar) ile sınırlı yurttaşlık hakkına sahip *plebeii* (*plebeius*lar) arasında Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana şiddetli sınıf çatışmaları meydana gelmiştir³⁵. Özellikle Kartaca Savaşları’nın (M.Ö. 246-146) ardından bölgede hâkimiyetin sağlanmasıyla *patricii* sınıfı güçlerini önemli ölçüde arttırmıştı. Kartacalı komutan Hannibal’ın işgalinden sonra zor durumda olan İtalya’daki çiftçiler, Kartaca Savaşları’yla zenginleşen aristokratlara karşı ellerindeki toprakları satmaya mecbur kalmışlardı³⁶. Bu şartlar altında M.Ö. 133 yılında *plebeii* sınıfından oluşan *Concilium Plebis* meclisine *tribunus* olarak seçilen Tiberius Gracchus, *plebeius*ların Roma toplumundaki temsiliyetini üstlenmiştir³⁷. Tiberius Gracchus, 125 hektarın üzerindeki toprak mülkiyetine izin verilmemesini, bu rakam üzerindeki arazilerin devlete aktarılacak çiftçiler arasında dağıtılmasını öngören yasayı yürürlüğe koydurmayı başarmıştır. Bu çözüm önerisine geniş arazilere sahip aristokratlar karşı çıkmışlardır. Yasaya şiddetli tepki gösteren mülk sahiplerinin organizasyonu ile Tiberius Gracchus aynı yıl öldürülmüştür³⁸. Dokuz yıl sonra bu sefer Gaius Gracchus, kardeşinin politikasını takip etmiş fakat onun da hayatı benzer şekilde son bulmuştur³⁹.

³⁴ Cornell, T. ve Matthews, J. (1988), 54-56; Finley, M.I. (2007), 189.

³⁵ Finley, M.I. (2007), 38-39,114.

³⁶ Liv. XXXI. 4,1; Plut. *Tib. Gracch.* 8.1-7.

³⁷ Last, H. (1932), 21-22.

³⁸ Plut. *Tib. Gracch.* 21.4.

³⁹ Plut. *C. Gracchus* 9.2; Stockton, D. (1979).

Gracchus kardeşlerin öldürülmesi *patricii* baskısı altında ezilen *plebeius* sınıfının öfkelerini daha da arttırmıştır. Bir de üstüne senatonun Numidia prensi Iugurtha ve Germania kabilelerinin isyanını bastırmadaki yetersizliği, senatonun güvenilirliğinin *plebeius*larca sorgulanmasına yol açmıştır⁴⁰. Böyle bir ortamda senatoya yönelttiği eleştirilerle halkın desteğini alan, daha önce *tribunus plebis* olarak seçilmiş ve Hispania'daki isyanların bastırılmasında başarı göstermiş Gaius Marius'un ismi ön plana çıkmıştır. Marius popülaritesini kuvvetlendirerek önce 107 yılında *consul* olarak seçilmiş ardından da Iugurtha ve Germania isyanlarını bastırmakla görevlendirilmiştir⁴¹. M.Ö. 107 yılında Iugurtha, M.Ö. 102 yılında Germania kabilelerine karşı aldığı başarılı sonuçlar Marius'un ününe ün katmış, üst üste altıncı kez *consul* seçilerek (M.Ö. 100) Roma'daki siyasi gücü kendi elinde toplamıştır⁴². Senatonun etkinliği ise aynı oranda azalmıştır. Bu duruma senatonun tepkisi, *patricii* sınıfına mensup bir aileden gelen ve Marius'un seferlerinde onun en güvendiği generallerinden biri olan Sulla önderliğinde gelmiştir. Sulla kariyerinin ilk yıllarında Marius'un hizmetinde görevlendirilmiş olsa da senatonun desteğiyle Marius'un yerine Pontos Kralı VI. Mithradates'in başlatmış olduğu isyanı bastırmakla görevlendirilmiştir (M.Ö. 88-85). Marius bu kararı tepkiyle karşılamıştır⁴³. Uzun bir süre devam eden Marius-Sulla arasındaki çatışma Marius'un ölümüyle son bulmuştur (M.Ö. 86). Sulla iktidar mücadelesinde kontrolü eline aldıktan sonra listeler yayınlatarak kendisine muhalif olanları öldürtmüş, böylece senato yeniden siyasi gücüne kavuşmuştur⁴⁴.

Marius ve Sulla arasında uzun süre devam eden çatışma dönemi Roma Cumhuriyeti'nin son iç savaşı olmamıştır. Roma'da M.Ö. 1. yy. ın öne çıkan generallerinden biri olan Pompeius, Hispania'da Sulla muhaliflerine karşı başarılı sonuçlar almış, M.Ö. 70 yılında Crassus ile birlikte *consul* seçilmiştir⁴⁵. Roma için uzun süredir tehlike oluşturan Akdeniz'deki korsanlar ve Mithradates sorunu Pompeius'un seferleriyle çözüme kavuşturulmuş, bu başarıları sikkeler üzerinde

⁴⁰ Cornell, T. ve Matthews, J. (1988), 58-64.

⁴¹ Plut. *Mar.* 8.1-2.

⁴² Plut. *Mar.* 28.1-6.

⁴³ Marius ve Sulla arasındaki sorunun temeli Roma'da çatışma hâlinde olan iki farklı sınıfın temsilcileri olmaları ve bu sınıfların Marius ve Sulla aracılığıyla yetkilerini genişletme arzusuyla. Plut. *Sull.* 6.9.

⁴⁴ Plut. *Sull.* 31.6.

⁴⁵ Plut. *Pomp.* 13.3; 22.1-3.

kullanılmıştır⁴⁶ (**Res. 1.1.**). Fakat Pompeius'un Doğu Seferi'yle artan kişisel zenginliği senato tarafından endişeyle karşılanmıştır. Gücünü muhafaza etmek isteyen Pompeius, M.Ö. 60 yılında döneminin diğer iki önemli ismi Iulius Caesar ve Lucius Crassus ile gizli olarak "I. Üçlü Yönetimi" (*Triumvir*) kurmuştur⁴⁷. Üç ismin siyaseten birbirini desteklemesi amacıyla kurulan bu birlik sayesinde Iulius Caesar ismini duyuracağı Gallia bölgesine M.Ö. 58 yılında *proconsul* olarak atanma fırsatına sahip olmuştur. Roma için sık sık problem oluşturan Gallia'daki kabilelerle yapılan savaşlar 8 yıl sürmüş ve Gallia bölgesi fethedilmiştir⁴⁸. Caesar bu başarılarıyla ordu içindeki ününü ciddi ölçüde arttırmıştır. *Trophaeuma* bağlanmış Galyalı örneğinde görüldüğü gibi, bölgedeki başarılar propaganda amaçlı sikkeler üzerinde yer almıştır. (**Res. 1.2.**).

Diğer yandan Caesar'ın uzun Gallia Seferi sırasında Pompeius'la arası açılmıştır. M.Ö. 53 yılında Crassus'un Doğu Seferi'nde Parthlar tarafından öldürülmesiyle *Triumvir* dağılmıştır. *Pleb* sınıfının gücünü arttırması için uğraşan *populares*, Caesar'ı ciddi bir şekilde desteklemişti. Doğal olarak durum Roma Senatosu'nda hoşnutsuzlukla karşılanmış ve Caesar'a ordusunu dağıtarak Roma'ya dönmesi emredilmiştir. Emri kabul etmeyen Caesar askerleriyle Roma'ya doğru yürüyüşe geçmiştir⁴⁹. Senato ise Caesar'a karşı Pompeius'u kendi yanına çekmişti. M.Ö. 48 yılında meydana gelen Pharsalos Savaşı'nda karşı karşıya gelen iki ordunun mücadelesinde Caesar, Pompeius'u mağlubiyete uğratmıştır⁵⁰. Kazandığı zaferlerle Caesar belli bir süre Roma'nın tek hâkimi olmuş, senato etkinliğini önemli ölçüde kaybetmiştir⁵¹. Üstüne aldığı yaşam boyu *dictatorluk* unvanı Roma'da Cumhuriyet yanlılarınca tepkilerle karşılanmıştır. Nitekim önde gelen senatörlerin tertibiyle Caesar M.Ö. 44 yılında senatodaki toplantı esnasında senatörlerce bıçaklanarak öldürülmüştür⁵².

Caesar'ın öldürülmesiyle Roma, Cumhuriyet'in sonunu getirecek bir başka kargaşanın içine girmiştir. Ülke Caesar yanlıları ve muhalifleri olarak ikiye

⁴⁶ Plut. *Pomp.* 29.1-7.

⁴⁷ Plut. *Pomp.* 47.5-6; Plut. *Caes.* 13.1-6.

⁴⁸ Plut. *Caes.* 15.1-4; Suet. *Aug.* 25; Ayrıca Iulius Caesar'ın kaleminden Gallia Savaşı için, bkz. *Caes. Gall.*

⁴⁹ Iulius Caesar'ın kaleminden İç Savaş için, bkz. *Caes. civ.*

⁵⁰ Plut. *Caes.* 44-50.

⁵¹ Bu dönemde Roma sikkeleri üzerinde Caesar'ın portresi kullanılmış böylece Roma sikkelerinde ilk kez yaşayan bir kişinin portresi sikkeler üzerinde tercih edilmiştir. RRC No: 80/6

⁵² Suet. *Aug.* 76-82.

ayrılmıştır. Caesar'ın ölümüyle birlikte *consullukta* yalnız kalan Marcus Antonius ile Caesar'ın mirasçısı olarak gösterdiği yeğeni Octavianus her ne kadar başta karşıt pozisyonlarda yer almış olsa da daha sonra Caesar katillerini ortadan kaldırma amacıyla birleşmişlerdir. II. *Triumvir*, Lepidus'un dâhil edilmesiyle Caesar karşıtlarından intikam alınması amacıyla kurulmuştur (M.Ö. 43-38)⁵³. Iulius Caesar cinayetine karışan birçok önemli senatör öldürülmüştür⁵⁴. M.Ö. 40 yılında yaptıkları anlaşmaya göre Octavianus batının Marcus Antonius doğunun hâkimi olarak Roma Cumhuriyet Devleti'nin toprakları paylaşılmıştır. M.Ö. 37 yılında *Triumvir* yenilenmiş olmasına rağmen bu düzen de çok uzun süreli olmamıştır⁵⁵. Zamanla senatonun desteklediği Octavianus ile Marcus Antonius'un arası açılmış ve M.Ö. 31 yılında meydana gelen Actium Savaşı'yla Roma'nın tek hâkimi Octavianus olmuştur⁵⁶ (**Harita 1.1.**).

Octavianus Roma'ya döndükten sonra başta adıyla da özdeşleşecek “Augustus (Kutlu)” gibi birçok unvan senato tarafından kendisine layık görülmüştür. Ayrıca Augustus'a *clipeus virtutis* adında bir kalkan ithaf edilmiştir⁵⁷. Böylece Roma'da resmî olarak güç tek bir kişide toplanarak, “Cumhuriyet” idaresinden imparatorluk yönetimine geçilmiştir.

Ülke genelinde uzun yıllardır süren iç savaşın yerine güven ortamı sağlayan Augustus dış politikadaki sorunların çözümü için harekete geçmiştir. Siyasi hamlelerle ve düzenlediği seferlerle ülkenin egemenlik sahasını genişletmiş, eyaletlerde görülen isyanlar Roma ordularınca bastırılmıştır⁵⁸. Kazandığı zaferler sikkeler üzerinde Armenia örneğinde olduğu gibi Roma'nın egemenlik sağladığı bölgelerin vurgulanmasıyla ön plana çıkartılmıştır (**Res. 1.4.**)⁵⁹.

⁵³ Pelling, C. (1996), 1-5.

⁵⁴ Suet. *Aug.* 13-17.

⁵⁵ Senato Antonius'un Mısır kraliçesi Kleopatra ile olan ilişkisinden rahatsızlık duymaktaydı, bkz. Pelling, C. (1996), 18.

⁵⁶ Suet. *Aug.* 17; Pelling, C. (1996), 54-67.

⁵⁷ Kalkanın üzerinde *virtus* (cesaret), *clementia* (merhamet), *iustitia* (adalet), *pietas* (dindarlık) erdemleri yazmaktaydı, bkz. *R.Gest. div. Aug.* XXXIV.

⁵⁸ İmparator, Tiberius ile Gallia Seferi'ne çıkmış, bölge 3 eyalete bölünüp yapılan düzenlemelerle güvenlik artırılmıştır. Hispania ve Germania'da görülen isyanlar özellikle Agrippa'nın yardımıyla bastırılmıştır. Parthia diplomatik yollardan Roma'ya bağlı krallık statüsüne getirilmiş, Galatia Bölgesi ise Kral Amyntas'ın M.Ö. 25 yılındaki ölümüyle birlikte Roma eyaletlerinden birisi haline dönüştürülmüştür, bkz. Cass. Dio LIII. 26.3; Strab. XII. 5.1; Vell. XI. 39.

⁵⁹ RIC I. Augustus: “ARMENIA CAPTA” No: 514-515, “AEGYPTO CAPTA” No: 545.

Octavianus “*Res Gestae*”⁶⁰ metninde ifade ettiği üzere, ÷lkede sıkıntılarla dolu karmaşık yılların arkada kalmasını, toplumsal huzur ve zenginliğin temin edilmesini amaçlamıştı. Bununla birlikte sahip olunan geniş sınırlar sayesinde Roma’nın küresel bir güç olarak kabul edildiği bir dönem yaratmak istemiştir⁶¹. İzlenilen bu politika Octavianus’un, yazarları teşvikleriyle edebi yazında ve dönem sanat ürünleri üzerinde propaganda amaçlı sıklıkla tekrarlanmıştır⁶².

Dönem yazarlarınca Octavianus’un yönetimi bir nevi muhteşemlikle özdeşleştirilmiş öyle ki kendisi için Romulus’tan sonraki “ikinci kurucu” yakıştırılması yapılmıştı⁶³. İmparatorluk, Augustus’un politikasıyla paralellik oluşturacak şekilde Velleius Paterculus (M.Ö. 19-M.S. 31) tarafından imparatorluğun tümünde barbarlara karşı sağlanan güvenlik ve eyaletlerdeki onarım çalışmalarıyla; Horatius (M.Ö. 65-8), Vergilius (M.Ö. 70-19), Ovidius (M.Ö. 43- M.S. 17) gibi yazarlarca ise Romalılık bilinci, toplumsal zenginlik, uyum benzeri gibi olumlu değerlerle idealize edilmiştir⁶⁴.

Augustus ile başlatılmak istenen bu yeni dönem *Pax* ile özdeşleştirilmiştir⁶⁵. “*Pax*”, Roma Pantheonu’nda “Barış Tanrıçası” olarak personifike edilmiştir⁶⁶. Kelime kökeni itibariyle antlaşma ve barışla bağlantılı olmasına karşın Roma İmparatorluğu’nda bu anlam modern dünyadaki karşılığından farklılık göstermekteydi⁶⁷. Roma, barışı daima savaşın bir sonucu olarak, ordunun temin ettiği zaferin hemen arkasına yerleştirmiştir. Doğal olarak da “*Pax* (Barış)” (**Res. 1.5-1.6.**)

⁶⁰ *Monumentum Ancyranum* (Ankara Anıtı/Yazıtı), “*Res Gestae Divi Augusti*” metninin Ankyra’ya gönderile bir kopyasıdır. *Res Gestae* büyük oranda Ankyra Yazıtı sayesinde bilinmektedir. Bununla birlikte metnin diğerkopyaları Pisidia’da Apollonia (Uluborlu) “*Monumentum Apolloniense*” ve Pisidia Antiokheiası (Yalvaç) da “*Monumentum Antiochenum*” ve Pergamon’da bulunmaktadır. Metinde Octavianus, dönemi boyunca izlediği imparatorluk politikasını açıklamıştır. İmparator, iç savaşta kazandığı başarıların ardından toplumu nasıl huzura sevk ettiğini belirtmiş, sınırların genişletilip barbarlar üzerinde kurduğu hâkimiyeti detaylı bir şekilde belirtmiştir, bkz. *Monumentum Ancyranum Ankara Anıtı* (çev. Ç. Dürüşken), İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2009.

⁶¹ *R.Gest. div. Aug. XIII*; Verg. *Aen. I.* 295-296; Tac. *hist. I.* 2-10; A. Parchami, (2009), 34; Özgan, R. (2013a), 151.

⁶² Yazarlar Maecenas’ın hamiliğinde Augustus propagandası yapmaları için teşvik edilmiştir, bkz. Erım, M, (1983), 118-119.

⁶³ *R.Gest. div. Aug. VIII*; Liv. *I.* 16.7; *I.* 21.5-6.

⁶⁴ Vell. *II.* 89; Hor. *carm. saec. III.* 57-60; Verg. *Aen. VI*; Ov. *fast. I.* 717-720.

⁶⁵ M.Ö. 31 yılında Augustus’un Actium zaferiyle başlayan ve 180 yılında “İyi İmparatorların” sonuncusu olarak değerlendirilen Marcus Aurelius’un ölümü arasında geçen süreç “*Pax Romana Dönemi*” olarak adlandırılmıştır, bkz. Cass. Dio *LXXII.* 36.3-4; Zanker, P. (1988), 452-453; Howgego, C. (2013), 95.

⁶⁶ Schmidt-Dick, F. (2002), 82-86.

⁶⁷ Weinstock, S. (1960), 44-58.

ve “*Victoria* (Zafer)” (**Res. 1.3-1.4.**) kavramları birbirlerine uzak görülmemiştir⁶⁸. Bu sebeple kuruluş aşamasından itibaren devlette savaş yanlısı bir bilinç daima güçlü bir şekilde mevcudiyetini korumuştur. Livius’un (M.Ö. 59- M.S.17) belirttiği gibi savaş ve barış birbirinden farklı olmamıştır ve bunlar Romulus ve Numa Pompilius önderliğinde başlangıçtan itibaren Roma’da vücut bulmuşlardır⁶⁹. Cumhuriyet Dönemi yazarlarından Cicero da (M.Ö. 106-43) barışın gerekliliği için savaşın kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir⁷⁰. Martialis (40-104) gibi Augustus Dönemi’nden sonra yaşamış yazarlar ise fetihlerin devamıyla sahip olunan başarılı dönemin muhafaza edilebileceğine inanmıştır⁷¹.

Bu politikanın izleri antik yazarların metinlerinde görüldüğü gibi Augustus Dönemi sanat ürünlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Eserlerde gücün getirdiği toplumsal huzur ve bolluk ile birlikte dünya hâkimiyeti inancı dönem ikonografisi üzerinden takip edilebilmektedir. Barış Tanrıçası Pax’a adanan *Ara Pacis Augustae* sunağında egemen güç Roma’nın (**Res. 1.7.**) güvencesinde dönemle özdeşleştirilen verimli İtalya coğrafyası, *Tellus* ve zengin bitkisel motiflerle süslü frizlerle gösterilmiştir. Zengin, uyum içindeki doğa, sunağın etrafını saran bitkisel motiflerle yansıtılmış, *Tellus* çeşitli hayvanlardan ve bitkilerden oluşan zengin bir doğanın merkezinde yer almıştır (**Res. 1.7.1.**).

Benzer şekilde İmparator Augustus’un *Prima Porta* heykelindeki zırhın üzerinde yer alan kabartmalarda dönem politikalarıyla doğrudan bağlantılı propaganda amaçlı sahneler vardır⁷² (**Res. 1.8.**). Romalı komutan zırhın merkezinde, Crassus’un M.Ö. 53 yılında Kharrhai Savaşı’nda Parthlar tarafından öldürülmesiyle kaybettiği ordu sancağını Parthları temsil eden figürden yeniden teslim alırken gösterilmiştir⁷³. Roma’yı temsil eden komutan zengin zırhı ve karşısındaki figüre oranla daha uzun olmasıyla Parthlı önünde muzaffer olarak gösterilmiş, sancak teslimiyle bu hâkimiyet vurgulanmıştır⁷⁴. Her ne kadar gerçekte Romalılar ile Parthlar arasında herhangi bir savaş gerçekleşmemiş olsa da eser üzerinde yapılan yoğun propaganda sayesinde Roma, yenilmez güçlü ordusuyla geçmişin intikamını Parthlardan almış olarak

⁶⁸ Zampaglione, G. (1973), 133; Parchami, A. (2009), 33; Pax ve Victoria için ayrıca, bkz. s. 45-46.

⁶⁹ Liv. I. 16.7; I. 21.5-6.

⁷⁰ Cic. *off.* I. 11.34-35.

⁷¹ Mart. VII. 80.1.

⁷² Simon, E. (1968); Zanker, P. (1988), 189; Özgan, R. (2013a), 162.

⁷³ Figür tanrı Mars olarak da geçmektedir, bkz. Zanker, P. (1988), 192.

⁷⁴ Hanfmann, G. M. A. (1975), 83; Woolf, G. (2000), 179-180.

vurgulanmıştır⁷⁵. Merkezdeki sahnenin sağına ve soluna oturur pozisyonda Hispania (şüpheli) ve Gallia personifikasyonları yerleştirilmiştir (**Res. 1.8.1.**). Roma'nın doğudan (Parthia) batıya (Hispania?, Gallia) kurduğu egemenliğin altı çizilmek istenmiştir⁷⁶. Zırhın alt köşelerinde Apollo ve Diana, atribüleriyle birlikte yer almıştır. Alt kısımda tarımsal verimlilik-toplumsal zenginlikle özdeşleştirilen tanrıça Tellus, üst bölümde ise göklerin tanrısı Iuppiter aracılığıyla askerî başarıların ardından yerde ve gökte refahın sağlandığıyla belirtilmiştir⁷⁷. Güneş tanrısı Sol, Iuppiter'in açtığı göğün karşısında duran Auralar'la ışık saçarak etrafını aydınlatmıştır⁷⁸.

Yukarıdaki örneklerin paralelinde Boscoreale gümüş kapları üzerindeki sahnelerde Roma'nın karşı konulamaz askerî gücüne dikkat çekilmiştir. İmparator'un önünde Germania kabilesi lideri aciz bir biçimde diz çökmüş, diğer bir sahnede elinde tuttuğu *globus* (küre) ve Victoria'yı teslim alırken gösterilmiştir. Gemma Augustea'da ise Augustus tarafından Pannonia Bölgesi'ne sevk edilen Tiberius kazandığı başarıları ithafen bölge halkından esirler ve *trophaeum* ile birlikte betimlenmiştir⁷⁹ (**Res. 1.9.-1.10.**).

Augustus'un nihayetinde veliaht olarak Tiberius'u seçmesiyle Roma, Claudiuslar sülalesinden gelen imparatorların yönetimine girmiştir. Augustus'un politikaları genel hatları itibariyle ardıllarınca da takip edilmiştir. Tiberius Dönemi'nde (14-37) sınır güvenliği artırılmış Pannonia ve Ren Bölgesindeki isyanlar bastırılmıştır⁸⁰. Caligula'nın (37-41) problemli dört yılının ardından Claudius zamanında (41-54) Ostia Limanı inşası ve yeni yolların yapılması gibi birçok imar faaliyeti gerçekleşmiş, bu dönemde Britannia (43), Roma eyaleti haline getirilmiştir⁸¹. Claudius'un 54 yılındaki ölümünün ardından yönetimi devralan Nero'nun (54-68), Caligula benzeri kötü bir yönetim sergilemesi üzerine 68 yılında senato tarafından düzenlenen bir suikastla öldürülmüştür. Böylece Roma İmparatorluğu'nda Claudiuslar yönetiminin sonuna gelinmiştir. Claudiuslar Dönemi'nde büyük ölçekli

⁷⁵ Octavianus özellikle Armenia üzerinde gittikçe güçlenen Parthların etkisini kırmak için bölgeye Tiberius'u göndermiş bunu öğrenen Parthia Kralı savaştan kaçınarak Crassus zamanında teslim alınan sancakları ve lejyonları Roma'ya geri iade etmiştir. Cass. Dio LIV. 9.4-5; Vell. II. 94.4.

⁷⁶ Hanfmann, G. M. A. (1975), 83; Özgan, R. (2013a), 163.

⁷⁷ Rimmel, V. (2014), 166; Spisak, A. L. (2015), 70-71.

⁷⁸ Zanker, P. (1988), 175, 189-192.

⁷⁹ Zanker, P. (1988), 228-230; Özgan, R. (2013a), 191-193.

⁸⁰ Suet. *Tib.* 16-20.

⁸¹ Suet. *Claud.* 17.

fetihlerin azalmasıyla Roma parası kademeli olarak değer kaybetmeye başlamış **(Tablo. 2.1.-2.2.)**⁸², üstüne Nero Dönemi'ndeki gereksiz harcamalar imparatorluğun ekonomisine ciddi anlamda zarar vermiştir.

Nero'nun ölümünün ardından imparatorlukta Actium Savaşı'ndan sonra ilk kez iktidar mücadelesine girilmiştir. 68-69 yılları arasında "4 İmparatorlar Dönemi" olarak anılan süreçte Galba, Otho, Vitellius imparatorluklarını ilan etseler de Vespasianus son olarak rakiplerini bertaraf ederek yönetimi eline almış (69-79), böylece Flaviuslar Devri'ni başlatmıştır. Vespasianus imparatorlukta tam olarak kontrolü sağladıktan sonra Roma ordusunu güçlendirmiştir⁸³. Nitekim 69 yılında Iudaea bölgesindeki Yahudi ayaklanmasını, kendisinden sonra tahta geçecek olan oğlu Titus ile birlikte sert bir şekilde bastırmıştır (79-81). Elde edilen bu zafer ve bölgede yeniden sağlanan Roma egemenliği mağlup şekilde gösterilen Iudaea personifikasyonu ile birlikte kullanılan "Iudaea Capta" lejantlı tiplerde olduğu gibi propaganda amacıyla sikkelerle ve Titus Zafer Takı üzerinden ön plana çıkarılmıştır **(Res. 1.11.-1.12,1.14.)**. Titus'un 81 yılında erken ölümüyle yerine kardeşi Domitianus geçmiştir.

Domitianus Dönemi imparatorluk için oldukça sıkıntılı olmuştur. Özellikle Dacia Savaşı'nda alınan başarısız sonuç ve verilen tavizler devlet kademesinde hoşnutsuzlukla karşılanmıştır. Diğer taraftan Augustus yönetimi sonrası ekonomide de işler yolunda gitmemiştir. Paranın değer kaybı Flaviuslar Dönemi'nde de devam etmiş, Domitianus'un savurgan harcamaları hazineyi olumsuz etkilemiştir⁸⁴. Ayrıca Domitianus, aristokratların haklarına saygı göstermeyerek senatonun varlığını yok saymıştır. Roma tarihinde benzer durumlarda daha önce görüldüğü üzere Domitianus tertiplenen bir suikast sonucu 96 yılında öldürülmüş, böylece Roma İmparatorluğu'nda Flaviuslar Dönemi'nin sonuna gelinmiştir⁸⁵.

Görüldüğü üzere "İyi İmparatorlar Dönemi" kavramını özetleyen "askerî başarı odaklı egemenlik bilincinin" yansımaları Geç Cumhuriyet – Erken İmparatorluk Dönemi ikonografisi üzerinde tespit edilebilmektedir⁸⁶. Özellikle kendisinden önceki siyasi karışıklıklara son vererek ülkede siyasi istikrarı sağlayan Augustus ile birlikte

⁸² Howgego, C. (1992), 8.

⁸³ Tac. *Hist.* V.13; Suet. *Vesp.* 8.

⁸⁴ Rostovtzeff, M. (1957), 107-130.

⁸⁵ Suet. *Dom.* 15-23.

⁸⁶ bkz. s. 6.

Roma'nın küresel egemenlik politikası edebiyat ve sanat ürünleriyle pekiştirilmiştir. Diğer tarafta antik yazarlar tarafından olumsuz bir yönetim sergilediklerinin altı çizilen Caligula, Nero, Domitianus gibi problemlı imparatorlar “İyi İmparator” algısıyla örtüşmemektedir. Ayrıca Vespasianus'un *adoptive* bir seçimden ziyade öz oğlu Titus'u veliaht göstermesi Machiavelli ve Edward Gibbon tarafından Iulius Claudius-Domitianus arasındaki sürecin “İyi İmparatorlar Dönemi“ ne dâhil edilmemesinin başlıca nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır⁸⁷.

⁸⁷ bkz. s. 102.

2. ROMA İMPARATORLUĞU'NUN 96-180 YILLARI ARASINDAKİ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Machiavelli ve Gibbon “İyi İmparatorlar” Dönemi olarak adlandırdıkları 96-180 yılları arasını kapsayan süreçte Roma’nın sağlamış olduğu küresel egemenlik ile dünyayı eşi benzeri görülmemiş bir esenlik dönemine sevk ettiğini iddia etmekteLERDİR⁸⁸. Bu bağlamda 96-180 yılları arasındaki Roma İmparatorlarının yönetimi, imparatorluktaki refah durumunun ve yazarların idealize ettikleri “İyi İmparator” yakıştırmasının sorgulanabilmesi adına ikinci bölümde genel hatlarıyla ele alınacaktır.

2.1. Nerva Dönemi (96-98)

Domitianus’un 15 yıllık imparatorluk dönemi 96 yılının Eylül’ünde uğradığı suikastla son bulmuştur. Her geçen yıl şiddetini arttırdığı baskıcı yönetimi, yakın çevresinin içinde olduğu bu suikastın zeminini oluşturmuştur. Böyle bir ortamda döneminin akliselim karakterlerinden olan Marcus Cocceius Nerva’nın ismi ön plana çıkmıştır. Nerva, Roma’nın kuzeyinde bulunan Narnia kasabasında, 8 Kasım 30’da doğmuştur⁸⁹. Soylu bir aileden gelen Nerva’nın ataları Augustus Dönemi’nden itibaren *consulluk* gibi devletin önemli pozisyonlarında bulunmuşlardır⁹⁰.

Kayıtlarda imparatorluk öncesi hayatıyla ilgili askerî vurgulara pek rastlanmamaktadır. 65 yılında *praetor* seçilen Nerva, Nero’nun yanında danışman pozisyonunda görev yapıyordu. Bu dönemde Nero’ya karşı düzenlenen komplonun tespit edilmesinde önemli bir rol oynayarak Nero’nun güvenini kazanmıştır⁹¹. Aynı şekilde Flaviuslar Dönemi’nde saygı duyulan bir isim olmuş, 71 yılında Vespasianus, 90 yılında ise Domitianus’la birlikte *consul* seçilmiştir⁹².

Nerva, Domitianus’un suikasta uğramasının ardından senatonun kendisini önermesiyle imparator seçilmiştir⁹³. Roma, muhtemelen Nero’nun suikastından sonra

⁸⁸ Bu süreç “Evlat Edinilen İmparatorlar Dönemi” (Adoptio) olarak da anılmaktadır.

⁸⁹ Grainger, J.D. (2003), 28.

⁹⁰ Dayısı Octavius Laenas’ın Tiberius’un erken yaşta ölen oğlu Drusus Caesar’ın torunu olan Rubellia Bassa’yla olan evliliği sebebiyle Iulius-Claudius hanedanıyla da bağlantıları vardır. Syme, R. (1982), 83.

⁹¹ Grainger, J.D. (2003), 28.

⁹² Tac. *hist.* II. 48.2; Murison, C.L. (2003), 147-157.

⁹³ Nerva’nın suikaste dâhil olup olmadığı kesin olarak belirtilmemiştir fakat suikastın hemen akabinde imparator ilan edilmesi göz önüne alındığında planın yöneticisi olmasa da suikastın en azından bilgisi dâhilinde gerçekleştiği düşünülmektedir, bkz. Jones, B.W. (1992), 194.

ortaya çıkan karışıklığın bir benzerinin yaşanmasını istememiş bu yüzden vakit kaybetmeden senatörlerin tertibiyle yeni imparator ilan edilmiştir⁹⁴. Nerva'nın senato tarafından önerilerek yönetimi devralması akıllara benzer şekilde imparator olan Galba'yı getirmektedir. Bu paralellik Nerva tarafından kullanılan sikkelere de yansımış, önceki imparatorların sebep olduğu toplumsal huzursuzluğun yerine getirilmek istenen yeni düzen Aequitas (Adalet), Fortuna (Şans), Libertas (Özgürlük), Salus (Toplumsal Güvenlik, Refah)⁹⁵ personifikasyonlarınca ifade edilmeye çalışılmıştır (**Kat.No: 1.-4.; Res. 5.1-5.4.**).

Nerva imparatorluğun başına geçmesiyle senatörlerin kendisinden beklediği üzere Domitianus'un yol açtığı toplumsal huzursuzluğu ortadan kaldırmak istemiştir. Domitianus adına *Damnatio Memoriae* kararı çıkarılarak anısı lanetlenmiştir⁹⁶. Domitianus'un sürgüne gönderdiği aristokratların tekrar Roma'ya dönmelerini sağlamış ve siyasi haklarını yeniden teslim etmiştir⁹⁷.

Nerva'nın imparatorluk dönemi askerî hareketlilikten uzaktı. Görevde kaldığı kısa sürede İtalya'daki refahı arttırmaya odaklanan, fakirleri koruyan, genellikle sosyal konularla ilgili bir yönetici profili çizdiği görülmektedir⁹⁸ (**Grafik 2.1; Kat.No: 6,9.-10.; Res. 5.6,5.9.-5.10.**). İktidarda bulunduğu iki yıl boyunca tek askerî harekâtı 97 yılı kışında Tuna'nın kuzeyinde Suebler'in isyanını bastırmak için Traianus'la gerçekleştirdiği sefer olmuştur. Seferin sonunda Traianus ile Nerva'ya *Germanicus* unvanı verilmiştir⁹⁹ (**Kat.No: 11.; Res. 5.11.**).

Orduda ise hâlâ Domitianus taraftarları bulunuyor ve suikastçıların cezalandırılmalarını talep ediyorlardı. Artan baskılar sonucu Nerva, Domitianus cinayetinin baş aktörlerinden olan *praefectus* Titus Petronius Secundus'u görevinden almış, Domitianus yanlısı olduğu bilinen ve ileride Nerva'nın başına büyük dert olacak Casper Aelianus'u bu göreve atamıştı. Fakat bu karar Domitianus yanlılarını

⁹⁴ Domitianus yönetiminde senatörlerin etkinliğinin oldukça azalmış olması Nerva'ya imparatorluk yolunun açılmasında önemli bir faktördü. Senato yeniden Domitianus gibi askerî sınıfa yakın, başına buyruk bir karakter istemiyordu, bkz. Jones, B.W. (1992), 195; Murison, C.L. (2003), 156.

⁹⁵ Galba-Nerva arasında kurulan benzerlik için ayrıca bkz. Cass. Dio LXIII. 23; LXIII. 29.5; Elkins, N. T. (2017), 131; RIC II. 221.

⁹⁶ Suet. *Dom.* 23.

⁹⁷ Cass. Dio LXVIII. 1.3.

⁹⁸ İtalya'daki ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin vergi yükünü hafifletmiş, İtalya'daki toprak sahiplerine ise kârlarının yüzde beşini bölgelerindeki fakir çocuklara ayırma şartıyla kredi kolaylığı sağlayarak Alimante Italiae kurumunun temellerini atmıştır, bkz. s. 27.

⁹⁹ Elkins, N.T. (2017), 49.

yumuşatmamıştır. İsyancılar Domitianus cinayetine karışanların öldürülmesini imparatora dikte etmişlerdir.

Nerva'nın otoritesi problemleri çözmeye yeterli değildi, olayların büyümesi önlenemiyor aynı zamanda veliaht seçimi için de baskılar gittikçe artıyordu. Durumun kendisi ve imparatorluk için tehlikeli olduğunun farkında olan Nerva'nın ilk tercihi veliaht olarak Syriyalı vali Marcus Cornelius Nigrinus'tu fakat kendisi gibi askerî geçmişi olmayan Nigrinus ordu tarafından hoş karşılanmadı. Öyle ki *praetor* Casperius Aelianus sarayı kuşattı, Nerva'yı da esir aldı¹⁰⁰. Nerva çözüm olarak askerlerin sempatisini ve desteğini kazanmış Yukarı Germania valisi Marcus Ulpius Traianus'u veliaht olarak seçme mecburiyetinde kaldı¹⁰¹. Ayrıca her ne kadar imparator olduğunda hiçbir senatörün öldürülmeyeceğine dair söz vermiş olsa da Domitianus katilleri Petronius ile Parthenius'un öldürülmelerini engelleyemedi¹⁰².

98 yılının Ocak ayında dinlenirken inme geçiren Nerva, 28 Ocak'ta öldü. Senato tarafından tanrılaştırılan imparatorun külleri Mausoleum Augusti'ye taşındı¹⁰³.

Nerva imparatorluk genelindeki ekonomik sıkıntının farkındaydı. Özellikle Domitianus Dönemi'nde yapılan müsrif harcamaların etkisiyle bütçede çıkan problemler, Nerva'nın ekonomik önlemleriyle giderilmeye çalışılmıştır. İmparatorluk mülkünden gayrimenkul ve değerli takılar elden çıkarılmış¹⁰⁴, Domitianus'un sahip olduğu heykeller, mobilyalar gibi önceki imparatora ait varlıklar satılmıştır. Fakat Tiberius zamanından itibaren süregelen paranın değerinin kademeli olarak azalması bu dönem de sürmüştür¹⁰⁵ (**Tablo 2.1.-2.2.**).

Tasarruflu yapısı ve kısa imparatorluk dönemi sebebiyle çok fazla kamusal hizmette bulunamamıştır. Roma'nın su yolları ve kemerlerinin onarımı dışında dönemi için dikkat çeken yapılar Forum Nervae ve Domitianus Dönemi'nde başlatılan yapı faaliyetlerinin tamamlanması olmuştur¹⁰⁶.

Nerva Dönemi'nde Roma, her ne kadar Domitianus'un senatoyla olan kötü ilişkileri ve askerî başarısızlıklarıyla mukayese edildiğinde daha dengeli bir süreç geçirmiş

¹⁰⁰ Cass. Dio LXVIII. 3.3-4; Plin. *Paneg.* 6.1.

¹⁰¹ Plin. *Paneg.* 7.4; Aur. Vict. 12.6-8; Cass. Dio LXVIII. 3.4.

¹⁰² Cass. Dio LXVIII. 3.1-4.

¹⁰³ Aur. Vict. 12.11,12.12.

¹⁰⁴ Akşit, O. (1985), 175.

¹⁰⁵ Cass. Dio LXVIII. 2.1-3; Erken İmparatorluk Döneminden itibaren Roma ekonomisindeki gelişmeler için, bkz. Rostovtzeff, M. (1957).

¹⁰⁶ Nerva'nın ekonomik önlemleri için ayrıca, bkz. Plin. *Paneg.* 3.8; Frontin. *aqu.* II. 118.

olsa da; askerî hareketliliğin görülmemesi ve ekonomik sıkıntıların sürmesi sebebiyle Machiavelli ve Gibbon'un yansıttığı mükemmeliyetten uzaktır. Bununla birlikte Nerva'nın Traianus'u veliaht olarak seçimi göz önünde tutulduğunda, "İyi İmparatorlar" Dönemi'nin en büyük özelliği olarak gösterilen *adoptio* seçiminin Nerva'ya yapılan baskılar sonucunda mecburiyetten gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

2.2. Traianus Dönemi (98-117)

Nerva'nın ölümünden sonra imparatorluğun başına orduda sevilen bir isim olan Marcus Ulpius Traianus geçmiştir. Traianus 18 Eylül 53 yılında Sevilla yakınlarındaki Italica'da doğmuştur. Babası imparatorlukta önemli görevler almış olan Marcus Ulpius Traianus, annesi soylu bir aileden gelen Marcia'dır¹⁰⁷.

Erken yaşlarından itibaren babasının görevleri sebebiyle orduya yabancı olmayıp, idaresi altındaki Syria'da birlik komutanı olmuştur. 78 yılında *quaestor*luk yapan Traianus 80-81 yıllarında *legatus* olarak görev yapmıştır. Gençliğinde Ren bölgesinde bulunmuş ve muhtemelen ilk askerî deneyimlerini burada edinmiştir¹⁰⁸. 84 yılındaki *magistratus*luk görevi sayesinde hukuki konularda tecrübe edinme fırsatına sahip olmuştur¹⁰⁹. Kuzey Hispania ordusunun başında bulunduğu esnada, eyalette Domitianus'un yönetiminden rahatsız olanlar isyan teşebbüsünde bulunmuşlardır. Bu isyan sırasında Traianus, Domitianus'un yanında yer almıştır. Muhtemelen hem bu olay hem de babasının Flaviuslar'la olan yakın ilişkisi onu 91 yılında *consulluk* için genç sayılabilecek bir yaşta göreve gelmesinde etkili olmuştur. Ayrıca bu tarihlerde soylu bir aileden gelen Pompeia Plotina ile evlenmiştir¹¹⁰.

Nerva'nın, Traianus'u tartışmalı bir şekilde kendisine veliaht göstermesinden kısa bir süre sonra 25 Ocak 98'de ölmesinin ardından imparatorluğun yönetimi Traianus'a geçmiştir¹¹¹ (**Kat.No: 15.; Res. 5.15.**). Traianus, Nerva'nın ölüm haberini Colonia'da Hadrianus'tan öğrenmiştir¹¹². Hemen Roma'ya gitmek yerine 99 yazına kadar Pannonia ve Tuna sınırlarını kontrol eden Traianus böylece hem ordu içinde

¹⁰⁷ Annesinin kardeşi eski İmparator Titus'un karısıydı. Babasının da Claudius ve Nero dönemlerinde senatörlük yapmış olduğu bilinmektedir, bkz. Strobel, K. (2010), 41; Özgan, R. (2013b), 63.

¹⁰⁸ Bennett, J. (1997), 22-23.

¹⁰⁹ Özgan, R. (2013b), 63.

¹¹⁰ Akşit, O. (1985), 190; Bennett, J. (1997), 13, 43.

¹¹¹ Cass. Dio LXVIII. 4.1-2.

¹¹² SHA *Hadr.* 2.5-6.

kendisine olan bağılılığı arttırmak hem de Dacia'yla çıkabilecek muhtemel sorunlara karşı hazır olmak istemiştir¹¹³.

Traianus özellikle Domitianus zamanından beri süregelen ordu ve senato arasında artan gerilimi azaltmayı istemiştir¹¹⁴. Hiçbir senatörü öldürmeyeceğini Roma'ya gelmeden senatoya mektupla bildirmiştir¹¹⁵. 1 Ocak 100'de III. *consulluğunun* açılış konuşmasında senatoya imparatorluk adına kararların ortak alınmasını beyan etmesine rağmen zamanla Traianus'un kontrolünü arttırdıkça senatonun etkinliğinin de aynı oranda azaldığı görülmüştür.

2.2.1. Dacia Savaşları

M.Ö. 1. yy.da Karadeniz'in batısında önemli bir topluluk olarak konumlanan Daclar, Iulius Caesar zamanından beri Roma için problem teşkil etmekteydi¹¹⁶. Domitianus Dönemi'nde Dacia'nın Roma'nın kontrolünde olan Moesia'ya saldırması imparatorun Dacia Seferi'ne çıkmasına neden olmuştu¹¹⁷. Decebalus önderliğinde olan Daclar, Roma ordusunu oldukça zorlamıştır. Savaşın uzamasını istemeyen Domitianus 89 yılında Daclar'la yaptığı anlaşmaya göre yıllık haraç vermeyi ve Roma'nın askerî teknolojisini mühendisleriyle birlikte Daclar'la paylaşılmasını kabul etmişti¹¹⁸. Domitianus'tan sonra imparatorluğun başına gelen Nerva'nın kısa ve askerî hareketlilikten uzak döneminin ardından Traianus bu imaj zedelenmesini onarmak ve kendisini imparatorluğunun ilk yıllarından itibaren ispat etmek istemiştir¹¹⁹.

Sefer için gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra Moesia ve Pannonia bölgelerine getirilen birlikler 101 yılının baharında Traianus'un komutanlığında Virminacium'da (Pasarofça) birleştiler¹²⁰. Tapae'de (Zeicani Hunedoara) gerçekleşen savaşın sonunda belirleyici bir sonuç çıkmadı¹²¹. Ordu kış ayının yaklaşması sebebiyle Drobetae'ya (Mehedinti) çekildi ve mevsimi burada geçirdi. Bahar ayının gelmesiyle tekrar saldırıya hazırlanan Traianus, Decebalus'un üzerine yürüdü. Durumun kendisi için parlak olmadığını anlayan Decebalus barışa razı oldu ve Domitianus karşısında

¹¹³ Grainger, J.D. (2003), 111.

¹¹⁴ Akşit, O. (1985), 181; Rees, R. (2012), 198.

¹¹⁵ Cass. Dio LXVIII. 5.2.

¹¹⁶ Matyszak, P. (2004), 213.

¹¹⁷ Jones, R.D. (1974), 138.

¹¹⁸ Schmitz, M. (2005), 9.

¹¹⁹ Schmitz, M. (2005), 13.

¹²⁰ Akşit, O. (1985), 181.

¹²¹ Le Roux, P. (1998), 73.

kazanmış olduğu üstünlüğünü yitirdi. Domitianus zamanında yapılan anlaşma sonucunda Daclar'ın aldığı Romalı mühendisler iade edilmiş buna ilaveten Dacialı mühendisler Roma'ya verilmiştir, Dacia'nın batısı ise tekrar Roma'nın eline geçmiştir¹²². Başkent Sarmizegethusa'da kontrolü sağlamak için bir Roma garnizonunun daimî bulunması kararlaştırılmıştır¹²³. Nerva'nın son dönemlerinde Germania'da çıkan ayaklanmayı bastırması sebebiyle *Germanicus* unvanı bulunan Traianus bu seferle birlikte *Dacicus* unvanını da almıştır¹²⁴. Gelişmelerin ardından 102 yılı kışında Traianus Roma'ya dönmüştür¹²⁵.

İlk savaş sonunda Dacia'da kurulan düzen çok uzun soluklu olmamıştır. Decebalus önce Roma'nın müttefiki bir Sarmat kabilesi olan İazykslere saldırmış ardından başkent Sarmizegethusa'da bulunan Roma garnizonunu dağıtıp garnizon komutanını da esir almıştır. Traianus sefer için hazırlıklarını tamamladıktan sonra Sarmizegethusa'yı kuşatıp, 106'da kenti ele geçirmiştir¹²⁶. Dacia Kralı Decebalus yakalanacağını anlayıp intihar etmiştir¹²⁷.

Traianus ilk seferinden sonraki durumu göz önünde tutarak bu kez daha sert tedbirler almış ve bölge Romanize edilmeye başlanmıştır. Dacia halkının çoğunluğu sürülüp, yerlerine ise Anadolu'dan ve Syria'dan gelenler yerleştirilmiştir. Dacia eyalet hâline getirilmiştir (106)¹²⁸. Savaşların anısına darp edilen sikkelerin yanı sıra **(Kat.No: 16-21,25.; Res. 5.16-5.21,5.25.)** Roma'da Columna Traiani (Traianus Sütunu)¹²⁹ **(Res. 2.1.)** Dobruca'da Konstanta (Civitas Tropaensium) yakınlarında ise Trophaeum Traiani (Traianus'un Zafer Anıtı) **(Res. 2.2.)** dikilmiştir¹³⁰.

II. Dacia Savaşı'yla aynı zamanda Roma için bir diğer önemli gelişme Arabia'da yaşanmıştır¹³¹. Pompeius'un, Roma'nın vasal krallıklarından biri haline getirdiği Arabia'da Kral Maliku'nun oğlu Rabbel'in ölümünden sonra taht boş kalmış, bu

¹²² Cass. Dio LXVIII. 8-9; Akşit, O. (1985), 181; Bennett, J. (1997), 94-95.

¹²³ Griffin, M. (2000), 110.

¹²⁴ Griffin, M. (2000), 109.

¹²⁵ Cass. Dio LXVIII. 8.1-2, 9.1-7; Kienast, D. (1990), 122-128.

¹²⁶ Griffin, M. (2000), 110.

¹²⁷ Cass. Dio LXVIII. 10.3, 12.5, 14.3.

¹²⁸ Akşit, O. (1985), 181-183.

¹²⁹ Bennett, J. (1997), 102.

¹³⁰ Griffin, M. (2000), 112,113.

¹³¹ Cass. Dio LXVIII. 14.5.

sebeple Syria valisi olan Cornelius Palma aracılığıyla Arabia 106 yılında Roma eyaleti olmuştur¹³² (**Kat.No: 26.; Res. 5.26.**).

2.2.2. Doğu Seferi

Nero zamanında vasal krallık olarak Roma'ya bağlanan Armenia'da 110 yılında Parthia Kralı Pacorus ölmeden önce Armenia Kralı olarak büyük oğlu Axidares'i veliahttı seçmişti fakat Pacoros'un kardeşi Osroes'in etkisiyle Pacoros'un diğer oğlu Parthamisis Armenia Kralı olmuş ve Axidares'i de tahttan indirmiştir¹³³. Axidares çözümü Romalılar'dan yardım istemekte bulmuştu. 114 baharında Antiokheia üzerinden Armenia'ya hareket eden Traianus'a Parthamisis tarafından görüşme teklifi yapıldı; bunun üzerine Elegeia'da buluşma gerçekleşti ve Parthamisis tacını Traianus'a bıraktı¹³⁴. Böylece Armenia 114 yılında Cappadocia valisinin emri altında Roma'ya dâhil edilmiş oluyordu (**Kat.No: 37.; Res. 5.37.**). İmparator buradan Mesopotamia'ya geçti ve Kuzey Mesopotamia'nın tamamı Roma egemenliğine girdi, Mesopotamia Eyaleti Kuruldu (114)¹³⁵. Traianus kış ayını geçirmek için Antiokheia'ya döndü¹³⁶.

Traianus bölgedeki asıl problemin Parthlar olduğunun bilincindeydi ve artık sorunu kökünden çözme niyetindeydi, bölge ayrıca ekonomik olarak cazip olanaklar sunuyordu¹³⁷. Parthia başkenti Ctesiphon'u ele geçirmek isteyen Traianus şehrin boşaltılması sonucu amacına kolaylıkla ulaşmış oldu (115).

Seferine devam eden Traianus yine aynı yılda Babylon'u eyalet yaptı. Fakat çok geçmeden bölgeden tekrar ayaklanma haberleri gelmeye başladı. Yeni kurulan eyaletlerden birçok kişinin de katılmasıyla Parthia ordusunun harekete geçtiği öğrenildi. Parthlar'ın başında Parthamaspates bulunuyordu. Traianus Mesopotamia'daki kuvvetlere karşı başarılı sonuçlar aldı, Seleucia ele geçirildi (116)¹³⁸. Kuzeye doğru ilerleyen Traianus Euphrates'in kuzeyine geçti. Burada kendisine karşı kurulan ittifakı dağıtmak için Parthamaspates'e Sanatruces ile yapmış olduğu ittifaktan çıkıp kendi tarafına geçtiği takdirde Parthia tahtını ona vereceği teklifini

¹³² Bowersock, G.W. (1994).

¹³³ Rich, J. ve Shipley, G. (1993), 235.

¹³⁴ Lightfoot, C.R. (1990), 115-126.

¹³⁵ Sheldon, R.M. (2010), 133.

¹³⁶ Griffin, M. (2000), 125.

¹³⁷ Sidebotham, S.E. (1986), 154.

¹³⁸ Bennett, J. (1997), 197-199.

sundu¹³⁹. Nitekim Roma ve Parthamaspatēs'in birlikleri Sanatruces'in birliklerini yendi. 116 yılında Parthia vasaal krallık oldu, krallığın başına da Parthamaspatēs getirildi¹⁴⁰. İmparator 117'de tekrar Antiokheia'ya döndü. Savaşın ardından *Parthicus* ve "*Optimus*" unvanları Traianus'a verildi, bölgedeki başarıların anısına sikkeler darp edildi¹⁴¹ (**Harita 2.1; Kat.No: 32.-35.; Res. 5.32.-5.35.**).

Romalılar Yahudiler'e karşı daima sert tedbirlere başvurmuşlardı. Özellikle Flavius zamanlarındaki ayaklanmalar oldukça sert şekilde bastırılmıştır. 115 yılında Yahudiler Cyrene'de (Shahhat, Libya) isyan dalgasını başlattılar. Bu sırada Kıbrıs ve Mesopotamia'dan da ayaklanma haberleri gelmeye başlamıştı¹⁴². Önceki dönemlerde Yahudiler uğradıkları katliamların karşılığını aynı yöntemle Kıbrıs'ta yerli halktan birçok kişiyi kılıçtan geçirerek gösterdi¹⁴³. Traianus, Lucius Quietus'u Mesopotamia'ya gönderdi ve ayaklanma bastırıldı.

Doğudaki kargaşa düzene sokulduktan sonra Roma'ya dönmek üzere yola çıkan Traianus amacına ulaşamadı¹⁴⁴. Parthia Seferi'nin sonlarında sağlığı kötüleşmişti, Antalya - Gazipaşa yakınlarında (Selinus) 8 Ağustos 117 yılında beyin kanaması geçirerek hayatını kaybetti¹⁴⁵.

Traianus her ne kadar çıktığı seferler sonucunda "Asker İmparator" olarak bilinse de gerek Roma'da¹⁴⁶ gerekse Anadolu'da¹⁴⁷ özellikle Dacia savaşlarından itibaren birçok imar faaliyetinde bulunmuştur. Dönem boyunca gerçekleştirmiş olduğu imar faaliyetlerinden bazıları sikkeler üzerinde yer almıştır.¹⁴⁸ (**Kat.No: 23.-24,27.-30,36; Res. 5.23.-5.24,5.27.-5.30,5.36.**)

¹³⁹ Griffin, M. (2000), 125.

¹⁴⁰ Akşit, O. (1985), 188.

¹⁴¹ Cass. Dio. LXVIII. 23.1; Griffin, M. (2000), 125.

¹⁴² Bloom, J. (2010), 191-194.

¹⁴³ Cass. Dio LXVIII. 28.4, 33.1-3.

¹⁴⁴ Bennett, J. (1997), 201.

¹⁴⁵ Cass. Dio LXVIII. 33.3; Akşit, O. (1985), 190.

¹⁴⁶ Forumda iki kitaplık, Basilica Ulpia ile Traianus ve Plotina tapınakları yer almıştır. Via Appia (Appia Yolu) üzerinde Drusus Takı tamamlanmıştır. Halkın su sorununu çözmek için Aqua Traiana inşa edilmiştir. Ticareti canlandırma adına Via Traiani sayesinde Beneventum ile Brindisium'u birleştirmiş, limanlar onarılmıştır, bkz. Akşit, O. (1985), 190; Bennett, J. (1997), 102.

¹⁴⁷ Nikaia'ya tiyatro ve *gymnasium*, Nikomedeia'ya yeni bir forum yapılmıştır. Klaudiopolis, Sinope, Amastris gibi pek çok kente çeşmeler, hamam yapıları eklenmiştir. En önemli yapılar ise Ephesos'taki Celsus Kütüphanesi, Traianus Çeşmesi ve Pergamon'da bulunan Traianus Tapınağı'dır, bkz. Plin. Paneg.10.39; 10.90; Özgan, R. (2013b), 69.

¹⁴⁸ BMCRE III. s. 86-101; Kleiner, F.S. (2007), 156, 160; Woytek, B. (2010), 132, 134-368, 380. Ayrıca Laodikeia'da Dacia Savaşı ve imar faaliyetleriyle bağlantılı dev bir Traianus heykeli bulunmuştur, bkz. Şimşek, C. (2017), 131-152.

Döneminin önemli mimarlarından Apollodorus'un ustalığında Forum Traiani (Traianus Forumu) ve Thermae Traiani (Traianus Hamamı) yapılmış, Dacia savaşlarındaki başarıları ithafen Columna Traiani (Traianus Sütunu) **(Res. 2.1.)** foruma yerleştirilmiştir¹⁴⁹. Dacia savaşlarını konu alan sütun kabartmaları, savaşın hazırlık aşamasından kazanılan zafere kadar ayrıntılı bir anlatım sunar. Kabartmalar spiral bir şekilde sütun gövdesinin etrafını sarmaktadır. İmparator Traianus önderliğinde Roma'nın Dacialılar üzerinde ezici bir üstünlük kurduğu görülmektedir¹⁵⁰. Beneventum Takı da Traianus Dönemi'nin önemli anıtsal eserlerinden birisidir **(Res. 2.3; 2.3.1.)**. Sosyal devlet adamı yönünü vurgulamak adına oluşturulan yardım fonları ve imar faaliyetleri kabartmalarda ön plana çıkartılmıştır. Ayrıca Traianus Dönemi boyunca dört kez *congiarium* dağıtmıştır. İtalya'daki fakir ve öksüz çocuklara bütçe ayrılarak çocukların gıda ve eğitim masrafları daha Nerva zamanında temelleri atılan *Alimenta* kurumu aracılığıyla karşılanmıştır¹⁵¹ **(Kat.No: 22,31; Res. 5.22,5.31.)**.

Traianus'un imparatorluğu boyunca gerçekleşmiş olan askerî hareketlilik Machiavelli ve Gibbon'un idealize ettiği güçlü ordular eşliğinde sağlanan küresel hâkimiyet inancıyla örtüşmekle birlikte gerek savaş masrafları gerekse sosyal yönlü harcamalar ekonomide bazı problemlere yol açmıştır¹⁵². Fetihler, savaş masraflarını karşılamaya yeterli olmamıştır¹⁵³. Plinius, imparatora yazdığı mektubunda cömertliğinin hazineyi sıkıntıya sokabileceğini ima ederek onu bu konuda uyarmıştır¹⁵⁴. Nitekim 99 yılında Aureus'un değeri 7.22 g.ye kadar indirilerek keskin bir düşüş gerçekleşmiştir **(Tablo. 2.1,2.2.)**.

¹⁴⁹ Akşit, O. (1985), 190; Bennett, J. (1997), 102.

¹⁵⁰ Özgan, R. (2013b), 86-90.

¹⁵¹ Nerva Dönemi'nde başta kimsesiz çocukları ve yoksulları korumak üzere oluşturulan "Alimenta Italiae" kurumu Traianus zamanında daha sistemli bir hale getirilse de, kurumun etkisi hakkında çeşitli şüpheler vardır. Finley, M.I. (2007), 32.

¹⁵² Rostovtzeff, M. (1957), 357; Bennett, J. (1997), 238.

¹⁵³ Rostovtzeff, M. (1957), 354-357; Finley, M.I. (2007), 133-137.

¹⁵⁴ Plin. *Paneg.* 41.1.

2.3. Hadrianus Dönemi (117-138)

Publius Aelius Hadrianus muhtemelen Sevilla'nın güneyinde yer alan Italica'da 24 Ocak 76 yılında Hispania kökenli bir ailede doğmuştur¹⁵⁵. Babası Publius Aelius Hadrianus Afer, annesi Domitia Paulina'dır¹⁵⁶. Traianus'un, Hadrianus'un babasıyla olan yakınlığı ve çocuğunun bulunmaması Hadrianus'a olan ilgisini önemli bir hale getirmiştir. Ayrıca Hadrianus, Traianus'un akrabası Vibia Sabina'yla evlenmiş, böylece Traianus'la olan bağlantısını daha da kuvvetlendirmiştir.¹⁵⁷ **(Kat.No: 65.; Res. 5.65).**

Traianus, Hadrianus'un deneyim kazanması için onu veraset davalarında hâkim olarak ve 95 yılında askerî *tribunus* olarak önce Tuna sınırlarında sonra da Macedonia ve Yukarı Germania'da görevlendirmişti¹⁵⁸. 98 yılında Traianus'a imparatorluk haberini yine Hadrianus iletmıştır. 101 yılında *quaestor* olan Hadrianus, Dacia savaşlarında Traianus'un en güvendiği askerlerinden birisi olmuştur¹⁵⁹. 105 yılındaki İkinci Dacia savaşlarının sonunda Sarmatlar'ı geri püskürtmek için Aşağı Pannonia valisi olarak atanmış¹⁶⁰, 108 yılında *consulluğu* elde etmiştir¹⁶¹. 113'te Traianus'un önemli Doğu Seferi sırasında yanında bulunmuş, 117 yılında da ise Syria valiliğine getirilmiştir¹⁶².

117 yılının ilk aylarından itibaren hasta olan Traianus'un durumu gittikçe ciddileşmiş ve 8 Ağustos'ta vefat etmiştir. Hadrianus'un veliaht ilan edilmesiyle ilgili tartışmalar da bu noktadan itibaren başlamıştır¹⁶³. İhtilafların önüne geçmek için ilk defa *adoptio* sikkeleri darp edilmiştir **(Kat.No: 38.-39.; Res. 5.38.-5.39.)**.

¹⁵⁵ SHA *Hadr.* 1.6.

¹⁵⁶ Babasının, kuzeni Traianus'la birlikte Hispania'da büyüdüğünden bahsedilir. Annesi de yine Hispania kökenli olup Gadesli önemli bir aileden gelmektedir, bkz. Syme, R. (1988), 159-170.

¹⁵⁷ Bu akrabalık ilişkileri sebebiyle Traianus, Hadrianus'un erken yaşlarda babasını kaybetmesinin ardından ona yakın alaka göstermiş, eğitimiyle ilgilenmiştir, bkz. SHA *Hadr.* 1.5; Birley, A.R. (2000), 132.

¹⁵⁸ SHA *Hadr.* 2.2, 2.6.

¹⁵⁹ SHA *Hadr.* 3.1. 3.8.

¹⁶⁰ Birley, A.R. (2000), 133.

¹⁶¹ Birley, A.R. (1997), 54.

¹⁶² Birley, A.R. (1997), 75.

¹⁶³ Hadrianus'un veliaht olarak seçilmesiyle alakalı görüşlerden birisi Hadrianus'un daha önceden Traianus tarafından evlat edinilmiş olmasıydı. Buna göre Traianus, çocuk yaştan itibaren Hadrianus'un koruyuculuğunu üstlenmiş, himayesinde büyümüştür. Hadrianus, Traianus'un komutası altında Dac Savaşları'nda önemli roller almıştır. Ayrıca Traianus Sütunu ile Beneventum Takı'na Hadrianus da dâhil edilmiştir. Traianus'un altın sikkeleri olan Aureuslar'da da Traianus'un eşi Plotina ile Traianus'un portrelerine ilaveten Hadrianus yer almıştır. Bir diğer görüş ise; veliahtlığın, Hadrianus gibi felsefeyle ilgilenmiş, Yunan kültürüne hayranlık duyan ve entelektüel bir kişilik olan Plotina'nın planı olmasıdır. Buna göre Plotina imparatorun 8 Ağustos'taki ölüm haberini saklamıştır.

Traianus'un ölüm haberini Syria'da alan Hadrianus, imparator olarak ilk düzenlemelere doğudan başladı¹⁶⁴. Hadrianus, Traianus'un yanında Doğu Seferleri'ne katıldığı için bölgedeki kargaşaya hâkimdi. Hadrianus'a göre imparatorluk kontrol edilebileceğinden fazla genişliğe ulaşmıştı¹⁶⁵. Bu sebeple tahta geldiği ilk yıllardan itibaren Traianus gibi yayılmacı bir politika yerine askerî hareketlilikten uzak, sınırların güvenliğini arttırarak imparatorluktaki refahın gelişmesini amaç edindi. Armenia'yı tekrar vasal krallık statüsüne sokan Hadrianus, Parthlar'la arasını Parthamaspatēs'i Osrhene'ye kral yaparak düzeltti¹⁶⁶. Bölgedeki Yahudi ayaklanmaları ise Marcus Turbo tarafından bastırıldı¹⁶⁷.

Hadrianus Roma'ya dönüş yolundayken bazı senatörler tarafından kendisine karşı hazırlanmakta olan suikastın açığa çıkarıldığını öğrendi¹⁶⁸. Traianus'un yakınında bulunmuş olan senatörler hâlen önemli görevlere sahip kişilerdi ve bu durum Hadrianus'ta büyük tedirginlik oluşturdu. Hiçbir senatörü öldürmeyeceğine dair sözü olsa da plana dâhil olan dört isim de ölümle cezalandırıldı¹⁶⁹. Roma'daki bu kaotik havayı dağıtmak isteyen Hadrianus eyaletlerde yaşayanların borçlarını kaldırdı **(Kat.No: 48; Res. 5.48.)**, halka maddi yardımlarda bulundu, gladyatör oyunları gibi çeşitli dönem etkinlikleriyle halkın sempatisini kazanmaya çalıştı¹⁷⁰. Bu dönemde sıkıntılı zamanların geride kaldığını belirtmek amacıyla yenilenme-sağlık personifikasyonu Salus sikkeleri darp edilmiştir. İzlemek istediği politikalar Salus (Tolumsal Güvenlik ve Refah), Pax (Barış), Concordia (Uyum), Felicitas (Mutluluk) gibi personifikasyonlarla ön plana çıkartılmıştır **(Kat.No: 40.-43.; Res. 5.40.-5.43.)**.

Ayarladığı kişiler aracılığıyla perde arkasından İmparator Traianus'un sesini, inandırıcılığını da arttırmak için zayıf, hastalıklı bir şekilde taklit ettirmiş ve Traianus'un Hadrianus'u veliaht ilan ettiğine dair Roma'ya mektup yazdırmıştır. Daha sonra bu mektubun imzasının da Plotina'ya ait olduğu anlaşılmıştır. 11 Ağustos'ta gelişmelerden haberdar edilen Hadrianus imparator olmuştur, bkz. SHA *Hadr.* 3.7; Özgan, R. (2013b), 127; Birley, A.R. (2000), 134; Speller, E. (2003), 25.

¹⁶⁴ Lambert, R. (1997), 34.

¹⁶⁵ Kaya, M.A. ve Özcan, K.T. (2016), 494-513.

¹⁶⁶ Akşit, O. (1985), 195.

¹⁶⁷ SHA *Hadr.* 5.8; 7.1-3; Cass. Dio LXIX. 2.5-6.

¹⁶⁸ Planlayıcılar Traianus Devri'nin 4 önemli ismi olan *praetor praefectus* Lucius Quietus, Arabia'yı ilhak eden eski Syria valisi Cornelius Palma, *consulluk* yapmış olan Publius Celsus ve Dacia'da yöneticilik yapan Avidius Nigrinus'tu, bkz. Akşit, O. (1985), 197; Oppen, T. (2008), 55.

¹⁶⁹ SHA *Hadr.* 7.3.

¹⁷⁰ SHA *Hadr.* 7.12; Birley, A.R. (2000), 136; Fuhrmann, C.J. (2012), 153.

2.3.1. Hadrianus'un Seyahatleri

Hadrianus, Roma'da düzeni sağladıktan sonra kendisinden önceki imparatorlarda görülmemiş tarzda bir karar alarak ekonomik anlamda sıkıntılı bir süreçte olan eyaletlerin durumunu kendisine gelen raporlardan değil bizzat yerlerinde görmek istemiş ve 121 yılında Roma'dan ayrılarak seyahatine başlamıştır¹⁷¹ (**Harita 2.2.**) .

Hadrianus ilk olarak Gallia'ya uğramış daha sonra Yukarı Germania'ya ulaşarak sınırları güçlendirmiştir¹⁷². Germania'nın güneyinde bulunan Raetia Noricum'daki birlikleri denetledikten sonra 122 baharında Aşağı Germania'da Forum Hadriani'yi (Hadrianus Forumu) yaptırmıştır. Ardından Britannia'da bulunup bölgede sık sık ayaklanmalar çıkması sebebiyle doğudan batıya duvar inşa edilmesini emretmiş böylece barbar kabilelerle Roma arasında belirli bir hat oluşturmayı arzulamıştır¹⁷³. Britannia'dan yine Gallia'ya dönen imparator, Aleksandreia'dan ayaklanma haberini almıştır¹⁷⁴. Aleksandreia'daki sorunu çözmek için Massilia'ya ulaşsa da ayaklanmanın bastırıldığını öğrenmesi üzerine sahil boyunca ilerleyerek Hispania'ya ulaşmış, 123 yılı kışına kadar Tarraco'da bulunup, burada Augustus Tapınağı'nın onarım emrini vermiştir. Hispania'dan güneye Mauretania'ya ulaşan Hadrianus buradan gemiyle doğuya doğru ilerlemiş, Akdeniz'i geçerek Antiokheia'ya ulaşmıştır¹⁷⁵. Burada Parthia Kralı ile yapılan görüşme sonucu Traianus Dönemi'nde oluşturulan barışın devamlılığı konusunda mutabakata varmışlardır¹⁷⁶. İmparator, Anadolu ve Yunanistan ziyaretlerinin ardından Sicilia üzerinden Roma'ya ulaşmış 121 yılında başlayan I. seyahatini 126 yılında tamamlamıştır¹⁷⁷ (**Harita 2.2.**).

Hadrianus II. seyahatini 128 yılı kışında Yunanistan'a giderek başlatmıştır¹⁷⁸. Ege Denizi'ni geçerek Ephesos'a ulaşmış, buradan güneye inerek önce Karia ardından da Lykia ve Phrygia bölgelerindeki kentleri ziyaret etmiştir. Phrygia'dan güneybatıya inerek 129 yılı kışında Antiokheia'ya gelmiştir. Hadrianus buradan Syria Bostra'daki (Busra) orduyu teftiş etmiş ve Roma için sık sık problem oluşturan Hierosolyma

¹⁷¹ Rostovtzeff, M. (1957), 364-369; Akşit, O. (1985), 199.

¹⁷² SHA *Hadr.* 10.1, 12.6; Akşit, O. (1985), 200.

¹⁷³ SHA *Hadr.* 11.2; Birley, A.R. (1997), 123.

¹⁷⁴ SHA *Hadr.* 12.1.

¹⁷⁵ Seyahatinin başlangıcından itibaren Hadrianus Anadolu'da bekleniyordu, nitekim bu tarihlerde Galatia eyaletindeki yol onarım çalışmaları belli bir seyahat programının varlığını işaret etmektedir. Magie, D. (1950), 45-48; Akşit, O. (1985), 201; Birley, A.R. (1997), 151-152.

¹⁷⁶ SHA *Hadr.* 12.8; Cass. Dio LIX. 10.2; Birley, A.R. (1997), 153-155.

¹⁷⁷ Lambert, R. (1997), 71-72.

¹⁷⁸ Atina'da ikinci kez Eleusis törenlerine katıldı, kentteki imar faaliyetlerine destek oldu, "Yeni Olympios" unvanını aldı, bkz. Akşit, O. (1985), 202; Kaya, M.A. ve Özcan, K.T. (2016), 501.

bölgesindeki sorunları çözmeye çalışmıştır. Hadrianus'un çıktığı seferler anısına birçok sikke darbı gerçekleşmiştir **(Kat.No: 51.-63.; 5.51.-5.63.)**.

Hadrianus'un Hellen dünyasına sergilediği ılımlı politika Yahudiler için geçerli olmamıştır. Yahudilerin kentte bulunmaları engellenmiş, şehir Roma kolonisine dönüştürülüp, ismi de Aelia Capitolina olmuştur¹⁷⁹. Nitekim seyahati sırasında Yahudilerin bu ağır koşullar karşısında isyan ettiği duyulmuştur¹⁸⁰. Bar Kochba önderliğinde ayaklanan Yahudiler Iudaea'da bulunan vali Tineus Rufus'u etkisiz hale getirmişlerdi¹⁸¹. Doğuda gerçekleşen tüm askerî hareketlerde üs olarak kullanılan Antiokheia'ya tekrar gelen imparator, bölgeye geçmişte Britanlar'a karşı başarılı sonuçlar alan Iulius Severus'u sevk ederek kontrolü yeniden ele geçirmiştir¹⁸². Yahudiler yine çok sert muamelelere maruz kalmışlardır. Birçoğu köle olarak satılmış, Iudaea ismi Syria Palaestina ismine dönüştürülmüştür¹⁸³. Yahudilerin 134 yılında mağlup edilmesinden sonra Hadrianus Roma'ya geri dönmüştür¹⁸⁴ **(Harita 2.2.)**.

136 yılında hastalanan Hadrianus kendisinden sonra imparatorluğun herhangi bir kargaşaya sürüklenmesini istemiyordu. 51 yaşındaki Titus Aurelius Arrius Antoninus'u veliaht olarak gösterdi¹⁸⁵. Antoninus'un oğlu yoktu ve bu durum Hadrianus'u kaygılandırmaktaydı. Çözüm olarak Lucius Verus ve Marcus Aurelius'un Antoninus Pius tarafından veliaht olarak gösterilmesini istedi. Hadrianus böylece kendisinden sonra taht sırasında doğabilecek kargaşaların önünü vakitlice almak istemiştir. 138 yılına gelindiğinde Hadrianus'un sağlık durumu kötüleşmiş, çevresinden kendisinin öldürülmesini dahi talep etmişti; ancak bu talep yanlış anlaşılmalara sebep olabilir düşüncesiyle Antoninus tarafından reddedilmiştir. 10 Temmuz 138 yılında Baiae'de (Baia) Hadrianus'un 21 yıllık iktidarlık dönemi ölümüyle sona ermiştir¹⁸⁶.

¹⁷⁹ Cass. Dio LXIX. 12.1-2; Akşit, O. (1985), 204; Birley, A.R. (1997), 143.

¹⁸⁰ Akşit, O. (1985), 203-204; Boatwright, M.T. (2002), 150.

¹⁸¹ Joseph.

¹⁸² Cass. Dio LXIX. 14.3.

¹⁸³ Akşit, O. (1985), Birley, A.R. (2000), 146.

¹⁸⁴ Kudüs'de Süleyman/Salomon tapınağın üzerinde bir Hadrianus Tapınağı inşa edilmiştir, bkz. Syme, R. (1988), 164-169.

¹⁸⁵ Başlangıçta kız kardeşinin ve Lucius Iulius Ulcus Servianus'un torunu olan Pedianus Fuscus'u varis olarak düşünüyordu fakat Servianus ile torun Fuscus'un kendisine karşı suikast planladıklarını öğrendi, her ikisini de idam ettirdi. Daha sonra senatörler arasında entelektüelitesi yüksek Lucius Aelius Caesar'a sempatiyle bakan Hadrianus, Lucius Aelius'u evlat edinse de Aelius 138 yılında öldü SHA *Hadr.* 24.1; Akşit, O. (1985), 204.

¹⁸⁶ Cass. Dio LXIX. 21.1, 24.8-13, 25.6.

Hadrianus Dönemi askerî hareketlilikten çok barış dönemi olarak tarihte yerini almıştır (**Harita 2.2.**). Traianus zamanında sınırların yeteri kadar genişlediği düşünülmüş ve muhafazasının oldukça zor olacağına inanılmıştı. Mevcut siyasi pozisyonu elde tutmak Hadrianus'un önceliklerindendi. Bu sebeple imparatorluğu boyunca sınır birlikleri kuvvetlendirilmiştir. Britannia'da duvar inşa edilerek Roma'yı Britannia'daki "barbarlardan" hem askerî anlamda korumuş olacağını düşünmüş hem de kültürel anlamda somut bir "öteki dünya" ayrımı ortaya koymuştur¹⁸⁷. Ayrıca Traianus Dönemi harcamalarının yansımaları ekonomide Hadrianus Dönemi'nde yoğun bir şekilde görülmüştü (**Tablo 2.1.-2.2.**). Halk vergilerini ödemekte zorlanıyordu¹⁸⁸. Özellikle eyaletlerde durum daha da sıkıntılıydı. Hadrianus tüm bu sıkıntılara çözüm olarak doğru ve yerinde kurumlar oluşturmaya gayret etti¹⁸⁹. Eyaletlerde güvenlik artırıldı¹⁹⁰.

Döneminde başta Anadolu olmak üzere çeşitli imar faaliyeti gerçekleşmiş¹⁹¹, iktisadi ve idari anlamda bazı değişiklikler yapılmıştır. Hadrianopolis (Edirne), Antinoupolis (Sheikh'Ibada) gibi şehirler kurulmuştur¹⁹². Atina'da Zeus Olimpos Tapınağı, Hadrianus Kapısı, büyük bir kütüphane gibi oldukça önemli yapıların inşa emrini vermiştir¹⁹³. Roma'da ise Venus ve Roma Aeterna için birer tapınağın yapımı tamamlanmıştır. Asıl dikkat çeken yapı ise 139'da yapımı tamamlanan Mausoleum ve Tivoli'de içine birçok klasik eserin yerleştirildiği villasıdır. Yine Augustus'un generallerinden Agrippa'nın yaptırdığı Pantheon'un onarılması sırasında mimari açıdan büyük bir estetik ürünü olan kubbe yapıya eklenmiştir¹⁹⁴. İdari anlamda yapılan değişiklikleri ise hukukçusu Salvius Iulianus'la birlikte hazırlanmış ve bu değişiklikler senato tarafından hoş karşılanmamıştır¹⁹⁵.

¹⁸⁷ Speller, E. (2003), 69.

¹⁸⁸ Rostovtzeff, M. (1957), 366.

¹⁸⁹ Rostovtzeff, M. (1957), 363; Finley, M.I. (2007), 158.

¹⁹⁰ Rostovtzeff, M. (1957), 365.

¹⁹¹ Kaya, M.A. ve Özcan, K.T. (2016), 499-500.

¹⁹² SHA *Hadr.* 20.4.

¹⁹³ Özgan, R. (2013b), 129.

¹⁹⁴ Cass. Dio LXIX. 4.1-5.

¹⁹⁵ Bu değişikliklere göre, artık yasalarda açıklama yapılması gereken konular Roma'da *praetor urbanus* İtalya'da *praetor peregrinus* eyaletler de ise *proconsullar*'ın yerine imparatorun kendi emirnameleriyle düzenlenecektir. Ayrıca senatodan çıkan her karar kendi onayı alınmadan kesinlik kazanamayacaktır. Böylece Hadrianus birçok yetkiyi kendinde toplayarak yönetimde çok başlılığın önüne geçmeye çalışmış, doğal olarak senato tarafından bu kararları hoş karşılanmamıştır. Hazinesinin yönetilmesinde ise kurduğu *advocati fisci* sayesinde vergiler ve hazinenin gelir gideri daha dikkatli değerlendirilmiştir, bkz. Akşit, O. (1985), 207.

Machiavelli ve Gibbon tarafından “İyi İmparatorlar” başlığı altında değ erlendirilen Hadrianus D onemi’nde iddia edilen mutluluk, esenlik gibi refah kavramlarının aksine eyaletlerdeki ekonomik durum, paranın değ er kaybı gibi idari ve iktisadi sıkıntılarının mevcudiyeti d onem adına dikkat çekicidir. Yine *Adoptio* seçiminin Hadrianus’un çocuğu olmaması ve Antoninus Pius’un koşullu olarak evlat edinilmesiyle mecburi bir şekilde gerçekleşmiş olması d onem algısıyla çelişen bir diğer husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte her ne kadar Hadrianus yönetiminde Roma’da büyük çaplı seferler ger ekle memi  olsa da Machiavelli ve Gibbon paralelinde, Hadrianus orduya oldukça önem vermiş, sınırlar güçlendirilmiş ve sıklıkla yapılan tatbikatlarla ordu olası bir savaşa karşı hazır tutulmu tur¹⁹⁶.

¹⁹⁶ bkz. s. 55.

2.4. Antoninus Pius Dönemi (138-161)

Hadrianus'un vefat etmesiyle imparatorluğun başına geçen Antoninus Pius, Roma'nın 32 km güneyinde yer alan Lanuvium'da 19 Eylül 86 yılında doğmuştur. Ailesi, Nemausus (Nîmes) kökenli olup Roma'nın önde gelen senatör ailelerinden biriydi. Antoninus Pius 24 yaşında soylu Anna Galeria Faustina ile evlenmiştir¹⁹⁷ **(Kat.No: 67,80.; Res. 5.67,5.80.)**.

Antoninus, tecrübe kazanması için 111'de *quaestorluk*, 117 yılında *praetorluk*¹⁹⁸ yaptıktan sonra 120 yılında *consulluk* ve 134-135 yılları arasında Asia'da *proconsulluk* görevleriyle devrinin önemli isimleri arasında yerini aldı¹⁹⁹. Hadrianus ölümüne yakın Antoninus Pius'u veliaht ilan etti. 138 yılındaki Hadrianus'un ölümünden sonra ise Antoninus imparatorluğun başına geçti²⁰⁰. Hadrianus'un son zamanlarda çektiği acılar karşısında intihar etmesini engellemesi ve ölümünden sonra onurlandırılması konusunda senatonun çok istekli davranmamasına rağmen ısrarcı olması sebebiyle “*Pius* (dindar)” lakabını aldı, daha sonra kaynaklarda ismiyle birlikte bu lakap kullanılmıştır²⁰¹.

Hadrianus veliaht ararken kendisi gibi genişleme yanlısı olmayan daha çok kültürel ve sosyal konulara önem veren bir karakter arıyordu ve Antoninus bu hususta doğru bir seçim olmuştu. İmparatorluk politikasını yansıtan, Barış, cömertlik, huzur, gibi personifikasyonlarla **(Kat.No: 74,84.-85.; Res. 5.74,5.84.-5.85.)** halka dağıttığı yardımlar sikkeler üzerinde sıklıkla kullanılmıştır **(Grafik 2.2-2.3; Tablo 2.3.; Kat.No: 73.; Res. 5.73.)**.

Antoninus, Hadrianus'a söz verdiği gibi Lucius Verus ile Marcus Aurelius'u veliaht gösterdi ve 145 yılında Marcus Aurelius'un yaşı daha ileride olduğu için kızı Faustina'yla evlendirdi²⁰² **(Kat.No: 77.; Res. 5.77.)**. Nitekim Antoninus Pius 146 yılından itibaren imparatorluğu Marcus Aurelius ile paylaşmıştır.

Antoninus Pius zamanında çıkan isyanların generalleri tarafından bastırıldığı görülmektedir. Britanlar'ın ayaklanması sonucu Britannia'ya intikal eden Q. Lollius Urbicus 142 yılında Britanlar'ı mağlup etmiş daha sonra çıkabilecek problemlere

¹⁹⁷ SHA *Pius*. 1.1-8.

¹⁹⁸ Grant, M. (2016), 14-23.

¹⁹⁹ SHA *Pius*. 1.9; Birley, A.R. (2000), 149.

²⁰⁰ Birley, A.R. (2000), 148.

²⁰¹ SHA *Hadr.* 24.3,27.4; SHA *Pius*. 2.3-8; Birley, A.R. (1997), 55.

²⁰² SHA *Aur.* 1.4; 6.2; SHA *Ver.* 2.3-4; Birley, A.R. (1966), 53-54.

önlem olarak Hadrianus Duvarı'na ilaveten kuzeyine 70 km uzunluğundaki Antoninus Duvarı'nı inşa etmiştir²⁰³. Mauretania'da 145 yılında başlayan ve dönem dönem tekrar eden isyanlar 152 yılında nihai olarak bastırılmıştır²⁰⁴. Bunların dışında Alanlar'ın Moesia saldırıları, Yahudiler'in Achea ve Mısır'da isyan hareketleri çok büyümeden generalleri tarafından kontrol altına alınmıştır. Germania ve Afrika'da çeşitli isyan denemeleri olsa da olayların ciddi şekilde büyümesinin önüne geçilmiştir. Her ne kadar dönemi boyunca çıkan isyanların bastırılmasını generallerine bırakmış ve barışsever bir imparator imajı çizmiş olsa da uzlaşmacı ve yeri geldiğinde caydırıcı olma yönü dış politikada hissedilmiştir. Hadrianus'la görüşmeyi reddeden Hiberi Kralı Pharasmenes Antoninus'u Roma'da ziyaret etmiştir. Ayrıca Parthia Kralı III. Vologases'in Armenia'ya sefer tertip ettiği haberini alınca mektup aracılığıyla kralı bu fikrinden caydırmıştır²⁰⁵.

Antik kaynakların aktardığına göre Antoninus Pius 7 Mart 161 yılında rahatsızlanmıştır.²⁰⁶ Antoninus devleti Marcus Aurelius'a emanet ettiğini bildirmiş, birkaç gün sonra da ölmüştür²⁰⁷. İmparatorluk döneminde tutumluluğuyla anılan Antoninus bu alanda birçok yenilik yapmış, hazine "*res privata*" ve "*patrimonium*" olarak ikiye ayrılmıştır²⁰⁸. Hadrianus zamanındaki lüzumsuz mülkleri elinden çıkararak Roma'nın ekonomisini rahatlatmak istemiştir. Buna rağmen paranın değerinin düşüşü önlenememiş, eyaletlerden gelen şikâyetler sürmüştür²⁰⁹ (**Tablo 2.1- Tablo 2.2.**).

Eyaletlerdeki durumu iyileştirmek için özellikle Anadolu'da meydana gelen depremlerden sonra Ephesos, Smyrna gibi kentlerde onarım faaliyetleri başlatmıştır²¹⁰. Roma'da ise Hadrianus adına Campus Martius'ta tapınak inşa edilmiş, Colosseum'da çeşitli onarım faaliyetleri gerçekleşmiştir²¹¹. Hadrianus Dönemi'nde yapımına başlanan ve Roma'ya adanan tapınak yine Antoninus Pius zamanında bitirilmiştir (**Kat.No: 78.; Res. 5.78.**).

²⁰³ Bury, J. B. (1893), 525.

²⁰⁴ SHA Pius. 5.4-6.

²⁰⁵ SHA Pius. 9.6-10; Akşit, O. (1985), 215-217.

²⁰⁶ Cass. Dio LXXI. 33.4-5.

²⁰⁷ SHA Pius. 12.4.

²⁰⁸ Böylece imparatorun ve ailesinin yaptığı harcamalar ile toplum yararına yapılan harcamalar birbirinden ayrı tutulmuştur. SHA Pius. 7.5-7; Bradley, K. (1962); Potter, D.S. (2014), 49.

²⁰⁹ Rostovtzeff, M. (1957), 371. Yarrow, L. M. (2012), 1.

²¹⁰ SHA Pius. 9.1-5.

²¹¹ SHA Pius. 8.1-4.

Pius Dönemi genel hatlarıyla incelendiğinde Machiavelli ve Gibbon'un çizmiş olduğu idealizasyondan uzaktı. İmparatorluk genelinde ekonomik sıkıntılar devam etmekte, eyaletlerden gelen isyan haberleri imparatorluğu zorlamayı sürdürmekteydi. Antoninus Pius, dağıttığı yüksek miktardaki *congiarium* ve yardımlarıyla Traianus ile kıyaslandığında ordudan ziyade sosyal yönlü reformlarla alakadar bir imparator imajı çizdiği anlaşılmaktadır. Çıkan isyanlar Antoninus Pius'un generalleri tarafından bastırılmıştır. *Adoptio* seçimi ise Hadrianus'a vermiş olduğu söz üzerine Marcus Aurelius ve Lucius Verus tercihleriyle gerçekleşmiştir.

2.5. Marcus Aurelius (161-180) ve Lucius Verus Dönemi (161-169)

“İyi İmparatorlar” Dönemi olarak anılan periyodun sonuncu imparatoru olan Marcus Aurelius 26 Nisan 121’de Roma’da doğmuştur²¹². Hem anne hem de babası Roma’nın önemli aileleri arasındadır²¹³.

139 yılında *Princeps Juventutis* ile *Caesar* unvanı verilen Marcus Aurelius, 140 ve 145 yılında iki kez *consul* seçilmiştir. 145 yılında Antoninus Pius, kızı Faustina’yla evlenen Marcus’u neredeyse kendisiyle eşit bir konuma getirerek *tribunicia potestas*, *imperium*, *pro consulare* gibi önemli yetkiler vermiştir²¹⁴.

Marcus Aurelius 7 Mart 161’de Antoninus Pius’un ölüm haberini alması üzerine durumu manevi kardeşi Lucius Verus’a bildirdi²¹⁵. Senato her ne kadar taht paylaşımına gönülsüz olsa da Marcus, Lucius Verus’a *Caesar* ve *Augustus* unvanlarını takdim etmişti²¹⁶. Tahtı paylaşmaya başladıkları 161 yılında iki imparatorun uyum içinde olduklarını gösteren karşılıklı tokalaşma hâlinde *concordia* tipleri sikkeler üzerinde basılmaya başlanmıştır (**Kat.No: 92.-93.; Res. 5.92.-5.93.**).

Lucius Verus 15 Aralık 130 tarihinde Roma’da doğmuştur. Babası Lucilius Aelius Caesar, Hadrianus tarafından varis gösterilmiştir. Babasının erken ölümü sebebiyle Hadrianus, Antoninus’a, Marcus Aurelius’u ve Lucius Verus’u kendisinden sonra aday gösterme şartını öne sürmüştü²¹⁷. Hadrianus, Lucius Verus’un vefat eden babasıyla olan ilişkileri sebebiyle, muhtemeldir ki genç Verus’u daha avantajlı görmüş, bu sebeple Hadrianus tarafından Antoninus’un kızı genç Faustina’yla nişanlandırmıştır. Fakat Antoninus Pius, Hadrianus öldükten sonra Marcus Aurelius’u yaşı sebebiyle Lucius Verus’a nazaran daha önünde görmüş, bu sebeple kızı Faustina’nın Lucius Verus’la olan nişanını bozarak Marcus Aurelius’la evlenmesini sağlamıştır²¹⁸.

²¹² Asıl adı Marcus Annius Catilius Severus olup babasının ölümüyle birlikte Hadrianus tarafından önce Annius Verissimus, *toga virilis* yaşı geldiğinde ise Annius Verus olarak adlandırılmıştır. Antoninus’un kızı Faustina’yla evliliğinin ardından ise Marcus Aurelius Antoninus ismini almıştır. Cass. Dio LXIX. 21.1; SHA Aur. 1.10; Özgan, R. (2013b), 217.

²¹³ Birley, A.R. (1966), 29.

²¹⁴ Cass. Dio LXXI. 35.5; SHA Aur. 6.3.

²¹⁵ SHA Ver. 4.1.

²¹⁶ SHA Ver. 3.8.

²¹⁷ SHA Aur. 6.2; Ver. 2.3-4.

²¹⁸ Lucius Verus ortak imparator ilan edildikten sonra Marcus Aurelius-Faustina çiftinin kızı Lucilla ile evlenmiştir. SHA Aur. 6.2; Verus 2.3-4; Birley, A.R. (1966), 53-54.

Lucius Verus gençlik dönemlerinde, Marcus Aurelius gibi, hatip Fronto'dan (100-170) dersler almış ve başarılı bir öğrencilik dönemi geçirmiştir²¹⁹. İmparator olmadan önceki döneminde; 153'te *quaestorluk* 154 ve 161 yıllarında ise *consulluk* yapmıştır²²⁰. Lucius Verus ile Marcus Aurelius'un karakterleri birbirinden farklıydı. Marcus Aurelius'a göre Lucius Verus daha dünyevi bir karaktere sahip olup askerlerle arası iyiydi ve ordunun sevdiği bir karakterdi. Bu sebeple ölümüne kadarki seferleri Lucius Verus komuta etmiştir²²¹. Oluşan yeni imparatorluk düzeninin halk tarafından benimsenmesi için askerlere ve halka birçok kez yardım yapıp, şenlikler düzenlenmiştir²²² (Kat.No: 94.; Res. 5.94.).

2.5.1. Parthia Savaşı

Marcus Aurelius-Lucius Verus Dönemi imparatorluğun çeşitli yerlerinde hemen hemen aynı anda çıkan ayaklanmalarla başladı. Antoninus Pius'un ölmesini fırsat olarak düşünen Parthia Kralı IV. Vologases 161 yılında önce Cappadocia valisi Marcus Sedatius Severianus'u Eleia'da yendi ve ordusunu dağıttı²²³. Ardından Armenia tahtına Pacorus'u yerleştirdi²²⁴. Syria'ya gerçekleştirdiği saldırıda ise tüm Roma kuvvetleri dağılmıştı²²⁵.

İmparatorlar Tiber Nehri'nin taşması sonucu yaşanan kıtlığın getirdiği sorunların çözülmesi adına ikisinden birisinin Roma'da kalmasının daha doğru olacağını düşünmüşlerdi²²⁶. Askerî anlamda daha tecrübeli olan Lucius Verus yola devam etmiş ve Roma'nın Doğu Seferleri'nde üs olarak kullandığı Antiokheia'ya ulaşmıştır. 163 yılında daha çok Cappadocia valisinin idare ettiği seferde Romalılar Parthlar'ı mağlup etmiş ve Parthia Kralı Vologases savaş alanından kaçmak mecburiyetinde kalmıştır. Armenia'nın başkenti Artaksata yıkılarak Kainepolis şehri inşa edilmiş, Armenia'nın başına Gaius Iulius Sohaemus getirilmiştir²²⁷.

164'de bu sefer Parthlar Osrhoene'ye (Şanlıurfa) müdahale etmekteydi²²⁸. Bunun üzerine Roma kuvvetleri Fırat'ın kuzey hattı boyunca ilerlemiş ve Dausara

²¹⁹ Birley, A.R. (1966), 120; Champlin, E. (1980), 120.

²²⁰ SHA Ver. 4.2.

²²¹ McLynn, F. (1966), 20; Birley, A.R. (1966), 129-130.

²²² Birley, A.R. (1966), 118.

²²³ Cass. Dio LXXI. 2.1.

²²⁴ SHA Aur. 8.6.

²²⁵ SHA Aur. 8.6; Birley, A.R. (1966), 123.

²²⁶ SHA Ver. 5.8; SHA Aur. 8.9, 9.1; Birley, A.R. (1966), 162.

²²⁷ Cass. Dio LXXI. 3.1; Birley, A.R. (1966), 280.

²²⁸ Birley, A.R. (1966), 131.

(Şanlıurfa), Nicephorium (Rakka) ele geçirilmiştir²²⁹. 165 yılına gelindiğinde Avidius Cassius önderliğinde Seleucia ve Ctesiphon'a ulaşılmıştır²³⁰. Bu sıralarda Cassius'un ordusunda başlayan veba salgını Roma'ya kadar yayılmış, birçok insanın ölümüne neden olmuştur. Lucius Verus 166 yılında Roma'ya döndüğünde *triumphum* (zafer alayı) düzenlenmiştir. Her ne kadar Marcus başta savaşa dâhil olmadığı için kabul etmek istemese de ikisine de *Parthicus* ve *Medicus* unvanları verilmiş, birçok sikke darp edilmiştir²³¹ (**Kat.No: 96.-99.; Res. 5.96.-5.99.**).

2.5.2. Germania Kabileleri İsyanları

160 yılının başlarında Germania kabileleri kuzey sınırlarında hareketlenmeye başlamıştı. Üstüne Roma'nın Parthlar'la mücadelesi sebebiyle birliklerin doğuya kaydırılması bölgede otorite boşluğunu meydana getirmiş ve Germania kabilelerinin cesaretini arttırmıştı. Buna bağlı olarak bir dizi isyan hareketi dalga dalga imparatorluk genelinde yayıldı²³².

162 yılında Chattiler'in Yukarı Germania saldırıları püskürtüldü. 166 yılının başlarında Marcomanlar'ın ve Lombardlar'ın olduğu Germania kabileleri birleşerek Tuna nehrini geçtiler. Pannonia ve Noricum işgal edildi, Aquileia kuşatmaya alındı, bölgedeki Victorinus birlikleri kabileleri püskürtmekte başarılı olamadı ve Victorinus öldürüldü. 167 yılında Marcus Aurelius ve Lucius Verus sefere birlikte çıktılar. Roma kuvvetleri karşısında tutunamayacağını anlayan Germanialılar bunun sonucunda ateşkes talep ettiler. 169 yılında Pannonia ve Noricum'da Romalılar'ın elde ettikleri başarılarla bölgede güvenliğin geçici de olsa yeniden temin edildiği düşünüldü ve imparatorlar Roma'ya dönmeye karar verdi. Dönüş yolunda Lucius Verus felç geçirdi birkaç gün sonra da öldü²³³.

169 yılı Eylül'ünde Germanialılar'a karşı yeni bir sefere çıkıldı. Askerî tecrübeden yoksun Lucius Verus'un ölümü sebebiyle Marcus Aurelius yanına Augustus-Agrippa ilişkisi benzerinde, Claudius Pompeianus'u aldı ve onu daha önce Lucius Verus'la evli olan kızı Lucilla'yla evlendirdi²³⁴. Germania kabilelerine karşı elde edilen başarılar Marcus Aurelius'a *Germanicus* unvanını kazandırdı. 175 yılında ise

²²⁹ Frontin. *aqu.* II.1.3; Birley, A.R. (1966), 130.

²³⁰ SHA Ver. 8.3-4; Birley, A.R. (1966), 163.

²³¹ Birley, A.R. (1966), 164.

²³² Cass. Dio LXXII. 11.3-4; Akşit, O. (1985), 231; Le Bohec, Y. (2000), 56.

²³³ Cass. Dio LXXII. 11.4-5.

²³⁴ Akşit, O. (1985), 231.

imparator Dacia bölgesine komşu olan Sarmatlar'ı mağlup ederek *Sarmaticus* unvanını kazandı²³⁵ (**Harita 2.3.**).

İmparatorluğun batısında bu sıkıntılar çözülmek üzereyken Marcus Aurelius'un önemli generallerinden olan Avidius Cassius'un kendisini imparator ilan ettiği haberi öğrenildi²³⁶. Aurelius, Commodus'u yanına alıp isyanı bastırmak için yola çıktı²³⁷. Cassius'un isyanı başta destek görmüş olsa da özellikle Bithynia ve Cappadocia eyaletleri sahte imparatora itimat etmemişlerdi. Cappadocia valisi olan Martius Verus, Cassius'un yaklaşık 100 gün süren imparatorluk dönemini onu öldürerek sonlandırmıştı²³⁸.

İmparator 7 yıllık bir aranın ardından 176 yılı Kasım'ında Roma'ya ulaştı, kentte kazandığı başarılarla ithafen *triumphum* alayı düzenlendi. Roma'ya döner dönmez imparatorluğu tekrar huzura sevk etmek, halkı mutlu etmek için birçok oyun, kutlama tertiplenmiş, durumla alakalı sikkeler darp edilmişti²³⁹ (**Kat.No: 102.-105.; Res. 5.102.-5.105.**).

İmparatorluktaki sakinlik çok uzun sürmedi. Önce Mauretania'da isyan haberi gelse de bu isyan kolaylıkla bastırıldı. Daha büyük boyutlu diğer isyan haberi ise Tuna sınırlarından gelmişti. Bunun üzerine imparator oğlu Commodus'la 178 yılında bir kez daha sefere çıktı. 179 yılında isyan eden kabilelerden bazıları anlaşmaya mecbur edilse de Marcoman ve Quadlar ile olan mücadeleler kesin bir sonuç vermemişti. Bu kargaşanın sona erdiğini göremeyen Marcus Aurelius'un 19 yıllık dönemi Vindobona'da 17 Mart 180'deki ölümüyle son buldu²⁴⁰.

Marcus Aurelius ölmeden önce oğlu Commodus'un kendisinden sonra imparator olarak gösterileceği biliniyordu. Nitekim oğlu Commodus'a 177'den itibaren birçok yetki vererek imparatorluğu onunla paylaşmıştır²⁴¹ (**Kat.No: 106.; Res. 5.106.**). Yönetimin babadan oğula geçmesi Vespasianus'un oğlu Domitianus'u veliaht ilan etmesinden sonra ikinci kez Roma İmparatorluk tarihinde gerçekleşmiş oluyordu.

²³⁵ Akşit, O. (1985), 233.

²³⁶ Cassius 172 yılında Nil Nehri civarında Bucoli kabilesi isyanlarını bastırarak ünlenmiş, imparatorluğun Asya topraklarındaki en önemli generallerinden birisi pozisyonuna yükselerek bölgedeki nüfuzunu arttırmıştı.

²³⁷ Birley, A.R. (2000), 177.

²³⁸ Birley, A.R. (1966), 189.

²³⁹ Akşit, O. (1985), 236.

²⁴⁰ Özgan, R. (2013b), 218.

²⁴¹ Birley, A.R. (1966), 186-191.

Marcus Aurelius oldukça kültürlü bir kişilikti, antik kaynaklar dönemin önde gelen entelektüellerinden hitabet, Latince ve Grekçe dersleri aldığından bahsetmektedir²⁴². Ayrıca felsefeyle çok yakından ilgilenmiş “Filozof İmparator” olarak adlandırılmıştır²⁴³. Tüm hayatı boyunca içinde olacağı stoacı felsefeyi benimseyip, “Ta eis heauton (Düşünceler)” isimli kitabını yazmıştır²⁴⁴.

Dönemi boyunca anıtsal olarak; frizlerinde Germania kabilelerine ve Sarmatlarla karşı elde ettiği başarıları konu eden Columna Centenaria Divorum Marci et Faustinae (Marcus Aurelius Sütunu) dikilmiştir²⁴⁵. Campus Martius (Mars Meydanı’nda) bulunan anıt Traianus Sütunu model alınarak yapılmıştır. Kabartmalarda savaş alanından çeşitli sahneler, sarmal bir şekilde sütunu boydan boya kaplamaktadır (**Res. 2.3-2.3.1.**). Bunun dışında imparatora senato tarafından zafer takı armağan edilmiştir fakat bu tak günümüzde mevcudiyetini korumamaktadır²⁴⁶.

Dönem, ilk bakışta askerî hareketliliğin yoğun olması sebebiyle Traianus Dönemi benzeri güçlü ordular paydasında “İyi İmparatorlar” kavramıyla örtüşüyor olduğunu düşündürse de iç ve dış politikada görülen sıkıntılar imparatorluğun siyasi otorite ve ekonomisini zorluyordu. Ardı arkası kesilmeyen isyanların üstüne eklenen veba salgını ve son dönemlerinde meşgul olduğu Avidius Cassius’un imparatorluk iddiası hazineyi hayli olumsuz etkilemiştir²⁴⁷ (**Tablo 2.1-2.2.**). Sıkıntılı durumda olan eyaletler, savaş masrafları sebebiyle toplanan vergilerle daha da zor bir durumla karşı karşıya kalmışlardır. Yine savaş masraflarına ek olarak maden yataklarındaki yetersizlik Roma parasının değer kaybının devam etmesine neden olmuştur²⁴⁸.

²⁴² SHA Aur. 2.4.

²⁴³ SHA Aur. 2.6; McLynn, F. (1966), 20; Champlin, E. (1980), 120.

²⁴⁴ Bu kaynak için bkz. M.Aur.

²⁴⁵ Howgego, C. (1992); Kleiner, F.S. (2007), 230.

²⁴⁶ Takın bazı parçaları daha sonra Arcus Constantini’de (Constantinus Zafer Takı) kullanılmış, birkaç tanesi de bugün Musei Capitolini’de yer almaktadır. Özgan, R. (2013b), 232-235.

²⁴⁷ Rostovtzeff, M. (1957), 371.

²⁴⁸ Rostovtzeff, M. (1957), 374; Finley, M.I. (2007), 93.

3. 96-180 YILLARI ARASINDAKİ İMPARATORLUK SİKKE TİPLERİ VE ASKERİ BAŞARI ODAKLI EGEMENLİK BİLİNCİ

Roma İmparatorluğu'nda Nerva'nın 96 yılında tahta geçişinden Marcus Aurelius'un 180 yılındaki ölümüne değin geçen süreç bir önceki bölümde yakından incelenmiştir. Üçüncü bölümde imparatorluk politikası, başta dönem boyunca tercih edilen sikke tipleriyle birlikte, “İyi İmparatorlar” kavramının karşılığı göz önünde tutularak, “askerî başarı odaklı egemenlik bilinci” özelinde sorgulanacaktır.

3.1.Nerva Dönemi

Nerva'nın iki yıllık yönetimi boyunca toplumsal huzurun yeniden temini ve İtalya odaklı sosyal yardımları sikkeler üzerinde sıklıkla yer almıştır (**Grafik 2.1;**). Bununla birlikte İmparatorluk Dönemi'nin başından itibaren takip edilebilen Roma'nın askerî gücüyle birlikte kendisini küresel bir güç olarak tanımlaması hususu Nerva'nın imparatorluk sikkelerinde takip edilebilmektedir.

3.1.1. Toplumsal Huzurun Teminini Yansıtan Tipler

Nerva'nın iki yıllık imparatorluğu süresince, baskıcı Domitianus yönetiminin ardından toplumsal huzurun yeniden teminiyle bağlantılı sikkeler ön plana çıkartılmıştır. Bu tipler Nerva ile benzer şekilde senato tarafından imparatorluğa getirilen (Nero'nun ölümünün ardından) Galba (68-69) tarafından kullanılan arka yüz tipleriyle benzerlik göstermektedir²⁴⁹. Önceki imparatorların problemli yönetimlerinin yerine getirilmek istenen yeni düzen, çeşitli personifikasyonlarca ifade edilmeye çalışılmıştır.

Galba Dönemi'nde ilk kez sikkeler üzerinde beliren tanrıça Aequitas (Eşitlik-Adalet) kendisine atfedilen eşitlik- adalet kavramıyla bağlantılı bir elinde terazi diğer elinde *cornucopia* ya da *pertica* (çubuk) ile gösterilmiştir²⁵⁰. Vespasianus Dönemi'nde, bastırılan Yahudi İsyanları ile alakalı elindeki hurma dalıyla yansıtılmıştır²⁵¹. Nerva zamanında ise Galba Dönemi'nde görülen tip tekrar etmiştir. *Stola* giyen tanrıça, sağ elinde terazi sol elinde *cornucopia* tutmuş arka yüzde

²⁴⁹ RIC I Galba s. 2167-231.

²⁵⁰ RIC I Galba No: 122; Wallace, A.H. (1981), 36; Norena, C. F. (2011), 63-65.

²⁵¹ RIC II Vespasianus No: 290.

Aequitas'ın karşılığıyla bağlantılı "AEQVITAS AVGVST (İmparatorun eşitliği-adilliği)" lejantı yer almıştır²⁵² (Kat.No: 1; Res. 5.1.).

Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren sikkeler üzerinde yer alan Fortuna (Şans-Talih) tipi²⁵³ Augustus Dönemi'nden sonra kesintiye uğramış olsa da Galba ile "FORTVNA AVGVST (İmparatorun şansı)" lejantı eklenerek tekrar kullanılmaya başlanmıştır²⁵⁴. Vespasianus Döneminde de tercih edilen bu tipin kullanımı Nerva Dönemi'nde devam etmiştir.²⁵⁵ Elinde tuttuğu dümenle imparatorun talihine rehberlik eden Fortuna diğer elindeki *cornucopia* ile dönem boyunca sunulmak istenen bolluğun bir göstergesi olmuştur (Kat.No: 2; Res. 5.2.).

Nerva imparatorluğun başına geçtiğinde toplumun en büyük beklentisi Domitianus Dönemi'nde görülen halkın üzerinde kurulan baskının tekrar etmeyecek olmasıydı. İmparator tarafından halka verilmek istenen bu güvence Libertas ile (Özgürlük) ifade edilmiştir. Bu sebeple tanrıça Libertas, Nerva sikke emisyonlarında geniş bir yer tutmuştur²⁵⁶. Geç Cumhuriyet Dönemi'nde aynı amaçla L. Iunius Brutus tarafından tiranlığın önleyicisi olarak Iulius Caesar'a karşı kullanılan Libertas lejantı, Caligula Dönemi'nde ekonomik kaygıları önleyici nitelikte darp edilmiştir²⁵⁷. Tanrıça personifikasyonunun sikkeler üzerinde yer alması ilk kez Caligulla Dönemi'ndeki gerginliği azaltmak amacıyla İmparator Claudius ile birlikte olmuştur. Nerva Dönemi'nde kullanılan tip Nero zamanında görülen baskıcı dönemin geride kaldığını vurgulamak amacıyla Galba Dönemi'nde kullanılan tiplerle benzerlik taşımaktadır. Arka yüzde tanrıça Libertas ayakta durmakta, özgürlük sembolleri sol elinde *vindicta* ile sağ elinde *pilleus* tutmaktadır. Topluma verilmek istenen güvence "LIBERTAS PVBLICA(Halkın özgürlüğü)"²⁵⁸ lejantı ile pekiştirilmiştir (Kat.No: 3; Res. 5.3.).

Toplumsal sağlık ve gıda bolluğu, oturur pozisyonda elinde tuttuğu buğday başağıyla gösterilen Salus (Sağlık-bolluk) aracılığıyla aktarılmıştır. Salus önceki tiplerinden

²⁵² Sadece hukuki değil ekonomik adaleti kapsayan bir personifikasyon olarak da yorumlanmıştır, bkz. Grainger, J.D. (2003), 54.

²⁵³ LIMC VIII.1, 1997: 125–141; Schmidt- Dick, F. (2002), 55-60.

²⁵⁴ RRC Sepullius Macer No: 480; RRC Sempronius Graccus No: 525; RRC Mar.Antonius No: 525.

²⁵⁵ RIC I. Galba No: 127 RIC II. Vespasianus No: 699.

²⁵⁶ Schmidt-Dick, F. (2002), 70-72.

Önceki siyasi karışıklardan kullanım gören Libertaslar için, bkz. Elkins, N. (2017), 120-130.

²⁵⁷ RIC I. Caligula No: 39,45,52. Caligula suikasti ve Claudius dönemi Libertas bağlantısı için, bkz. Ramage 1983: 202–203.

²⁵⁸ RIC II. Galba No:349; RIC II. Vitellius No:105; RIC II. Vespasianus No: 429. Antik yazarların Nerva'yı özgürlük temin edicisi olarak övmesi için, bkz. Mart. XI.2.6, 5.7.

farklı olarak buğday başağıyla yansıtılmış, böylece dönemin tahıl bolluğuna işaret edilmiştir²⁵⁹ (Kat.No: 4; Res. 5.4.).

3.1.2. Sosyal Yönlü Yardımlarını Yansıtan Tipler

Nerva sikkelerinde ağırlıklı İtalya odaklı sosyal yönlü politikalarının yansımaları görülmektedir. Domitianus Dönemi'nin aksine halkla arasını iyi tutmak istemesi, herhangi bir sefere katılmayı ve yeterince otorite sahibi olamadığı kısa imparatorluk dönemi bu vurgunun ortaya çıkmasındaki belirleyici faktörlerdendir.

Yaptığı tahıl yardımı *modius* içinde 6 tane buğday başağı ve bir haşhaş dalı etrafında “PLEBEI VRBANA FRUMENTO CONSTITVTO (Roma'nın plebleri için tahıl temini)”²⁶⁰, lejantlı sikkelerinde gösterilmiştir (Kat.No:9.; Res. 5.9.). Bir diğer düzenleme, Augustus tarafından imparatorluk arasındaki haberleşme ve ulaşım ağının verimini arttırmak için kurulan *Vehiculatio* sistemi adına toplanan vergiden İtalya halkından muaf tutulmasıyla olmuştur. Bu durum sikkeler üzerinde birbirine ters yönlerde otlamakta olan iki katırın arkasındaki koşum takımına ilaveten “VEHICVLATIONE ITALIAE REMISSA (İtalya halkının imparatorluk ulaşım sistemine vergi yükümlülüğü kaldırıldı)”, yazısıyla gösterilmiştir²⁶¹ (Kat.No: 10.; Res. 5.10.). Vespasianus zamanından beri Yahudiler'den *Fiscus Iudaicus* olarak temin edilmekte olan ağır vergiler yeniden düzenlenmiştir. Sikkeler üzerinde bölgeyi temsilen arka yüzde “FISCI IVDAICI CALVMNIA SVBLATA (Hatalıca itham edilenlerden *Fiscus Iudaicus* vergisinin kaldırılması)”, yazısıyla palmiye ağacı kullanılmıştır²⁶² (Kat.No: 6.; Res. 5.6.).

Nerva'nın iki yıllık dönemi boyunca darp edilen İmparatorluk sikke tiplerinde askerî tipler azınlıkta olmasına rağmen “askerî başarı odaklı egemenlik bilinci” devlet geleneğinin bir parçası olarak Nerva imparatorluk sikkelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyet ve imparatorluk sikkelerinde Roma'nın daimî zafer algısı ve kazanılan zaferlerin anısına kullanılan Victoria, Nerva altın ve gümüş sikkelerinde tercih

²⁵⁹ RIC II. Galba No: 501.

²⁶⁰ Daha önce *plebs urbana*, detaylı lejantla reform vurgulanmak isteniyor, bkz. Elkins, N. T. (2017), 52-53.

²⁶¹ Gentry, R.S. (2015), 1-14; Kolb. A. (2015), 649-670.

²⁶² Goodman, M. (1989), 86.

edilmiştir²⁶³. Her ne kadar Nerva, yönetimi esnasında savaşa bizzat katılmamış olsa da bastırılan Germania isyanından ötürü *Germanicus* unvanına sahipti²⁶⁴. Ön yüzde defne çelenkli Nerva başı, arka yüzde ise Vespasianus Dönemi'yle benzer şekilde Victoria elinde çelenk ve palmye ile yürürken görülmektedir²⁶⁵ (**Kat.No: 11.; Res. 5.11.**).

Victoria temininde oluşturulan düzenle birlikte halka sunulmak istenen barış ve istikrar Cumhuriyet ve İmparatorluk Dönemi boyunca çeşitli ikonografilerle sıklıkla vurgulanan Pax ile müjdelenmiştir²⁶⁶. Tiberius Dönemi'nde ortaya çıkan ve Pax-Livia olarak adlandırılan bu tip (**Res. 1.5.**), Vespasianus Dönemi'nde yeniden görülmektedir²⁶⁷. Nerva Dönemi'nde Pax barışla bağlantılı olarak elinde zeytin dalı tutmakta, diğer elinde asa taşımaktadır (**Kat.No: 8.; Res. 5.8.**).

Nerva'nın anne tarafından Iulius-Claudius hanedanıyla bağlantısı bulunuyordu. Bu sebeple kökenleriyle alakalı tipler ortaya çıkmış, böylece toplumsal saygınlığını arttırmak istemiştir²⁶⁸. Ön yüzde hanedanın kurucusu sayılan, tanrılaştırılmış İmparator Augustus portresine “DIVVS AVGVSTVS (Tanrı mertebesine erişen imparator)” lejantına yer verilmiş, arka yüzde ise tanrılaştırılmasıyla bağlantılı²⁶⁹ Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren kullanım gören *globus* üzerinde kartal tercih edilmiştir²⁷⁰ (**Kat. No: 12.; Res. 5.12.**).

Nerva'nın senato tarafından önerilmesi ve Domitianus katillerini cezalandırma konusunda isteksizliği ordunun karşısında yer almasına neden olmuştur. Veliaht problemiyle gittikçe artan gerginlik Nerva'nın Traianus'u “*Caesar*” seçmeye zorlanmasıyla son bulmuştur. Tüm bu kutuplaşmalara rağmen iç savaştan beri kullanım gören concordia tipi Roma için oldukça önem teşkil eden askerî geleneğin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nerva'nın ilk yıllarından itibaren darp edilen

²⁶³ Victoria'nın kullanım amacıyla ilgili, bkz. Elkins, N. T. (2017), 30-33.

²⁶⁴ BMCRE III. s. 34.

²⁶⁵ Elkins, N. T. (2017), 30-33; RIC II. Vespasianus No: 1431. Bu tipin tahtta oturur versiyonu için, bkz. RIC II. Nerva No: 22-46.

²⁶⁶ Pax ikonografisi için, bkz. LIMC VII.1, 1994: 204-212; RIC II, s. 221; Schmidt-Dick, F. (2002), 82-86; Norena, C. F. (2011), 127-132; Elkins, N. T. (2017), 34.

²⁶⁷ RIC I. Tiberius No: 30; RIC I. Vespasianus No: 770; Giard, J. B. (1998), 15, 22.

²⁶⁸ Elkins, N. T. (2017), 80; Diğer benzer tipler için, bkz. RIC II. Nerva No: 126-137. Nerva'nın Augustus ile olan aile bağlantıları için bkz dipnot 90.

²⁶⁹ Brunt, P.A. (1978), 159-191.

²⁷⁰ Komnick, H. (2001), 153-154, 179-180. Iulius-Claudius sülalesiyle kurulmak istenen bağ Flaviuslar Dönemi'nde yine karşımıza çıkmaktadır, bkz. Elkins, N. T. (2017), 79-80.

“CONCORDIA EXERCITVVM (Orduyla uyum)”, lejantıyla sikke üzerinde açıklanmıştır²⁷¹ (Kat. No:5.; Res. 5.5.).

Nerva, Martialis tarafından Augustus gibi ikinci bir kurucu olarak nitelendiriliyordu²⁷². Özellikle Domitianus Dönemi’nde sıkıntılı bir süreç geçiren senatoya yönelik problemlerin son bulması en büyük temennilerden birisiydi. Keza “ROMA RENASCENS (Roma’nın yeniden doğuşu)”, lejantlı sikkeler Roma toplumunun yeniden doğuşunu-yenilenmesini temsil etmektedir. Bu tip ilk olarak Galba tarafından Nero Dönemi’nde bozulan düzene karşı kullanılmış daha sonra Vitellius ve Flaviuslar tarafından da İç Savaş’la bağlantılı bir şekilde darp ettirilmiştir. Nerva Dönemi’nde Roma elinde Victoria ve mızrak²⁷³, tahtında oturmaktadır²⁷⁴ (Kat. No:7.; Res. 5.7.).

Nerva, sosyal yönlü yardımların ağırlıkta olduğu kısa imparatorluk süresi boyunca orduyla çok vakit geçirmeyen bir imparator olmuş olsa da Victoria-Pax kullanımı Cumhuriyet Dönemi ve Augustus’la başlayan süreçte sıklıkla görüldüğü gibi bu dönemde sürmüştür. Ordu ile imparator arasında Domitianus katillerinin cezalandırılması ve Traianus’un veliaht ilan edilmesiyle alakalı gerginlikler yaşanmasına rağmen askerî gücün önemini benimsemiş imparatorluk politikasının bir parçası olarak daha önce de tercih edilmiş, uyumu yansıtan *concordia* sikkeleri kullanım görmüştür. Bahsi geçen imparatorluk geleneğinin devam etmesi ön yüzde Augustus’un kullanıldığı “DIVVS AVGVSTVS, lejantlı sikkelerde de aynı şekilde görülmektedir. Böylece “İyi İmparatorlar” kavramıyla özdeşleştirilen güçlü orduların eşliğinde sağlanan küresel hâkimiyet inancının, Roma’nın egemen politikasının bir yansıması olarak, çeşitli tiplerle sikkeler üzerinde tercih edildiği anlaşılmaktadır.

²⁷¹ RIC I. Galba No: 30; RIC I. Vitellius No: 67. Elkins, N. T. (2017), 40.

²⁷² Mart. XII. 3.11-12; 12.5.3.

²⁷³ Roma personifikasyonu sikkeler üzerinde Amazon benzeri tek göğüsünü açık bırakacak tunik ile ya da Minerva gibi uzun bir elbiseyle yansıtılmaktadır. Nerva da kullanılan tip, hybrid tipi olarak yorumlanmaktadır, bkz. Vermeule, C.C. (1959); LIMC VIII.1, 1997: 1048-1068.

²⁷⁴ Roma’nın bir diğer tipi için, bkz. Roma ayakta, Victoria *globus* üzerinde ve mızrak taşımakta. BMCRE I. 192; RIC I. Galba No: 24-29, 160-162, 194-197, 200-204; RIC I. Vitellius No: 45; Ramage, E. (1983), 201-214.

3.2. Traianus Dönemi

Traianus'un imparatorluğu süresince darp edilen sikkeler, imparatorun sosyal yönlü yardımları ve imar politikalarıyla doğrudan bağlantılıdır²⁷⁵. Bununla birlikte dönemi boyunca imparatorun gerçekleştirmiş olduğu seferler sebebiyle askerî başarı odaklı küresel egemenlik temalı birçok sikke tipinin tercih edilmiş olduğu görülmektedir.

3.2.1. Sosyal Yönlü Yardımları ve Kamusal Faaliyetlerini Yansıtan Tipler

Nerva Dönemi'nde başta kimsesiz çocukları ve yoksulları korumak üzere oluşturulan "Alimenta Italiae" kurumu Traianus zamanında aktif olarak çalışmıştır²⁷⁶. Kurum, arka yüzde, merkezde bulunan *togalı* Traianus sol elinde rulo tutarken sağ elini hemen önünde ellerini imparatora doğru kaldıran çocuklara uzatmış olarak ya da elinde tuttuğu *cornucopia* ve buğday başağıyla Abundantia (bolluk) personifikasyonunun yanında duran çocuklarla birlikte sikkeler üzerinde yer almıştır²⁷⁷ (Kat.No: 22,31.; Res. 5.22,5.31.).

Dönemi boyunca gerçekleşen imar faaliyetleri imparatorun sikke tipleri arasında takip edilebilmektedir. Ön yüzdeki defne çelenkli Traianus büstü-başı kullanımı devam etmiştir²⁷⁸. Arka yüzde ise çeşitli mimari yapılar kullanılmıştır. "FORVM TRAIAN" lejantlı sikkede forumun kuzey batısına konumlanan çatısında *chariot*, arabacılar ve *triumphun* yer aldığı ana giriş yapısı gösterilmiştir (Kat.No: 28.; Res. 5.28.). Giriş yapısının hemen arkasında bulunan Columna Traiani'nin (Traianus Sütunu) (Kat.No 36.; Res. 5.36.) ve ön cepheden Basilica Ulpia'nın yer aldığı "BASILICA VLPIA" lejantlı sikkeler de görülebilmektedir (Kat.No: 27.; Res. 5.27.).

Aventino ve Palentino tepeleri arasında yer alan Circus Maximus, Domitianus zamanında geçirdiği yangın sebebiyle Traianus Devri'nde onarılmıştır. Buna göre ön yüzde defne çelenkli Traianus büstü; arka yüzde ise Circus Maximus, *quadrigalı* anıtsal giriş yapısı, *spina* üzerinde bulunan yapılar ile birlikte görülebilmektedir (Kat.No 23; Res. 5.23).

²⁷⁵ RIC II s. 237-241; Beckmann, M. (2012), 6-8.

²⁷⁶ bkz. s. 20.

²⁷⁷ Woytek B, (2010), 1:132-134 368-380.

²⁷⁸ Beckmann, M. (2012), 7.

Beneventum-Brindisium arasına yapılan yol, bölgedeki ulaşım ağını vurgulama amaçlı elinde tekerlek tutan, yanına uzanmış bir figürle gösterilmiştir (**Kat.No. 29.; Res. 5.29.**). Claudius zamanında yapımı tamamlanan Anio Novus'tan gelen su ise yapılan yeni kanalla Caelius ve Aventino tepeleri arasındaki bölgelere ulaştırılmış bu durum sütunlarla desteklenerek kemerin altında uzanan nehir tanrısı ile gösterilmiştir. Figür bölgenin verimliliğiyle bağlantılı sağ elinde kamış tutmakta, sol kolunu bir kâseye dayamaktadır (**Kat.No: 24.; Res. 5.24.**). Ostia limanına yapılan eklemeler ise sekizgen formdaki bir limanla gösterilmiştir (**Kat.No: 30.; Res. 5.30.**).

Traianus, Nerva tarafından tartışmalı bir şekilde evlat edinilmişti. Bu tartışmalara yanıt niteliğinde ilk dönemlerinde Providentia tipleri belirmiştir. Bununla birlikte 19 yıllık iktidarlığı boyunca gerçekleştirmiş olduğu seferler nedeniyle Roma'nın küresel hâkimiyeti, propaganda malzemesi olarak sikkeler üzerinde sıklıkla kullanılmıştır.

3.2.2. Providentia Tipi ve Askerî Tipler

Tiberius Dönemi'nden itibaren sikkeler üzerinde görülen öngörü tanrıçası Providentia, başta Providentia'ya adanan tapınak ve "PROVID" lejantıyla birlikte kullanılmaktaydı²⁷⁹. Traianus Dönemi'nde ise "PROVID" lejantı, daha önce Titus-Vespasianus arasında da kullanım gören Nerva'nın Traianus'a uzattığı *globus* (küre) sahnesiyle birlikte tercih edilmiştir²⁸⁰ (**Res. 1.13.**). Böylece Nerva'nın Traianus'a uzattığı *globus*²⁸¹ üzerinden imparatorların değişmesine rağmen dünya hâkimiyeti inancının devam edeceği vurgulanmış²⁸², aynı zamanda Traianus'un veliahtlığıyla ilgili şüpheler de dağıtılmak istenmiştir²⁸³ (**Kat.No: 15.; Res. 5.15.**).

Genel hatları itibariyle Traianus'un imparatorluk sikkelerinde onun askerî yönünün sıklıkla vurgulandığı görülmektedir. Senatonun kendisine verdiği "Germanicus (Germania Fatihi)," "Dacicus (Dacia Fatihi) ", "Parthicus (Parthia Fatihi)" , "Optimus (En iyi)" gibi askerî başarıların ardından kazanılan unvanlar ön yüz tiplerinde sıkça tekrar edilmiştir. Domitianus'un özellikle savaş sahasında pek de başarılı olmayan icraatlarından sonra Nerva'nın hareketten uzak iki yıllık dönemi

²⁷⁹ RIC I. Tiberius No: 81; Elkins, N. T. (2017), 90-93.

²⁸⁰ RIC II. Titus No: 209; Brunt, P.A. (1978), 159-191; Howgego, C. (2013), 105.

²⁸¹ Globuslar için, bkz. RRC Kaleni No: 1; RRC Messal 1; RRC C. Vibius 4; RIC I. Augustus No: 254b.

²⁸² Fears, J.R. (1981), 827-948.

²⁸³ Méthy, N. (2000), 378-380; Seelentag, G. (2008), 208-241; Traianus'un diğer Providentia Tipi için, bkz. RIC II. Traianus No: 663.

ordu tarafından Traianus'a karşı beklentileri yükseltmiştir. Bu sebeple Dacia ve Parthia savaşlarıyla bölgede kazanılan başarıların sikkeler üzerinde arka yüz tiplerinde önemli bir yansıması olmuştur.

Traianus henüz veliahtlığının ilk yıllarında Germania kabilelerinin çıkardığı ayaklanmaları bastırmakla görevlendirilmiş ve başarılı sonuçlar almıştır. Germania kabilelerinin tekrar domine edilmesi arka yüzde ilk olarak Domitianus Dönemi'nde görülen **(Res. 1.14.)** oval kalkanın üzerine oturmuş yarı çıplak Germania figürüyle ve bölgede Roma adına güven ortamının sağlanması Germania'nın elinde tuttuğu "zeytin dalıyla" temsil edilmiştir²⁸⁴ **(Kat.No: 13.; Res. 5.13.)**.

Victoria'nın tercih edildiği sikkeler de bu dönemdeki başarılarla ithafen basılmıştır²⁸⁵. Ön yüzde Traianus başı, Germanicus unvanıyla yansıtılmış arka yüzde ise tahtında oturan Victoria sağ elinde libasyonla alakalı *patera*, sol elinde palmiye dalı tutarken aktarılmıştır **(Kat.No: 14.- Res. 5.14.)**.

Döneminin şüphesiz en önemli olaylarından biri olan Dacia Seferleri'nde kazanılan başarılar Traianus sikkelerinde sıkça karşımıza çıkmakta ve ikonografik açıdan çeşitlilik göstermektedir. Bu tiplerde arka yüzde *pileus* ve uzun pantolonuyla Dacia personifikasyonu üzerinden savaşta kazanılan üstünlüğe değinilmiştir²⁸⁶.

Buna göre elleri arkadan bağlı **(Kat.No: 16.; Res. 5.16.)**, kılıcı önünde mağlubiyetine yas tutan **(Kat.No: 17.; Res.5.17.)** diz çökmüş **(Kat.No: 18.-19.; Res. 5.18.-5.19.)**, *trophaeum* üzerinde oturan Dacia personifikasyonları karşımıza çıkmaktadır **(Kat.No: 25.; Res. 5.25.)**. Ayrıca savaşta bizzat yer alan Traianus'un da at sırtında düşmana mızrakla saldırır pozisyonunda yer aldığı veya Victoria tarafından taçlandırıldığı tipler de vardır **(Kat.No: 20.-21.; Res. 5.20-5.21.)** Seferlerden sonra aldığı Dacia fatihi unvanı olan "DACICVS" ve bölgenin ele geçirildiğini gösteren "DACIA AVGVST" "DACIA CAPTA" lejantları arka yüzde bu tiplerle birlikte kullanılmıştır²⁸⁷.

Augustus Dönemi'nden itibaren kullanılan "CAPTA (Ele geçirildi)", lejantı ilk olarak Augustus'un Marcus Antonius'u yenip Asia'da tekrar kontrolü almasına ithafen "ASIA RECEPTA (Asia yeniden ele geçirildi)", olarak sikkeler üzerinde

²⁸⁴ RIC I. Domitianus No: 201.

²⁸⁵ Victoria kökeni için, bkz. Weinstock, S. (1957), 211-247; Fears, J.R. (1981), 736-826.

²⁸⁶ Bennett, J. (1997), 183-189.

²⁸⁷ Vespasianus-Titus Dönemi'ndeki benzerlikler için, bkz. RIC II, s. 238; BMCRE II. s. 69.

görülmüştür²⁸⁸. Yine Augustus zamanında Mısır ve Armenia (**Res. 1.4.**) da bu konseptte kullanılmıştır. Vespasianus zamanında çıkan isyanların bastırılması “IVDEA CAPTA (Iudaea ele geçirildi)”, (**Res. 1.11.**) Domitianus’un sonucu tartışmalı seferi olan Germania yine aynı şekilde “GERMANIA CAPTA (Germania ele geçirildi)” lejantıyla birlikte kullanım görmüştür²⁸⁹. 115-117 yıllarını kapsayan Parthia Savaşı Aureus ve Denariuslar’da kullanılan konuların başında gelmektedir. Arka yüzde yas hâlinde olan sırt sırta vermiş iki Parthia personifikasyonu savaş ganimetleri üzerinde çaresizce oturmuş ve teslimiyetleri vurgulanmıştır (**Kat.No: 32.; Res. 5.32.**). Bölgenin ele geçirilmesi Dacia zafer sikkelerinde görüldüğü gibi “PARTHIA CAPTA (Parthia ele geçirildi)”, yazısıyla belirtilmiştir.

Yine Parthia savaşıyla alakalı “REX PARTHVS (Parthların Kralı)”, tipinde Elegeia’da Traianus’un iş birliği yapması karşılığında Parthia Kralı’na tahtını tekrar vaat ettiği görüşme aktarılmıştır (**Kat.No: 33.; Res. 5.33.**). Arka yüzde Parthia Kralı Parthamaspatēs Traianus’un önünde diz çöker pozisyonda betimlenmiştir. Traianus bu görüşmenin ardından amacına ulaşmış ve vermiş olduğu söz üzerine Parthamaspatēs’i Parthia Kralı ilan etmiştir. Ön yüzde askerî kıyafetli Traianus portresi, arka yüzde yüksekçe bir platformda hâkim bir pozisyonda oturan imparatorun hemen önünde ayakta duran asker, önündeki dizleri üzerine çökmüş Parthamaspatēs kral olarak takdim edilirken yansıtılmıştır²⁹⁰ (**Kat.No: 34.; Res. 5.34.**).

Doğu Seferi’ni özetler nitelikteki bir diğer sikke tipinde ön yüzde defne çelenkli Traianus arka yüzde yüksekçe bir platform üzerinde mahiyetiyle birlikte otururken yerde platformun önünde Doğu’daki düzenlemeler sonrası atanan yeni yöneticileri huzuruna kabul etmektedir (**Kat.No: 35.; Res. 5.35.**).

Diplomasideki başarılar da dönem sikkelerinde propaganda malzemesi olarak yer almıştır. Arabia askerî müdahaleye gerek kalmaksızın Cornelius Palma aracılığıyla Roma tarafından ilhak edilmiştir. Ön yüzde defne çelenkli, zırhlı Traianus büstü arka yüzde ise barışı temsilen elinde dal ile Arabia personifikasyonuna eşlik eden deveyle

²⁸⁸ RIC I. Augustus: “ASIA RECEPTA” No: 276.

²⁸⁹ RIC I. Augustus: “ARMENIA CAPTA” No: 514-515, “AEGYPTO CAPTA” No: 545; RIC II. Vespasianus “IUDEA CAPTA” No: 167; RIC II. Titus: “IUDEA CAPTA” No: 502 RIC II. Domitianus: “GERMANIA CAPTA” No: 297.

²⁹⁰ BMCRE III. s. 73.

darb edilmiştir²⁹¹ (**Kat.No: 26.; Res. 5.26.**). Armenia'nın ilhakı ise ön yüzde askerî kıyafetli Traianus portresi arka yüzde merkezde hâkim bir pozisyonda elinde mızrak ve *parazonium* olan imparatorla gösterilmiştir. İmparatorun ayaklarının önünde bölgede ele geçirdiği yerleri temsilen merkezde bölgeye özgü tacıyla Armenia, her iki tarafında kenarlı şapkalarıyla Mesopotamia'yı temsilen Euphrates (Fırat) ve Tigris (Dicle) birlikte görülmektedir “ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN PTESTATEM P R REDACTAE (Armenia ve Mesopotamia Romalıların kontrolü altında)” (**Kat.No: 37.; Res. 5.37.**).

Traianus Dönemi boyunca sosyal ve kamusal yardımlarının yer aldığı sikke tipleri sıklıkla kullanılmış olsa da, gerçekleşen seferlerle ve ilhak edilen bölgelerle bağlantılı olarak “İyi İmparatorlar” kavramına uygun, sikkeler üzerinde birçok askerî tip tercih edilmiştir. Senato tarafından “Optimus” unvanı ilk kez bir imparatora Traianus Dönemi'nde verilmiştir. Dacia ve Parthia Seferleri'nin anısına darb edilen sikkelerde her iki ulus da Roma'nın üstünlüğünü kabul eden ikonografilerde kullanılmış, Victoria personifikasyonu ile bölgeler üzerinde sağlanan hâkimiyete dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte Victoria gibi bahsi geçen egemen ikonografinin Traianus Dönemi'yle sınırlı olmadığı, Roma Cumhuriyet Dönemi ve özellikle Augustus Dönemi'yle temelleri atılan imparatorluk propagandasıyla benzerlik taşıdığı anlaşılmaktadır (**Res. 1.3.-1.4.**). Buna göre; Dacia ve Parthia Savaşı anısına darb edilen sikkeler üzerinde görülen elleri arkadan bağlı, yas tutan, imparator Traianus önünde diz çökmüş düşman ikonografisinin Boscoreale (**Res. 1.9.**), Gemma Augustae (**Res. 1.10.**), Prima Porta (**Res. 1.8.-1.8.1.**) gibi Augustus Dönemi propaganda ürünleriyle benzerlik taşımaktadır. Benzer şekilde “CAPTA” lejantı da Augustus Dönemi'nden Traianus'a gelinceye kadar imparatorlarca tercih edildiği görülmektedir (**Res. 1.4, 1.11**). Bunlara ilaveten Augustus'tan sonraki süreçte de paralel politikalar özellikle Germania ve Yahudi isyanlarıyla bağlantılı olarak Flaviuslar sikkelerinde ve Titus Takı'nda görülebilmektedir (**Res. 1.11.-1.12,1.14.**). Nitekim yukarıda bahsi geçen benzer tiplerde olduğu gibi “PROVIDENTIA” lejantlı sikkelerde de Vespasianus-Titus (**Res. 1.13.**), Nerva-Traianus benzerinde imparatorlardan veliahtına teslim edilen *globus* aracılığıyla Roma'nın küresel egemenliğine duyulan inancın sürekliliği kendini göstermektedir.

²⁹¹ BMCRE III. s. 76; RIC II. s. 239.

3.3. Hadrianus Dönemi

Hadrianus'un sikkelerinde imparatorluk genelinde savaştan uzak, huzurlu ve güvenli bir ortam oluşturma isteğiyle bağlantılı personifikasyonlar ve yapılan sosyal yardımlar sıklıkla kullanılmıştır²⁹². Ayrıca Nerva ve Traianus sikkelerinde görüldüğü üzere Hadrianus Dönemi'nde de "askerî başarı odaklı küresel egemenlik bilincini" yansıtan sikkelerin kullanımı devam etmiştir.

3.3.1. İmparatorluğun Korumacı Politikasını Yansıtan Tipler

Hadrianus'un izlemek istediği eldeki toprakları muhafaza etme politikası yönetime geçtiği ilk yıllardan itibaren yoğun olarak kullandığı personifikasyonlar üzerinden anlaşılabilir. Bu sikkelerde ön yüzde defne çelenkli Hadrianus büstü-başı arkada ise Pax, Concordia, Felicitas gibi İmparatorun dönemiyle özdeşleştirmek istediği "barış", "uyum", "refah" gibi kavramlar görülmektedir²⁹³. Arka yüzde barış tanrıçası Pax elinde asa ve dal ile ayakta gösterilmiş **(Kat.No: 41.; Res. 5.41.)** uyumun tanrıçası Concordia tahtında otururken elindeki *patera*²⁹⁴ ile aktarılmıştır **(Kat.No: 42.; Res. 5.42.)**. Refah tanrıçası Felicitas ise üretkenlikle bağlantılı *caduceus* ve bolluk bereket sembolü *cornucopia*²⁹⁵ tutarken gösterilmiştir²⁹⁶ **(Kat.No: 43.; Res. 5.43.)**.

Hadrianus henüz Roma'ya ulaşmamışken Traianus Devri'nin önemli isimleri tarafından kendisine karşı suikast tertiplenmiştir. Suikast planına dâhil olanlar ölümle cezalandırılmıştır. Bu durum sikkelerde iyileşmeyi temsil eden Salus'un kullanılmasıyla bağlantılı olmuştur. Ülkede kargaşanın son bulduğuna ithafen arka yüzde oturan tanrıça Salus bir eliyle altara dolanmış iyileşmenin, yenilenmenin sembolü olan yılanı besler halde yansıtılmıştır "SALVS AVG" **(Kat.No: 40.; Res. 5.40.)**.

Erken dönem sikkelerinde Hadrianus'un imparatorluğu sırasında sosyal yönüyle ön plana çıkmak isteyen bir imparator imajı çizmek istediği anlaşılmaktadır. Kendisi vergiler yüzünden sıkıntı çeken halkın vergi borçlarını iptal etmiştir. Arka yüzde devleti temsilen *fasciesli lictor* iptal edilen borçları gösteren kâğıt yığınlarını yakarak

²⁹² BMCRE III. s. 112-175; RIC II. s. 314-338; Beckmann, M. (2007), 77-129.

²⁹³ RIC II. s. 321.

²⁹⁴ Stevenson, W. - Smith, R. - Madden, F. (1889), 606.

²⁹⁵ Stevenson, W. - Smith, R. - Madden, F. (1889), 257.

²⁹⁶ Stevenson, W. - Smith, R. - Madden, F. (1889), 148.

ortadan kaldırmakta, yurttaşlar da saygı göstergesi olarak sağ elini *lictora* doğru kaldırmaktadırlar. **(Kat.No: 48.; Res. 5.48.).**

Hadrianus Dönemi'nde imparatorluğun sahip olduğu düşünülen dünya egemenliği inancı arka yüzde Hadrianus'un elinde tuttuğu globus üzerindeki Anka kuşu (astroloji ile bağlantılı) ile birlikte ilk kez kullanım gören "SAEC AVR (Altın Çağ)" lejantlı sikke tipi aracılığıyla ön plana çıkartılmıştır²⁹⁷ **(Kat.No: 47.; Res. 5.47.).**

Her ne kadar Hadrianus Dönemi'nde Roma korumacı bir politika izlemiş olsa da Roma'nın sahip olduğu "askerî başarı odaklı küresel egemenlik bilincinin" yansımaları Hadrianus'un imparatorluk süresi boyunca sikkeler üzerinde kendisini göstermektedir.

3.3.2. Adoptio Tipleri

Hadrianus'un "*Caesar*" olarak seçilmesinin bir komplo sonucu olduğu ve tahtın gerçek sahibi olmadığı yönündeki dedikoduları bertaraf etme amacıyla 117 yılında imparator olmasından 118'deki Roma'ya dönüşüne kadar meşru veliaht olmasıyla ilişkili tipler darp edilmiştir²⁹⁸.

Sikkelerde Traianus ile Hadrianus karşı karşıya uyum içinde gösterilmiştir. Buna göre; Hadrianus'un Traianus Dönemi'yle bağlantı kurulabilecek unvanları²⁹⁹ "IMP CAES TRAIAN HADRIANO OPT AVG GER DAC" lejantıyla defne çelenkli Hadrianus büstünü çevirmiştir. Arka yüzde ise Traianus ve Hadrianus birlikte globus tutarken karşılıklı gösterilmişlerdir. Dünya hükümdarlığı Traianus'tan veliahttı olan Hadrianus'a geçişi, teslim edilen *globus* ile sembolize edilmiştir³⁰⁰. Traianus'un Doğu Seferi'ndeki başarılarını ve tanrılaştırılmasını ise arka yüzdeki "PARTHIC DIVI TRAIAN" (Parth Fatihi Tanrı Traian) lejantı göstermektedir³⁰¹ **(Kat.No: 38.; Res. 5.38.).** Bir diğer veliahtlık tipinde ise arka yüzde karşılıklı ayakta duran ve tokalaşan Traianus ve Hadrianus kullanılmıştır. Arka yüzde ilk olarak bu dönemde görülen "*ADOPTIO* (Veliaht-evlatlık)" ibaresi eklenerek Traianus'un meşru halefinin Hadrianus olduğu mesajı verilmek istenmiştir³⁰² **(Kat.No: 39.; Res. 5.39.).**

²⁹⁷ Beckman, M. (2012), 9.

²⁹⁸ RIC II. s. 319-320; Boer, W. D. (1975), 203-212; Birley, A.R. (1997), 97; Burnett, A. (2008), 459-77.

²⁹⁹ Optimus lejantı için, bkz. s. 26,48.

³⁰⁰ bkz. s. 16, 44, 46-47,52-53,58-59,65.

³⁰¹ BMCRE III. s. 124; Birley, A.R. (1997), 97.

³⁰² BMCRE III. s. 126; RIC II. s. 320; Howgego, C. (2013), 106.

3.3.3. Seyahat Sikkeleri

Hadrianus, 121 yılında çıktığı birinci seyahatini 127 yılında sonlandırmıştır. İmparatorun bu seyahatiyle bağlantı kurulabilecek tanrı-tanrıçaların arka yüzde kullanıldığı sikkeler göz önüne alındığında tahta geçtiği ilk yıllardan itibaren seyahatini planladığı düşünülmektedir. Buna göre arka yüzde, Herakles'in çeşitli macera ve seyahatlerinin yer aldığı 12 işinden biri olan Hesperidler'in altın elmalarını çalması kullanılmış ayrıca sikke üzerinde gemi pruvası ve nehir tanrıları yer almıştır. **(Kat.No: 44.; Res. 5.44.)**. Bu durum deniz yoluyla gerçekleşecek bir seyahatin habercisi olarak düşünülebilir. Başlangıçların ve sonların tanrısı Ianus yarı çıplak, elinde asasıyla, **(Kat.No: 45.; Res. 5.45.)** denizlerin tanrısı Neptunus ise çıplak bir ayağı gemi pruvasında sol elinde asası sağ elinde tuttuğu yunusla güvenli bir seyahat beklentisiyle sikkelerde yer bulmuştur³⁰³ **(Kat.No: 46.; Res. 5.46.)**. Gezilerinin ardından tekrar Roma'ya dönmesiyle, devletin sahip olduğu küresel hegemonya inancıyla bağlantılı olarak kesim çizgisi altında *globus*lar yer almaya başlamıştır³⁰⁴. Bu tipte Victoria elinde çelenk ve palmiye dalı tutarken gösterilmiş, kesim çizgisi altında ise *globus* yer almıştır **(Kat.No: 49.; Res. 5.49.)**.

Hadrianus'un 134-138 yılları arasında gerçekleştirdiği ikinci seyahat programının ardında seyahatlerinin anısına sikkeler darp edilmişti. Bir nevi *Res Gestae* niteliği taşıyan bu seri 4 gruba ayrılmıştır³⁰⁵. Sikkelerde bölgeler üzerinde sağlanan hâkimiyet ve kurulan düzen ortamına dikkat çekilmiştir.

3.3.3.1 Provincia (Eyalet) Tipi: Hadrianus'un seyahatleri boyunca ziyaret ettiği eyaletler personifike edilerek kullanılmıştır. Ön yüzde Hadrianus büstü ya da başı, arkada ise bölgeye özgü semboller sikkeler üzerinde görülmektedir. Bunlar arasında bölge flora-faunasından örnekler gösterilmiştir. Daha önce kullanılmayan Aegyptos **(Kat.No: 51.; Res. 5.51.)** personifikasyonu soluna doğru uzanmış bölge tanrıçası Hathor ile özdeşleştirilen ve kötü ruhları kovup sağlık verdiği düşünülen elindeki *sistrum*la ve bölgeye özgü ibis kuşuyla Nilus **(Kat.No: 52.; Res. 5.52.)**, arkasındaki *sphenkse* dayanmış, sol elinde kamış sağ elinde *cornucopia*, bölgede bulunan su aygırı ile timsahıyla aktarılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde görülen fil başlığı giyen Afrika **(Kat.No: 53.; Res. 5.53.)** ikonografisine elinde tutmuş olduğu *cornucopia* ile

³⁰³ BMCRE III. s. 129; s. RIC II. 321.

³⁰⁴ bkz. dipnot 281.

³⁰⁵ BMCRE III. s. 144-149; RIC II. 331-334.

birlikte akrep ve sepet de dâhil edilmiştir³⁰⁶. Hispania, Galba Dönemi'ndeki askeri tipinden farklı olarak taşa dayanmış elinde dal ve önündeki tavşanla belirtilmiştir³⁰⁷ **(Kat.No: 54.; Res. 5.54.)**.

3.3.3.2.AdventusTipi³⁰⁸: Provincia sikkeleriyle benzerlik gösterecek de bu tipte İmparator Hadrianus'la eyaletlerin personifikasyonları karşılıklı sunu sahnesinde ya da tokalaşırken gösterilmiştir **(Kat.No: 55.-57.; Res. 5.55.-5.57.)**. Arka yüzde “ADVENTVS-ADVENTVI (Varış)” lejantıyla imparatorun seyahati boyunca ziyaret ettiği yerler belirtilmiştir.

3.3.3.3.Restitutor Tipi³⁰⁹: Provincia ve adventus tipine benzer ikonografiye ek olarak eyaletler Hadrianus'un önünde diz çökerek ona bağlılıklarını göstermektedirler. Arka yüzde seyahat boyunca yapılan onarım faaliyetleriyle alakalı olarak “RESTITVTOR (Onaran)” yazısı kullanılmıştır³¹⁰ **(Kat.No: 58.-59.; Res.; 5.58-5.59.)**.

3.3.3.4. ExercitusTipi³¹¹: İmparator Hadrianus'un atı üzerinde orduyu selamlaması **(Kat.No: 60.; Res. 5.60.)** ya da podyum üzerinde orduya hitap etmesini içerir **(Kat.No: 61.; Res. 5.61.)**. Sikkelerde ordudaki subaylar, kartal ve sancaklar seçilebilir. Onurlandırılanlar arasında Syria **(Kat.No: 60.; Res. 5.60.)**, Dacia, **(Kat.No: 61-62.; Res. 5.61-5.62.)** ve Mauretania **(Kat.No: 5.63.; Res. 5.63.)** gibi birçok eyalet bulunmaktadır³¹². Arka yüzde “EXERCITVS (Ordu)” lejantıyla seyahat boyunca denetlenen birlikler sikkeler üzerinde yer almış, orduya gösterilen önemin altı bir kez daha çizilmiştir.

Seyahatlerin ardından darp edilen sikkelerden Hadrianus'un orduya verdiği önemle alakalı bir diğer tip *disciplina* tipidir. Hadrianus, orduların disiplin altında muhtemel bir savaşa hazır tutulmalarına çok önem vermiştir. Bu sebeple ordular sıklıkla yapılan tatbikatlarla denetlenmekteydi. İlk kez Hadrianus'la görülen bu tipte arka yüzde Hadrianus, sancak taşıyan üç askerin önünde ilerlerken gösterilmiştir. Bu

³⁰⁶ Africa'nın bir diğer tipi için, bkz. RIC II. Hadrianus No: 299. Diğer *provincia* tipleri için ayrıca bkz. RIC II. Hadrianus No: 374, 376-446-451.

³⁰⁷ RIC II. Galba No: 20.

³⁰⁸ Diğer tipler için, bkz. BMCRE III. s. 171; RIC II. s. 332-451-456.

³⁰⁹ BMCRE III. s.112-175; RIC II. Hadrianus No: 327, 328.

³¹⁰ RIC II. s. 463.

³¹¹ BMCRE III. s. 171; RIC II. s. 457-462.

³¹² Birley, A.R. (1997), 297.

durum ordunun barış zamanında dahi Roma için ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermektedir³¹³ **(Kat.No: 64.; Res. 5.64.)**.

Hadrianus 128-134 yıllarını kapsayan bu ikinci seyahatini tamamladıktan sonra seyahat sikkeleriyle birlikte Fortuna Reduci sikkeleri karşımıza çıkmaktadır. İmparatorun Roma'ya dönmesine duyulan şükran Fortuna'nın daha önceki tekil ikonografisinden farklı olarak İmparator Hadrianus'un Fortuna'yla karşılıklı tokalaşmasıyla yansıtılmıştır³¹⁴ **(Kat.No: 50.; Res. 5.50.)**.

Hadrianusun İmparatorluk Dönemi boyunca sosyal yönlü yardımlarla ve imar faaliyetleriyle meşgul olmuş, imparatorluğu kalkındırmayı kendisine amaç edinmiştir. Bu sebeple Traianus'un aksine “askerî başarı odaklı egemenlik bilincini” yansıtan sikke tipleri çok çeşitli değildir. Buna rağmen devlet geleneğinin bir parçası olarak Roma'nın sahip olduğu küresel hâkimiyet politikası Hadrianus Dönemi'nde de takip edilebilmektedir. Titus **(Res. 1.13.)** ve Traianus'un “*PROVIDENTIA*” lejantlı tipiyle³¹⁵ **(Kat.No: 15.; Res. 5.15)** benzer olarak *adoptio* tipinde de Hadrianus, Traianus'tan *globusu* teslim alarak, küresel egemenlik geleneğinin devam edeceğini göstermektedir. Seyahat sikkelerinde ise imparatorluk genelinde diğer uluslar üzerinde sağlanan kontrol eyaletlerin, gerek tekil gerek Hadrianus karşısındaki personifikasyonlarca gösterilmesiyle sağlanmıştır. Dönem içinde askerî hareketlilik çok gerçekleşmemiş olsa da Victoria ve *disciplina* sikkelerinde görüldüğü üzere Hadrianus için de güçlü ordu imparatorluğun vazgeçilmez unsurlarından olarak değerlendirilmiştir.

³¹³ Cass. Dio LXIX. 9; SHA *Hadr.* 10.2-11.1.

³¹⁴ Birley, A.R. (1997), 110.

³¹⁵ Fears, J.R. (1981).

3.4. Antoninus Pius Dönemi

Antoninus Pius Dönemi imparatorluk sikkelerinde Nerva ve Hadrianus'un benzeri sosyal politikalarıyla bağlantılı tipler oldukça fazladır. Çeşitli personifikasyonlar eşliğinde, içinde bulunulan dönem sikkeler üzerinden idealize edilmiştir. Bununla birlikte imparatorluk geleneğinin bir parçası olan askerî başarıyla birlikte sağlanan küresel hâkimiyet propagandası sikkeler üzerinde takip edilebilmektedir³¹⁶.

3.4.1. Pius Tipi ve Sosyal Yönlü Yardımlarını Yansıtan Tipler

Senato tarafından Pius (Dindar)" lakabı verilen Antoninus, bu yönüyle bağlantılı sikkeler üzerinde Pietas ve sunu sahnelerinde görülmektedir. Arka yüzde PIVS AVG lejantı ile birlikte tanrıça Pietas ayakta, altının yanı başında durmakta, sol elinde *accera*³¹⁷, sağ elini sunu yapmak üzere altının üzerine kaldırmış olarak gösterilmektedir. Bir diğer tipte ise başı örtülü Antoninus Pius elindeki *patera* ile altara sunu yapmaktadır³¹⁸ (Kat.No: 66,90.; Res. 5.66,5.90.).

Antoninus Pius yönetimi boyunca genişleme yanlısı olmayan, kültürel ve sosyal konulara önem veren bir imparator profili çizmiştir. Onun bu politikası sikkeler üzerinde imparatorluk süresi boyunca sıkça kullanılacak olan ve politikasını yansıtan personifikasyonlar üzerinden karşılık bulmuştur. Bu bağlamda barış tanrıçası Pax sağ elinde dal sol elinde *cornucopia* tutarken yansıtılmıştır. İlk kez bu dönem ortaya çıkan cömertlik personifikasyonu Munificentia ayaklarının ucundaki aslan ile sağ elinde çelenk sol elinde asa tutarken, huzurun tanrıçası Tranquillitas ise küresel egemenlikle bağlantılı globusun üzerinde sağ elinde dümen sol elinde başak demeti tutarken gösterilmiş, böylece Mısır'dan deniz yoluyla temin edilen tahıl vurgusu ön plana çıkartılmıştır (Kat.No: 74,84.-85.; Res. 5.74,5.84-5.85.).

Antoninus Pius ülke genelinde kıtlığın yaşanmaması için çeşitli önlemler almıştır. Roma'ya tahıl ulaşımında sıkıntı yaşanmaması adına birçok liman inşa edilmiş ve onarılmıştır. Şarap, zeytinyağı gibi gıdaların temini ise halkı rahatlatmıştır³¹⁹. Bu gelişmelere ithafen Roma'nın tahıl kaynağını personifike eden Annona'nın kullanıldığı sikkeler darp edilmiştir³²⁰. Nero Dönemi'nden itibaren sikkeler üzerinde

³¹⁶ RIC III. s. 1-194; BMCRE IV. s.32; Rowan, C. (2013), 211-246.

³¹⁷Stevenson, W. - Smith, R. - Madden, F. (1889), 4.

³¹⁸ SHA *Hadr.* 24.3,27.4; SHA *Pius.* 2.3-8.

³¹⁹ SHA, Ant. Pius 8.1.

³²⁰ Annona ikonografisi için bkz. BMCRE III: s. 66– 67; Fears, J.R. (1981), 8; LIMC I, 1981: 795–799; Schmidt-Dick, F. (2002).

kullanılan Annona, sağ elinde buğday başağı tutarken, sol elini ise *modius* ve pruva üzerine koyarken gösterilmiş, gemi yoluyla temin edilen buğday sevkiyatına işaret edilmiştir³²¹ (**Kat.No: 89.; Res. 5.89.**). İmparatorun halka karşı yapılan ödemelerdeki güvenilirliğini öne çıkaran arka yüz tipinde Moneta elinde terazi ve *cornucopia* ile aktarılmıştır (**Kat.No: 75.; Res. 5.75.**). Yurttaşlar arasında sağlanan eşitliği ve adaleti, vurgulamak için Aequitas da benzer şekilde sağ elinde terazi sol elinde *cornucopia* ile gösterilmiştir (**Kat.No: 83.; Res. 5.83.**). İmparatorun halka dağıttığı *congiariumlar*³²² ise Liberalitas ile birlikte gösterilmiştir. Arka yüzde imparator yüksekçe bir platformu üzerindeki tahtında otururken, sol elinde rulo tutmaktadır. Yanında Liberalitas sol elinde *cornucopia* sağ elinde dağıtılacak yardımlarla alakalı hesap tahtası tutmakta, hemen önünde ise yardım bekleyen Romalı yurttaş ellerini uzatmış yardım beklemektedir (**Grafik 2.2-2.3; Kat.No: 73.; Res. 5.73.**).

Antoninus Pius’la benzer şekilde eşi Anna Galeria Faustina’da çeşitli sosyal yardımlarda bulunmuştur³²³. Bunların en önemlisi temelleri Traianus zamanında atılmış olan yardıma muhtaç kız çocuklarının eğitim ve öğretimiyle alakadar olan bir kurum oluşturulmasıdır. Faustina’nın ölümünden sonra onun bu çabaları sikkeler üzerinde yer almıştır. Bu tipte³²⁴ Antoninus, yanında ayakta duran bir kadınla birlikte, platform üzerinde oturmakta, her ikisi de aşağıdan bir görevli tarafından uzatılan küçük çocuğa ellerini uzatmaktadır. Aşağıdaki bir diğer görevli ise başka bir kızı platformun önündeki görevliye uzatmak üzere hamle yaparken gösterilmiş böylece oluşturulan hayır kurumuna dikkat çekilmiştir. Kurumun Faustina tarafından oluşturulması PVELLAE FAVSTINIANAE (Faustianın kızları) lejantıyla vurgulanmıştır³²⁵ (**Kat.No: 80.; Res. 5.80.**).

Dönemi boyunca her ne kadar çok fazla imar faaliyeti gerçekleşmemiş olsa da Hadrianus zamanında yapımına başlanan ve Roma’ya adanan tapınak yine Antoninus Pius zamanında bitirilmiştir (**Kat.No: 78.; Res. 5.78.**). Sikke üzerinde Decastylos planlı tapınağın alınlığı ve çatısındaki heykeller görülebilmektedir.

Kamu yararına yapılan faaliyetler dışında Antoninus Pius Dönemi sikkelerinde “askerî başarı odaklı egemenlik bilinci” çeşitli tiplerde kendini göstermektedir.

³²¹ RIC II. Nerva No: 495, RIC II. Domitianus No:262, RIC II. Vespasianus No: 791, RIC II. Hadrianus No: 648,796.

³²² Nero zamanında sikkeler üzerinde ilk *Congiarium* görülüyor bkz. RIC I. Nero No: 153.

³²³ I. Faustina ile alakalı tipler için bkz; Beckmann, M. (2009), 1-5.

³²⁴ SHA Pius. 1.1-8.

³²⁵ Stevenson, W. - Smith, R. - Madden, F. (1889), 669; Yarrow, L. M. (2012), 11.

3.4.2. İmparatorluk Ailesi Temalı Tipler

Pietas'ın Cumhuriyet Dönemi'nden beri görülen aile bağlarıyla ilişkili tipleri bu dönem de sürmüştür³²⁶. Pietas sol kolunda bir çocuk, sağ elinde *globus* ve *togasından* tutmuş iki çocukla imparatorluk ailesinin koruyucusu olarak öne çıkartılmıştır. Böylece Pietas yalnızca Antoninus'un dindarlığını vurgulamakla kalmıyor, aynı zamanda elindeki *globus* ve çocuklarla dünya hâkimiyetinin nesilden nesile geçişinin temsilcisi olarak kullanılıyordu³²⁷ (**Kat.No: 91.; Res. 5.91.**).

Hadrianus'un Antoninus'a kendisinden sonra Lucius Verus ile birlikte veliaht gösterme şartı koştuğu Marcus Aurelius, Antoninus Pius Dönemi'nin başından itibaren sikkelerde yer almıştır. Arka yüzde yüksek podyum üzerindeki tahtında Antoninus Pius ve Marcus Aurelius, dönemin *consulları* olarak oturmaktadır. Podyumun sağında ve solunda *lictorleri* görülmektedir (**Kat.No: 76.; Res. 5.76.**). Burada belirtilmesi gereken durum her ne kadar Hadrianus tarafından Marcus Aurelius ve Lucius Verus veliaht olarak seçilmiş olsa da Antoninus muhtemelen yaşının daha ileride olması sebebiyle Marcus Aurelius'u Lucius Verus'un önünde görmüş olmasıdır³²⁸. Bu durum arka yüzde podyum üzerinde Antoninus Pius ve eşi yaşlı Faustina'nın karşılıklı tokalaştığı sahnede vurgulanmıştır. Sahnede, Antoninus bir elinde uyumun sembolü olan tanrıça *Concordia* heykeli tutmaktadır, eşi Faustina'nın elinde ise Pietas'la özdeşleşen asa bulunmaktadır. Antoninus'un önünde Marcus Aurelius, Faustina'nın önünde ise kızı Genç Faustina yer almakta ve karşısındaki Marcus Aurelius'la tokalaşmaktadırlar (**Kat.No: 77.; Res. 5.77.**). Bir başka tipte, Aurelius'un veliahtlığıyla alakalı ön yüzde ışıın demetli tacıyla Antoninus Pius başı arka yüzde Marcus Aurelius başı ile birlikte gösterilmiştir (**Kat.No: 68.; Res. 5.68.**). Felicitas (Mutluluk) ile özdeşleştirilen dönemin nesilden nesile kesintisiz aktarımı, arka yüzde *cornucopialar* üzerinde Aurelius-Faustina çifti ikizlerinin büstleri ve “TEMPORVM FELICITAS lejantı (Zamanların mutluluğu)” kullanılarak ön plana çıkartılmıştır (**Kat.No: 82.; Res. 5.82.**).

³²⁶ SHA *Hadr.* 24.3, 27.4; SHA *Pius.* 2.3-8; Manson, M. (1975), 50-52; Yarrow L. M. (2012), 10; Rowan, C. (2013), 217.

³²⁷ *Globus* için bkz. s. 16,45,48,51-53,57-58,60,64,66.

³²⁸ Bu sebeple kızı Genç Faustina ile Lucius Verus arasındaki nişan bozulmuş, Faustina Marcus Aurelius'la evlendirilmiştir.

3.4.3. Provincia (Eyalet) Tipi ve Diğer Egemenlik Tipleri

Hadrianus'un seyahatleriyle bağlantılı olan *provincia* sikkelerinin kullanımı Antoninus Pius zamanında sürmüştür³²⁹. Personifikasyonlar elinde tuttukları taçla eyaletlerdeki kontrolün yeni imparator döneminde devam ettiğini belirtmektedir. Ön yüzde defne çelenkli Antoninus Pius başı arka yüzde Sicilia'dan Asia'ya, Asia'dan Parthia ve Africa'ya kadar imparatorluğun dört bir yanındaki eyaletler bölgeleriyle özdeşleşen atribüleriyle yansıtılmıştır (**Kat.No: 69.-72.; Res. 5.69.-5.72.**).

Antoninus Pius her ne kadar dönemi boyunca sosyal yönlü bir devlet adamı izlenimi oluşturmak istese de Britannia'nın ayaklanması sonrasında sağlanan kontrolde Roma'nın sahip olduğu yayılmacı gelenek kendini göstermektedir. Bu sikkelerde arka yüzde Victoria, Britannia'daki başarıların anısına *globus*un üzerinde elinde çelenk ve palmiyeyle durmaktadır (**Kat.No: 81.; Res. 5.81.**). Bir diğerinde ise ön yüzde ışın taçlı Antoninus Pius büstü arka yüzde Britannia, Hadrianus ve Antoninus Dönemi'ndeki yapılan duvar ile bağlantılı kayaların üzerinde mağlubiyet vurgusuyla üzgün bir şekilde oturmaktadır (**Kat.No:88.; Res. 5.88.**). Böylece her iki sikkede bölgede sağlanan kontrol ve küresel Roma hâkimiyetinin vurgulanması sürmüştür. Yine Antoninus'un elinde *globus* tutarken ve Victoria tarafından taçlandırıldığı sahneler bu hususta dikkat çekicidir (**Kat.No:87-86.; Res. 5.87-4.86.**). Ayrıca imparator tıpkı Romulus gibi Roma'nın bir başka kurucusu-önderi olarak gösterilmek istenmiştir. Arka yüzde, Romulus askerî kıyafetlerle elinde *trophaeum*la ilerlerken gösterilmiştir³³⁰ (**Kat.No: 79.; Res. 5.79.**).

Antoninus Pius Dönemi, Nerva ve Hadrianus benzerinde askerî hareketliliğin çok görülmediği, imparatorun daha çok sosyal yardımlarla ilgilendiği bir dönem olmuştur. Bununla birlikte döneme "İyi İmparatorlar" kavramı penceresinden bakıldığında, Roma İmparatorluk politikasıyla bağlantılı, çeşitli sikke tipleriyle örtüştüğü görülmektedir. İmparatorluk ailesi temalı tiplerde imparator Antoninus Pius ile birlikte *Caesarlar* (Lucius Verus ve Marcus Aurelius) uyum içinde gösterilmişlerdir. Bir başka tipte Cumhuriyet Dönemi'nden beri ailenin koruyucusu olarak sikkeler üzerinde görülen Pietas elinde tuttuğu küre ve etrafında koruması altında olan çocuklarla dünya hâkimiyetinin nesilden nesile kesintisiz devam edeceğinin güvencesini vermektedir. Öyle ki Marcus Aurelius ile Faustina çifti

³²⁹ Hadrianus Dönemi Provincia sikkeleri için bkz. s. 54.

³³⁰ Howgego, C. (2013), 103.

çocuklarının büstleri arka yüzde kullanılarak imparatorluk geleceğinin sadece İmparator Antoninus Pius'tan sonra değil dönemin *Caesar*larından (Marcus Aurelius-Lucius Verus) sonra da mutlulukla devam edeceğine işaret edilmiştir. Yine dönem içinde Hadrianus Dönemi ile benzer şekilde eyalet personifikasyonları kullanılmış, ellerinde tuttıkları taçla eyaletlerdeki kontrolün Antoninus Pius'la da süreceği mesajı ön plana çıkartılmıştır. Britannia'da bastırılan isyanlar anısına darp edilen Victoria sikkeleri ve kurucu Romulus'un kullanıldığı tiplerde de Roma'nın sahip olduğu yayılmacı gelenek ve askerî bilincin sürekliliği takip edilebilmektedir.

3.5. Marcus Aurelius Dönemi

Roma İmparatorluk tarihinde taht ilk kez Marcus Aurelius-Lucius Verus Dönemi'nde iki imparator arasında paylaşılıyordu. 169 yılındaki Lucius Verus'un ölümüne kadar olan dönemde imparatorların sikkelerde kullandıkları unvanlar bu sebeple benzerdir³³¹.

Tahtı paylaşmaya başladıkları 161 yılında iki imparatorun uyum içinde olduklarını gösteren karşılıklı tokalaşma hâlinde *concordia* tipleri basılmaya başlanmıştır. Ön yüzlerde Marcus Aurelius'un ya da Lucius Verus'un başları tercih edilmiştir. Arka yüzde Lucius Verus ve Marcus Aurelius ayakta karşılıklı durmuş, el sıkışırken gösterilmiş (**Kat.No: 92.; Res. 5.92.**) bir diğerinde ise Marcus Aurelius ellinde rulo tutarak benzer şekilde Lucius Verus'la tokalaşırken aktarılmıştır (**Kat.No: 93.; Res. 5.93.**).

Oluşan yeni imparatorluk düzeninin halk tarafından benimsenmesi için askerlere ve halka birçok kez yardım yapıp, şenlikler düzenlenmiştir. Buna göre arka yüzde kullanılan tipte platformun solunda yer alan Marcus Aurelius ve Lucius Verus, önlerinde elinde *abacus* ve asa tutan Liberalitas ve platformun aşağısında yardım bekleyen Romalı ile birlikte gösterilmiştir³³² (**Kat.No: 94.; Res. 5.94.**).

Aşağıda “askerî başarı odaklı egemenlik bilincini” yansıtan sikke tiplerinde de görüleceği üzere Lucius Verus - Marcus Aurelius Döneminde çıkılan seferlerle alakalı birçok sikke darbı gerçekleşmiştir. Marcus Aurelius'un son dönemlerinde bastırılmaya çalışılan gerek German isyanları gerek de Avidius Cassius isyanlarının ardından ülkede kurulmak istenen güven ortamı kendini taçlandıran Securitas (Güvenlik-Emniyet) ile ön plana çıkartılmak istenmiştir (**Kat.No: 104.; Res. 5.104.**). Marcus Aurelius Suriye valisi Avidius Cassius'un isyanını bastırdıktan sonra İonia bölgesi üzerinden deniz yoluyla Roma'ya dönüş yapmıştır. İmparator Marcus Aurelius'un sağ salim Roma'ya dönüşüne duyulan şükran Neptunus'un kullanıldığı arka yüz tiplerinde vurgulanmak istenmiştir (**Kat.No: 107.; Res. 5.107.**). Arka yüzde gemi içindeki kürekçilerle birlikte Neptunus elinde atribüleri *trident* ve yunus tutarken gösterilmiştir.

³³¹ BMCRE IV. s. 102-150; RIC III. s. 195-355.

³³² Birley, A.R. (1966), 118.

Dönem içinde eyaletlerde görülen isyanlar sebebiyle birçok askerî başarı odaklı-egemen sikke darbı gerçekleşmiştir.

3.5.1. Lucius Verus'un Doğu Seferi'ni Yansıtan Tipler

Traianus'un bıraktığı geniş imparatorluk Hadrianus ve Antoninus Pius'un korumacı politikalarıyla Marcus Aurelius ve Lucius Verus'a devrediliyordu³³³. İmparatorlar karakter olarak birbirinden farklıydı. Lucius Verus askerî yetenekleri ön plana çıkmış bir imparatorken Marcus Aurelius ise daha çok felsefeyle ilgilenen, düşünsel bir karakterdi. Bu sebeple 162'de doğudaki problemleri çözüme kavuşturmak için Lucius Verus ordunun başında sefere tek çıkmıştır. Bu durum sikkeler üzerinde ön yüzde zırhlı Lucius Verus portresi, arka yüzde imparatorun elinde mızrağıyla atı üzerinde ilerlediği tipler karşımıza çıkmaktadır (**Kat.No: 95.; Res. 5.95.**).

163 yılında Marcus Aurelius sefere katılmamış olsa da Doğu Seferi'nin başarıyla sonlanmasının ardından imparatorlar "*Armeniacus*" unvanını almıştır. Arka yüzde savaşın kazanılmasına ithafen elinde savaş ganimetleri olan Victoria ile hemen arkasında bulunan Armenia personifikasyonu elinde sancak ve kalkan tutar hâlde mağlup olarak aktarılmıştır. (**Kat.No: 99.; Res. 5.99.**). Bir diğer tipte bu sefer ön yüzde imparator Lucius Verus bu unvanla görülmekte arka yüzde ise Armenia *trophaeum* ile birlikte üzgün bir şekilde oturmaktadır (**Kat.No: 96.; Res. 5.96.**).

Verus'un seferde etkin bir rol aldığını göstermek için kullanılan bir başka sikke tipinde ön yüzde defne çelenkli Lucius Verus başı, arka yüzde ise at üzerinde Lucius Verus, elindeki mızrağı fırlatarak yere düşürdüğü Armenialı askerle birlikte yer almıştır. Bu tipin Traianus zamanında Dacia seferinden sonra kullanılmış olması Lucius Verus'un Traianus gibi askerî yönü ön planda olan bir imparatorla aynı paydada gösterilmek istediğini düşündürmektedir (**Kat.No: 20,98.; Res. 5.20,5.98**).

Lucius Verus sayesinde Parthia Savaşı sonrasında bölgede yeniden güvenliğin temini arka yüzde merkezde platform üzerinde askerî kıyafetleriyle tahtında oturan Lucius Verus'un arkasındaki subaylarla ifade edilmiştir. Platformun altındaki Armenialı yönetici Sohaemus, Lucius Verus tarafından taçlandırarak yetkilendirilmektedirler "REX ARMEN DAT (Armenia'ya Kral Atandı) (**Kat.No: 97.; Res. 5.97.**).

³³³ RIC III. s. 196.

3.5.2. İsyanların Ardından Temin Edilen Düzeni Yansıtan Tipler

Lucius Verus'un ölümüyle ordunun başında bizzat bulunan Marcus Aurelius, German kabilelerinin isyanlarıyla mücadele etmiştir. O, savaşlardan uzak durmak, askerî konularla alakadar olmak istemese de birçok savaş odaklı sikke darbı döneminin sonuna kadar devam etmiştir.

Marcus Aurelius'un kabilelerin isyanını bastırması sebebiyle sefere çıkışı Lucius Verus'la benzer şekilde arka yüzde at sırtında mızrağıyla askerleri tarafından takip edilmesiyle yansıtılmıştır. **(Kat.No: 95,100.; Res. 5.95, 5.100.)**. Bu serilerin öncülerinden biri olan arka yüzde Victoria elinde "VIC GER" yazılı kalkanıyla gösterilmiştir **(Kat.No: 101.; Res. 5.101.)**. Yine arka yüzde daha önceden de aşına olduğumuz mağlup olan bölgeler üzgün bir şekilde *trophaeum* ile personifike edilmiş, bölgede kurulan hâkimiyete dikkat çekilmek istenmiştir. **(Kat.No: 102,108.; Res. 5.102,5.108.)**.

Ordu içindeki saygınlık tüm imparatorlarda olduğu gibi Marcus Aurelius için oldukça hayatiydi. Marcus Aurelius, Avidius Cassius isyanından sonra sarsılan otoritesini onarmak ayrıca ordusunun kendisine olan inancını ve sadakatini kamuoyuna göstermek için Cumhuriyet ve İmparatorluk Dönemi boyunca kullanım gören Fides sikkelerini tercih etmiştir³³⁴. Ordunun imparatora olan sadakatini niteleyen Fides arka yüzde elinde *caduceus* ve ordu sancağı tutarken gösterilmiştir³³⁵ **(Kat.No: 105.; Res. 5.105.)**. Yine isyanın ardından İtalya'da sağlanan kontrol imparatorun önünde diz çökmüş ve elindeki *globus*'u imparatora sunan İtalya aracılığıyla yansıtılmıştır **(Kat.No: 103.; Res. 5.103.)**.

³³⁴ Cornwell, H. (2017), 65; RIC I. Civil War No: 12.

³³⁵ Elkins, N. T. (2017), 42-43.

3.5.3. İmparatorluk Ailesi Temalı Tipler

Antoninus Pius Dönemi kadar sık olmasa da Marcus Aurelius Döneminde nesilden nesile kesintisiz süren küresel hâkimiyetin izleri İmparatorluk ailesi üyelerinin tercih edildiği sikkeler üzerinde kullanılmıştır. Buna göre ön yüzde Marcus Aurelius'un karısı Genç Faustina arka yüzde verimlilik-bolluk personifikasyonu Fecunditas iki çocuğun arasında dururken kucağındaki iki bebeğiyle gösterilmiştir (**Kat. No: 109; Res. 5.109.**). Ön yüzde Faustina'nın kullanıldığı bir başka tipte arka yüzde bu sefer tahtın varisleri Marcus Aurelius-Faustina çiftinin çocukları Commodus ve Annius Verus aktarılmıştır (**Kat. No: 110; Res. 5.110.**).

Annus Verus'un ölmesinden sonra tahtın tek varisi olarak kalan Commodus da dönem boyunca Caesar olarak birçok sikkede kullanılmıştır. Commodus, Germania seferiyle bağlantılı olarak ön yüzde portesi arka yüzde ise *trophaeuma*'a bağlanmış düşmanlar yansıtılmıştır (**Kat.No: 106; Res. 5.106.**).

Lucius Verus'un Doğu Seferi ile Marcus Aurelius'un imparatorluk içindeki isyanları bastırmak amacıyla gerçekleştirmiş olduğu harekâtlar dönem içinde birçok askerî başarının odağında egemenlik bilincini gösteren sikkelerin kullanımına neden olmuştur. Bu tipler “İyi İmparatorlar” Dönemi'yle bağdaşan güçlü orduların temininde oluşturulan dünya egemenliği inancını yansıtmaktaydı. Traianus Dönemi sikkelerinde görülen benzerliğin paralelinde³³⁶ Victoria ve mağlup edilen düşman ikonografisi Roma Cumhuriyet Dönemi (**Res. 1.2.-1.4.**) ve bilhassa Boscoreale (**Res. 1.9.**), Gemma Augustae (**Res. 1.10.**), Prima Porta (**Res. 1.8, 1.8.1.**) örneklerinde görüldüğü üzere Augustus Dönemi'nden itibaren imparatorluk ikonografisiyle benzerlik göstermektedir (**Res. 1.11-1.12,1.14.**). Ordunun Roma için önemi, çıkan isyanların ardından darp edilen Fides ile ve bölgelerde sağlanan hâkimiyet İtalya'nın sunduğu küre üzerinden sikkelerde belirtilmiştir.

³³⁶ bkz. s. 48-51.

4. SİKKE TİPLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Roma'nın, imparatorluk geleneğinin bir parçası olarak izlemiş olduğu egemen politika, Traianus ve Marcus Aurelius'un yönetimlerinin aksine askerî faaliyetlerin ön planda olmadığı Nerva, Hadrianus, Antinonius Pius Dönemlerinde dahi sikke tipleri üzerinden kesintisiz takip edilebilmektedir.

96-98 yılları arasında imparatorluk yapan Nerva Döneminde, İtalya odaklı (**Grafik 2.1**) tahıl yardımları (**Kat.No :9.; Res. 5.9.**), vergi indirimleri (**Kat.No: 6,10.; Res. 5.6., 5.10.**) gibi sosyal yönlü politikalarını yansıtan sikke tipleri tercih edilmiştir. Dış politikada pek hareketliliğin olmadığı bu dönemde toplumsal huzurun yeniden temin edilmesiyle bağlantılı Aequitas, Fortuna, Libertas, Salus (**Kat.No: 1.-4.; Res. 5.1-5.4.**) personifikasyonları betimlenmiş, Domitianus Dönemi'nde uygulanan baskıcı düzenin izleri yoğun olarak darp edilen Libertas tipleriyle silinmeye çalışılmıştır³³⁷ (**Kat.No: 3.; Res. 5.3.**). Bu durum imparatorluğun batısında ele geçen definelerde kullanılan tiplerle de örtüşmektedir³³⁸ (**Grafik 2.1.**). Fakat Roma'da devlet geleneğinin bir parçası olarak Victoria-Pax sikkelerinin kullanımı sürmüştür (**Tablo 2.4.; Kat.No: 11.-8.; Res. 5.11.-5.8.**). Augustus'tan itibaren süregelen imparatorluk geleneğinin yansımaları Augustus'un tanrılaştırıldığı sikkelerde kendini göstermektedir (**Kat.No: 12.; Res. 5.12.**). Nerva her ne kadar ordudan ziyade senatoya yakın bir isim olsa da, ordu Roma'nın en önemli organlarından biriydi. Bu sebeple Concordia sikkeleri aracılığıyla orduyla Nerva arasındaki uyum idealize edilmek istenmiştir³³⁹ (**Kat.No: 5.; Res. 5.5.**).

Askerî sınıfın sevdiği bir isim olarak tartışmalı bir şekilde tahta geçen Traianus'un ilk yıllarında Flaviuslar Dönemi'nde kullanılan Providentia tipi (**Res. 1.13.**) yine tekrar etmiştir. Nerva'nın Traianus'a teslim ettiği *globusla*, dedikoduların önüne geçerek nizami bir şekilde nesilden nesile geçen hâkimiyet anlayışının süreceği mesajı topluma verilmek istenmiştir (**Kat.No: 15.; Res. 5.15.**).

Traianus, Nerva'nın aksine ordunun beklentisini karşılamıştır. Dönemi boyunca çeşitli sosyal yardımları ve imar faaliyetleriyle birlikte (**Kat.No: 22.-24,28.-31; Res. 5.22.-5.24.-5.27.-5.31.**) asker imparator olarak fetihleriyle de ön plana çıkmıştır³⁴⁰.

³³⁷ bkz. s. 42-46.

³³⁸ Elkins, N. T. (2017).

³³⁹ Victoria için bkz. s. 14,16,44-45,49,51,54,55,60,63-64; dipnot 285; Pax için ayrıca bkz.14,29,45,52, 57, dipnot 266.

³⁴⁰ bkz. s. 48-51.

Seferleriyle bağlantılı sikkelerinde Germania (**Kat.No: 13.-14.; Res. 5.13.-5.14.**), Dacia (**Kat.No: 16.-21,25.; Res. 5.16.-5.21,5.25.**), Parthia (**Kat.No: 32.-34.; Res. 5.32-5.34**) başarıları ön planda tutulmuştur. “*Germanicus*”, “*Dacicus*”, “*Parthicus*” unvanları sikkeler üzerinde yer almıştır. Savaşlarda kazanılan galibiyet vurgusu Victoria’nın kullanıldığı sahnelerle birlikte savaşı kaybeden bölgeleri temsil eden personifikasyonlarca itaat altına alınmış olarak çeşitli ikonografilerde gösterilmiştir. Arabia, Mesopotamia örneğinde olduğu gibi diplomasi aracılığıyla kazanılan topraklar da sikkelere konu olmuştur (**Kat.No: 26,37.-35.; Res. 5.26,5.35.-5.37.**). Benzer şekilde Traianus Sütunu (**Res. 2.1.-2.2.**) ve Beneventum Takı (**Res. 2.3.**) gibi imparatorun dönemi boyunca desteklediği imar faaliyetleri imparatorluk propagandasının bir parçası olarak Traianus sikkeleriyle paralellik göstermiştir³⁴¹.

Traianus’un ardından yönetimi devralan Hadrianus, ulaşılan geniş sınırlar sebebiyle imparatorluğun mevcut durumunu muhafaza etmiştir. Özellikle Traianus Dönemi’ndeki savaş ekonomisi Roma’yı zor duruma sokmuştur. Hadrianus vergi borçlarının affı (**Kat.No: 48.; Res. 5.48.**) ve eyaletlerdeki imar faaliyetleriyle kötü gidişi durağanlaştırmak istemiştir. Salus, Pax, Concordia, Felicitas personifikasyonlarıyla dönemin getirdiği uyum ve mutluluk mesajları erken dönem sikkeleri üzerinde yer almıştır³⁴² (**Kat.No: 40.-43.; Res. 5.40.-5.43.**).

Tüm bunlarla birlikte imparatorluğun sahip olduğu gelenek devam etmektedir. İlk kez darp edilen *adoptio* sikkelerinde (**Kat.No: 38.-39.; Res. 5.38.-5.39.**) Providentia sikkelerinin benzeri nesilden nesile geçen dünya hükümdarlığı mesajı ön plana çıkmıştı. Yine gerçekleştirmiş olduğu seyahatlerin anısına darp edilen sikkelerde çeşitli eyalet personifikasyonlarıyla, imparatorluğun büyüklüğü ve eyaletlerin imparatora olan bağlılıkları gösterilmiştir (**Kat.No: 50.-63.; Res. 5.50.-5.63.**). Her ne kadar dönem içinde geniş kapsamlı bir sefer gerçekleşmemiş olsa da Hadrianus orduya önem veriyor, imparatorluğun gücünün kuvvetli bir ordudan geldiğini biliyordu. Bu bağlamda yönetimi boyunca gerçekleşen tatbikatların anısına *disciplina* sikkeleri darp edilmiş (**Kat.No: 64.; Res. 5.64.**), Victoria kullanımı ise sürmüştür³⁴³ (**Kat.No:49.; Res. 5.49.**).

³⁴¹ bkz. s. 26-27,49-51; Zanker, P. (1988), 265-269.

³⁴² bkz. s. 52-53.

³⁴³ bkz. s. 53-55.

Hadrianus'un veliaht olarak seçtiği Antoninus Pius, Nerva ve Hadrianus benzeri askerî hareketlilikten ziyade sosyal konulara önem vererek ekonomideki sıkıntıları gidermeye yönelik önlemlerle ilgilenmiştir. Pax, Aequitas, Munificentia, Tranquilitas bu bağlamda kullanılan tipler arasındandır (**Kat.No: 74,83.-85.; Res. 5.74,5.83.-5.85.**). Özellikle tahıl kıtlığını önlemeye gösterdiği özen ve yüksek miktarda dağıtmış olduğu *congiarium*³⁴⁴ sebebiyle (**Tablo 2.3.**) Annona (**Kat.No: 89.; Res. 5.89.**) ve Liberalitas (**Kat.No: 73.; Res.5.73.**) personifikasyonları sikkelerde sıklıkla kullanılmıştır³⁴⁵. Nitekim Clare Rowan tarafından Antoninus Pius Dönemi hazine buluntuları üzerine yapılan araştırma imparatorluk ailesi temalı sikkeleriyle birlikte Annona ve Liberalitas personifikasyonlarının da sıklıkla tercih edildiğini göstermektedir³⁴⁶ (**Grafik 2.2-2.3.**).

Bununla birlikte Roma'nın küresel hâkimiyet ideolojisi Antoninus Pius Devri'nde sürmektedir. İmparatorluk ailesi temalı tiplerde imparatorun veliahtına aktarılan küresel güç (**Kat.No: 68,76.-77,82,91.; Res. 5.68,5.76.-5.77,5.82,5.91.**), eyalet sikkeleri üzerinde kontrol altında tutulan bölgelerle vurgulanmıştır (**Kat.No: 69-72.; Res. 5.69.-5.72.**). Britannia'da çıkan ayaklanma üzerine darp edilen sikkelerde arka yüzde *globus* üzerinde Victoria'nın kullanıldığı ve mağlubiyet vurgusuyla üzgün bir şekilde kayaların üzerinde (Antoninus Pius döneminde uzatılan sınır duvarıyla bağlantılı) oturan Britannia personifikasyonu ile aktarılmıştır. (**Kat.No: 81,88.; Res. 5.81,5.88.**). Yine dünya imparatoru olma inancı Antoninus Pius'un elindeki *globus* ve Victoria tarafından taçlandırıldığı sikke tipleriyle tekrar edilmiştir³⁴⁷ (**Kat.No: 87.-86.; Res. 5.87.-5.86.**).

“İyi İmparatorlar”ın sonuncusu Marcus Aurelius, imparatorluğunun ilk sekiz yılını Lucius Verus ile paylaşmıştı. Askerî yetenekleriyle ön plana çıkan ve ordunun sevdiği bir isim olan Lucius Verus'un aksine Marcus Aurelius felsefeyle ilgilenen ve kişisel olarak şiddet yanlısı olmayan bir imparatordu. Bu sebeple Lucius Verus, Doğu Seferi'nde olduğu gibi ordunun başında Traianus Dönemi benzeri savaş sahneleriyle sikkeler üzerinde yer almıştır³⁴⁸ (**Kat.No: 96.-98.; Res. 5.96.-5.98.**).

³⁴⁴ *Congiarium*: Cumhuriyet döneminde *Ediles*lerin, imparatorluk döneminde İmparatorların halka dağıttığı her türlü yardım, bağış bkz. sözlük Stevenson, W. - Smith, R.- Madden, F. (1889), 515. Marcus Aurelius döneminden sonra bu bağışlar sikkeler üzerinde tamamen Liberalitas ismi altında gösteriliyor

³⁴⁵ bkz. s. 57-59.

³⁴⁶ Rowan, C. (2013), 211-246.

³⁴⁷ bkz. s. 59-61.

³⁴⁸ bkz. s. 63.

Marcus Aurelius ise her ne kadar *Armeniacus* unvanı almış olsa da Roma'da Liberalitas sikkelerinde görüldüğü gibi sosyal konularla ilgilenen bir imparator imajı çiziyordu³⁴⁹ (**Kat.No: 94.; Res. 5.94.**). Fakat Lucius Verus'un ölümü ve ardından çıkan isyanlar sonucunda Marcus Aurelius'un ordunun başında bizzat bulunması gerekmiştir. 169 yılında Germania Seferi'ne çıkarken darp edilen *profectio* tipi imparatorun sikke tipolojisi için önemlidir (**Kat.No: 100.; Res. 5.100.**). İmparator, dönemin siyasal koşulları içinde askerî başarı odaklı sikkelere hızlıca entegre edilmiş Traianus, Lucius Verus benzeri birçok askerî sikke tipinde ortaya çıkmıştır (**Kat.No: 101.-103,108.; Res. 5.101.-5.103,5.108.**). *Pax Romana* Dönemi boyunca görülen benzer ikonografiler sikkeler üzerinden ve Aurelius Sütunu'nda (**Res. 2.4-2.4.1.**) olduğu gibi dönem sanat ürünleri üzerinde tekrarlanmıştır³⁵⁰.

Machiavelli ve Gibbon tarafından “İyi İmparatorlar” olarak değerlendirilen dönemin karakteristik özelliği olan “*Victoria*” temininde sağlanmak istenen küresel “*Pax*” düşüncesi devlet geleneğinin bir parçası olarak imparatorların izlediği politikalara bakılmaksızın sikkeler üzerinde Nerva-Marcus Aurelius arasında kendini göstermektedir (**Tablo 2.5.**). Bu bağlamda Victoria-Pax personifikasyonlarının Augustus Dönemi'nden itibaren kesintisiz kullanımı dikkat çekicidir. Askerî başarı odaklı egemen sikke tiplerinin sadece Nerva-Marcus Aurelius dönemiyle sınırlı olmadığı, birçoğunun Cumhuriyet ve İmparatorluk Dönemi boyunca kullanıldığı görülmektedir (**Tablo 2.4.**). İkonografi üzerinde görülen devamlılık, imparatorluğun ekonomik yapısıyla da örtüşmektedir. Augustus Dönemi'ndeki sikke oranlarının kullanımı sürmüştür. Bununla birlikte ekonomiyi canlandırabilecek ve iskân politikalarıyla artan nüfus yoğunluğunu düzenleyecek fetihlerin azalması, Augustus Dönemi'nden sonra görülen Roma parasındaki değer kaybı “İyi İmparatorlar” olarak adlandırılan dönemde devam ederek, yazarlarca refahla özdeşleştirilen döneme zıtlık teşkil etmiştir³⁵¹ (**Tablo 2.1.-2.2.**).

İmparatorlar yönetimleri sırasında vergi indirimleri, sosyal yardım kuruluşları, onarım faaliyetleri gibi çeşitli ekonomik önlemlerle içinde bulundukları enflasyonu ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla dönem siyasi tarihi ve sikke tipleri üzerinden yapılan değerlendirmelerin İyi İmparatorlar kavramının karşıladığı refah-bolluk anlamlarıyla örtüşmediği görülebilmektedir.

³⁴⁹ bkz. s. 62.

³⁵⁰ bkz. s. 41.

³⁵¹ Finley, M.I. (2007), 93, 210.

5.KATALOG³⁵²

Nerva Dönemi

(96)

Ö.Y. IMP NERVA CAES AVG P M TR P COS II P P

Defne çelenkli Nerva başı, sağa.

A.Y. AEQVITAS AVGVST

Aequitas ayakta, elinde terazi ve *cornucopia* tutuyor.

Ref: RIC II. 1; BMCRE III. 1.

1. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.1.

(96)

Ö.Y. IMP NERVA CAES AVG P M TR P COS II P P

Defne çelenkli Nerva başı, sağa.

A.Y. FORTVNA AVGVST

Fortuna ayakta, elinde dümen ve *cornucopia* tutuyor.

Ref: RIC II. 4.

2. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.2.

(96)

Ö.Y. IMP NERVA CAES AVG P M TR P COS II P P

Defne çelenkli Nerva başı, sağa.

A.Y. LIBERTAS PVBLICA

Libertas ayakta, sağ elinde *pileus* sol elinde asa tutuyor.

Ref: RIC II. 7; BMCRE III. 17.

3. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.3.

(96)

Ö.Y. IMP NERVA CAES AVG P M TR P COS II P P

Defne çelenkli Nerva başı, sağa.

³⁵² Bu katalog çalışması 96-180 yıllarını kapsayan ve “İyi İmparatorlar” Dönemi olarak adlandırılan sürecin siyasi tarihini destekleyen ve “İyi İmparatorlar” kavramının karşılığı dikkate alınarak oluşturulan askerî başarı odaklı-egemen sikke tiplerini yansıtan sikkelerin kronolojik olarak sıralanmasıyla düzenlenmiştir. Katalog çalışması RIC ve BMCRE serileri kaynak alınarak oluşturulmuştur.

A.Y. SALVS PVBLICA
Salus oturuyor, elinde buğday başağı tutuyor.
Ref: RIC II. 9; BMCRE III. 19
4. AR, Denarius, Resim 5.4.

(96)

Ö.Y. IMP NERVA CAES AVG P M TR P COS II P P
Defne çelenkli Nerva başı, sağa.
A.Y. CONCORDIA EXERCITVVM
El sıkışma.
Ref: RIC II. 2; BMCRE III. 6
5. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.5.

(96)

Ö.Y. IMP NERVA CAES AVG P M TR P COS II P P
Defne çelenkli Nerva başı, sağa.
A.Y. FISCIVDAICICALVMNIA SVBLATA S C
Palmiye ağacı.
Ref: RIC II. 58, BMCRE III. 88
6. Orich, Sestertius, Resim 5.6.

(97)

Ö.Y. IMP NERVA CAES AVG P M TR P COS III P P
Defne çelenkli Nerva başı, sağa.
A.Y. ROMA RENASCENS S.C
Roma oturuyor, elinde Victoria ve mızrak tutuyor.
Ref: RIC II. 91; BMCRE 118.
7. Orich, Sestertius, Resim 5.7.

(97)

Ö.Y. IMP NERVA CAES AVG P M TR P II COS III P P
Defne çelenkli Nerva başı, sağa.
A.Y. PAX AVG S C
Pax oturuyor, elinde asa ve dal tutuyor.

Ref: RIC II. 102; BMCRE III. 137.

8. Orich, Sestertius, Resim 5.8.

(97)

Ö.Y. IMP NERVA CAES AVG P M TR P COS III P P

Defne çelenkli Nerva başı, sağa.

A.Y. PLEBEI VRBANA FRVMENTO CONSTITVTO S C

Modius içinde 6 tane buğday başağı ve haşhaş dalı.

Ref: RIC II. 89; BMCRE III. 115.

9. Orich, Sestertius, Resim 5.9.

(97)

Ö.Y. IMP NERVA CAES AVG P M TR P COS III P P

Defne çelenkli Nerva başı, sağa.

A.Y. VEHICVLATIONE ITALIAE REMISSA S C

İki katır birbirine zıt yönlerde otluyor, arkada koşum takımı.

Ref: RIC II. 93; BMCRE 119.

10. Æ, Sestertius, Resim 5.10.

(98)

Ö.Y. IMP NERVA CAES AVG GERM P M TR P II

Defne çelenkli Nerva başı, sağa.

A.Y. IMP II COS III P P

Victoria sağ elinde patera sol elinde dal yürür halde.

Ref: RIC II. 45; BMCRE III. 68.

11. AR, Quinarius, Resim 5.11.

(98)

Ö.Y. DIVVS AVGVSTVS

Augustus başı, sağa.

A.Y. IMP NERVA CAES AVG REST S C

Kartal kanatlarını açmış *globus* üzerinde durmakta.

Ref: RIC II. 129.

12. Æ, As, Resim 5.12.

Traianus Dönemi

(98-99)

- Ö.Y. IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM
Defne çelenkli Traianus başı, sağa.
- A.Y. PONT MAX TR POT COS II
Germania kalkanının üzerine oturmuş, sağ elinde zeytin dalı tutuyor.
- Ref: RIC II. 15; BMCRE III. 8.
13. AV, Aureus, Resim 5.13.

(98-99)

- Ö.Y. IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM
Defne çelenkli Traianus başı, sağa.
- A.Y. P M TR P COS II P P
Victoria oturmuş sağ elinde *patera* sol elinde palmiye dalı tutmakta.
- Ref: RIC II. 10; BMCRE III. 41
14. AR, Denarius, Resim 5.14.

(98-99)

- Ö.Y. IMP NERVA CAES TRAIAN AVG GERM P M
Defne çelenkli Traianus başı, sağa.
- A.Y. PROVID TR P COS II P P
Sağda ayakta duran Traianus karşısındaki Nerva'dan *globus* teslim alıyor.
- Ref: RIC II. 28.
15. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.15.

(103-111)

- Ö.Y. IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P
Defne çelenkli Traianus başı, sağa.
- A.Y. DAC CAP COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC
Dacia elleri arkadan bağlı *trophaeum* üzerinde oturuyor, solunda iki kılıç sağında iki mızrak.
- Ref: RIC II. 96.
16. AR, Denarius, Resim 5.16.

(103-111)

- Ö.Y. IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P
Defne çelenkli Traianus başı, sağa.
- A.Y. S P Q R OPTIMO PRINCIPI
Dacia yas tutma jestiyle kalkanın üzerinde oturuyor önünde kılıç.
- Ref: RIC II. 219.
17. AR, Denarius, Resim 5.17.

(103-111)

- Ö.Y. IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P
Defne çelenkli Traianus başı, sağa.
- A.Y. S P Q R OPTIMO PRINCIPI
Solda ayakta Traianus önünde yerde oturan Dacialı'yı karşısındaki senatoya sunuyor.
- Ref: RIC II. 215; BMCRE III 244.
18. AV, Aureus, Resim 5.18.

(103-111)

- Ö.Y. IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P
Defne çelenkli *togalı* Traianus başı, sağa.
- A.Y. S P Q R OPTIMO PRINCIPI S C
Felicitas tahtında oturuyor bir ayağı taburede, sağ elinde kanatlı *caduceus* sol kolu sandalyede dinleniyor ayaklarının önünde diz çökmüş Dacialı durmakta.
- Ref: RIC II. 499.
19. Orich, Sestertius, Resim 5.19.

(103-111)

- Ö.Y. IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P
Defne çelenkli Traianus başı, sağa.
- A.Y. S P Q R OPTIMO PRINCIPI S C
Traianus at sürerken mızrağıyla yerdeki Dacialı'ya saldırıyor.
- Ref: RIC II. 543; BMCRE III. 839.

20. Orich, Sestertius - Æ, As, Resim 5.20.

(103-111)

Ö.Y. IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P

Defne çelenkli Traianus başı, sağa.

A.Y. S P Q R OPTIMO PRINCIPI S C

Girlandlı podyum üzerinde Traianus sağ elinde dal sol elinde asasıyla Victoria tarafından taçlandırılıyor, sağında ve solunda ikişer kartal, Traianus'un ayakları ucunda Dacialı esirler.

Ref: RIC II. 551; BMCRE III. 826.

21. Æ, Sestertius, Resim 5.21.

(103-111)

Ö.Y. IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P

Defne çelenkli, zırlı, Traianus büstü, sağa.

A.Y. ALIM ITAL COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC

Traianus ayakta ellerini karşısındaki iki küçük çocuğa doğru uzatıyor.

Ref: RIC II. 93; BMCRE III. 380.

22. AV, Aureus, Resim 5.22.

(103-111)

Ö.Y. IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P

Defne çelenkli, zırlı, Traianus büstü, sağa.

A.Y. S P Q R OPTIMO PRINCIPI S C

Dışarıdan Circus Maximus'un kısmi iç görünümü, merkezde *obelisk spinanın* her iki ucunda *metae*.

Ref: RIC II. 571; BMCRE III. 853

23. Orich, Sestertius, Resim 5.23.

(103-111)

Ö.Y. IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P

Işın taçlı Traianus büstü, sağa.

A.Y. AQVA TRAIANA SPQR OPTIMO PRINCIPI

Nehir tanrısı kemerin altında uzanmış, sol kolu kap üzerinde sağ elinde kamış tutmakta.

Ref: RIC II. 464.

24. Orich, Dupondis, Resim 5.24.

(112-114)

Ö.Y. IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P
Defne çelenkli Traianus başı

A.Y. DACIA AVGVST PROVINCIA S C
Dacia istiflenmiş taşların üzerinde oturmakta elinde *aquila*, yanındaki çocuk, mısır önünde çocuk üzüm tutmakta.

Ref: RIC II. 622.

25. Orich, Sestertius, Resim 5.25.

(112-114)

Ö.Y. IMP TRAIANO AVG GER DAC P M T R P COS VI P P
Defne çelenkli Traianus başı, sağa

A.Y. ARAB ADQ S P Q R OPTIMO PRINCIPI
Başı soluna dönük Arabia ayakta elinde dal, ayaklarının ucunda deve.

Ref: RIC II. 245.

26. AR, Denarius, Resim 5.26.

(112-114)

Ö.Y. IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P
Defne çelenkli, zırhlı, Traianus büstü, sağa.

A.Y. BASILICA VLPIA S C S P Q R OPTIMO PRINCIPI
3 bölmeli sütunlarla desteklenmiş Forum Traiani giriş yapısı, üstte frizde *quadriga* ve atlılar.

Ref: RIC II. 618.

27. Orich, Sestertius, Resim 5.27.

(112-114)

Ö.Y. IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P
Defne çelenkli, zırhlı, Traianus portresi sağa.

A.Y. FORVM TRAIAN

Forum Traiani cepheden, 6 sütundan 4'ü çatıya devam etmekte, merkezde giriş, sütunlar arasındaki 4 niş heykeller içermekte, çatıda 6 atın çektiği *chariot* ve her iki tarafında üçerli figürler.

Ref: RIC II. 255; BMCRE III. 510.

28. AV, Aureus, Resim 5.28.

(112-114)

Ö.Y. IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P

Defne çelenkli Traianus başı, sağa

A.Y. VIA TRAIANA S P Q R OPTIMO PRINCIPI

Kayaların üzerinde kadın uzanmış elinde tekerlek ve dal tutmakta

Ref: RIC II. 266.

29. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.29.

(112-114)

Ö.Y. IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P

Defne çelenkli Traianus büstü, sağa.

A.Y. PORTVM TRAIANI S C

Sekizgen sütunlarla çevrili Ostia limanı, limanda 3 gemi demirlemiş durumda.

Ref: RIC II. 632.

30. Orich, Sestertius, Resim 5.30.

(112-114)

Ö.Y. IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P

Defne çelenkli Traianus başı, sağa.

A.Y. ALIM ITAL S P Q R OPTIMO PRINCIPI S C

Abundantia elinde mısır koçanı ve *cornucopia* karşısında çocuk sol elinde rulo tutmakta.

Ref: RIC II. 604.

31. Orich, Sestertius - Æ, As, Resim 5.31.

(114 -117)

- Ö.Y. IMP CAES NER TRAIAN OPTIM AVG GER DAC PARTHICO
Defne çelenkli, zırhlı, *togalı*, Traianus büstü, sağa.
- A.Y. PARTHIA CAPTA P M TR P COS VI P P S P Q R
İki Parthia personifikasyonu üzgün bir şekilde sırt sırta oturmuş aralarında *trophaeum*.
- Ref: RIC II. 324; BMCRE III. 603.
32. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.32.

(114-117)

- Ö.Y. IMP TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC P M TR P
Defne çelenkli, zırhlı, Traianus büstü, sağa.
- A.Y. REX PARTHVS
Sağda, Traianus platformun üstünde oturuyor arkasında *praefectus* ayakta, podyumun önünde Parthamaspatēs Traianus'un huzurunda, arkasında sancak tutan askerler.
- Ref: RIC II. 310.
33. AV, Aureus, Resim 5.33.

(114-117)

- Ö.Y. IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC P M TR P COS VI
P P
Defne çelenkli, zırhlı, Traianus büstü, sağa
- A.Y. REX PARTHVS DATVS S C
Traianus platform üzerinde oturmakta arkasında *praefectus* ayakta, zeminde sağda, ayaktaki asker arkasında sağ dizi üzerinde duran Parthamaspatēs'i Traianus'un huzuruna sunuyor.
- Ref: RIC II. 667.
34. Orich, Sestertius, Resim 5.34.

(114-117)

- Ö.Y. IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC PARTHICO P M
TR P COS VI P P
Defne çelenkli, zırhlı Traianus büstü, sağa.

A.Y. REGNA ADSIGNATA S C

Sağda Traianus platform üstünde oturuyor sağında *praefectus* ve asker ayakta, platformun önünde ayakta duran 3 kral.

Ref: RIC II. 666; BMCRE III. 1043

35. Orich, Sestertius, Resim 5.35.

(114-117)

Ö.Y. IMP TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC P M TR P

Defne çelenkli, zırhlı, Traianus büstü, sağa.

A.Y. COS VI P P S P Q R

Columna Traiani Traianus Sütunu üzerinde imparatorun heykeli, zeminde iki kartal, kaide kabartmalar.

Ref: RIC II. 307; BMCRE III. 522.

36. AR, Denarius, Resim 5.36.

(116-117)

Ö.Y. IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC PARTHICO P M TR P
COS VI P P

Defne çelenkli, zırhlı, Traianus büstü.

A.Y. ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN POTESTATEM P R REDACTAE S C

Traianus başını sağa çevirmiş ayakta, sağ elinde dal ve *parazonium* ve kama, ayaklarının ucunda soldan sağa Armenia, Euphrates, Tigris uzanıyor.

Ref: BMCRE III. 1033.

37. Orich, Sestertius, Resim 5.37.

Hadrianus Dönemi

(117)

- Ö.Y. IMP CAES TRAIAN HADRIANO OPT AVG GER DAC
Defne çelenkli, zırhlı, Hadrianus büstü.
- A.Y. PARTHIC DIVI TRAIAN AVG F P M TR P COS P P
Sağda Traianus solda Hadrianus karşılıklı durmakta ve aralarında bulunan *globusu* tutmaktalar.
- Ref: RIC II. 2a.
38. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.38.

(117)

- Ö.Y. IMP CAES TRAIAN HADRIANO OPT AVG GER DAC
ırlı Defne çelenkli, Hadrianus büstü.
- A.Y. PARTHIC DIVI TRAIAN AVG F P M TR P COS P P ADOPTIO
Sağda Traianus solda Hadrianus karşılıklı tokalaşmakta.
- Ref: RIC II. 3c.
39. AR, Denarius, Resim 5.39.

(118)

- Ö.Y. IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG
Defne çelenkli, zırhlı, Hadrianus büstü, sağa.
- A.Y. P M TR P COS II SALVS AVG
Salus tahtında oturmuş, sol dirseği tahtına dayalı, sağ tarafındaki sütuna dolanmış yılanı besliyor.
- Ref: RIC II. 46; BMCRE III. 84.
40. AV, Aureus, Resim 5.40.

(119-122)

- Ö.Y. IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG
Defne çelenkli, zırhlı, Hadrianus büstü, sağa.
- A.Y. P M TR P COS III
Pax elinde asa ve dal ayakta durmakta.
- Ref: RIC II. 94.

41. AR, Denarius, Resim 5.41.

(119-122)

Ö.Y. IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG
Defne çelenkli Hadrianus başı, sağa, sol omuzda kumaş.

A.Y. P M TR P COS III
Concordia tahtında oturuyor elinde *patera*.

Ref: RIC II. 82; BMCRE III. 164.

42. AR, Denarius, Resim. 5.42.

(119-122)

Ö.Y. IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG
Defne çelenkli Hadrianus başı sağa, sol omuzda kumaş.

A.Y. P M TR P COS III
Felicitas ayakta elinde *caduceus* ve *cornucopia*.

Ref: RIC II. 83.

43. AR, Denarius, Resim 5.43.

(119-122)

Ö.Y. IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG
Defne çelenkli zırhlı, Hadrianus başı, sağa.

A.Y. P M TR P COS III
İki genç kadının arasında cepheden Herakles *distylos* tapınakta, sağ elinde sopa, sol elinde elma tutmakta, sol altında gemi pruvası sağ da nehir tanrısı?

Ref: RIC II. 60.

44. AV, Aureus, Resim 5.44.

(119-122)

Ö.Y. IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG
Defne çelenkli, zırhlı, Hadrianus büstü, sağa.

A.Y. P M TR P COS III
Ianus yarı çıplak ayakta duruyor, sağ elinde asa.

Ref: RIC II. 62; BMCRE III. 100.

45. AV, Aureus, Resim 5.45.

(119-122)

Ö.Y. IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG

Defne çelenkli Hadrianus başı, sağa.

A.Y. P M TR P COS III

Neptunus çıplak sol omzunda pelerin sağ ayağı pruva üzerinde duruyor, sol elinde *trident* sağ elinde yunus tutmakta.

Ref: RIC II. 74; BMCRE III. 124.

46. AV, Aureus, Resim 5.46.

(119-122)

Ö.Y. IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG

Defne çelenkli Hadrianus başı, sağa.

A.Y. P M T R P COS III SAEC AVR

Hadrianus altın çağın temsilcisi olarak oval bir çerçevenin içinde ayakta duruyor, sol elinde tuttuğu küre üzerinde anka kuşu durmakta.

Ref: RIC II. 136; BMCRE III. 312.

47. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.47.

(119-121-2)

Ö.Y. IMP CAESAR TRAIANVS HADRIANVS AVG P M TR P COS III

Defne çelenkli Hadrianus başı, sağa.

A.Y. RELIQVA VETERA HS NOVIES MILL ABOLITA S C

Solda *lictor* sol elinde *fascies* tutmakta, sağ eliyle kâğıt tomarlarını tutuşturuyor karşısında 3 vatandaş sağ elini kaldırarak *lictor*a saygılarını gösteriyorlar.

Ref: RIC II. 592a; BMCRE III. 1208.

48. Orich, Sestertius, Resim 5.48.

(125-128)

Ö.Y. HADRIANVS AVGVSTVS

Defne çelenkli Hadrianus başı, sağa.

A.Y. COS III

Victoria tahtında oturuyor elinde çelenk ve palmiye dalı tutmakta kesim çizgisi altında *globus*.

Ref: RIC II. 184.

49. AR, Denarius, Resim 5.49.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Çıplak Hadrianus başı, sağa.

A.Y. FORT REDVCI

Solda ayakta Fortuna elinde *cornucopia* tutuyor ve karşısındaki Hadrianus ile tokalaşıyorlar.

Ref: RIC II. 243.

50. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.50.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Hadrianus büstü, sağa.

A.Y. AEGYPTOS

Mısır uzanmış, sağ elinde *sistrum* sol kolunu ise yılanlı sepete dayamış, karşısında ibis kuşu.

Ref: RIC II. 296; BMCRE III. 793.

51. AV, Aureus, Resim 5.51.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Hadrianus başı, sola.

A.Y. NILVS

Nilus arkasındaki *sphenkse* dayanmış uzanıyor sağ elinde *cornucopia* sol elinde kamyş, önünde su aygırı ve timsah.

Ref: RIC II. 308; BMCRE III. 855

52. AV, Aureus, Resim 5.52.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Hadrinus başı, sağa.

A.Y. AFRICA

Afrika başında fil hortumundan başlık, arkasındaki stele sırtını vermiş, sağ elinde akrep sol elinde *cornucopia* tutmakta, önünde meyvelerle dolu sepet.

Ref: RIC II. 299; BMCRE III. 813.

53. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.53.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Hadrianus başı, sola.

A.Y. HISPANIA

Hispania uzanmış sağ elinde dal tutmakta, sol kolunu taşın üzerinde dinlendiriyor, önünde tavşan.

Ref: RIC II. 305.

54. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.54.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III PP

Hadrianus başı, sola.

A.Y. ADVENTVI AVG AFRICAE

Solda Hadrianus sol elinde rulo sağ elini ise karşısındakini selamlar şekilde kaldırmış ortada sunak, sağda fil hortumlu başlık giymiş Afrika, elinde *patera* tutmakta, yanında buzağı.

Ref: RIC II. 315; BMCRE III. 786.

55. AV, Aureus, Resim 5.55.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Togalı, defne çelenkli Hadrianus büstü, sağa.

A.Y. ADVENTVI AVG MAVRATANIAE S C

Sağda, ayakta *togalı* Hadrianus sol elinde rulo sağ elini yukarıya kaldırmış, karşısında kısa tunikli fil derisinden başlık giymiş Mauretania sağ elinde *patera*, sol elinde *vexillum* tutuyor, altara sunusunu teslim ediyor, altarın altında buzağı?

Ref: RIC II. 899f; BMCRE III. 1667.

56. Orich, Sestertius, Resim 5.56.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Defne çelenkli Hadrianus başı, sağa.

A.Y. ADVENTVI AVG ASIAE S C

Solda Hadrianus sol elinde rulo sağ elini ise karşısındakini selamlar şekilde kaldırmış sağda kule taçlı Asia personifikasyonu altarın yanında? sol elinde ayna tutmakta.

Ref: RIC II. 880.

57. Orich, Sestertius, Resim 5.57.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Defne çelenkli Hadrianus, sağa

A.Y. RESTITVTORI HISPANIAE

Solda diz çökmüş Hispania karşısında ayakta duran Hadrianus'la tokalaşıyor, aralarında tavşan.

Ref: RIC II. 327.

58. AR, Denarius, Resim 5.58.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Hadrianus başı, zırhlı, sağa.

A.Y. RESTITVTORI ACHAIAE

Solda diz çökmüş Achaiae, karşısındaki ayakta duran Hadrianus'la tokalaşıyor, aralarında vazo.

Ref: RIC II. 321; BMCRE III. 868.

59. AV, Aureus, Resim 5.59.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Paludamentumlu, çelenkli Hadrianus büstü, sağa.

A.Y. EXERCITVS SYRIACVS S C

Solda, Hadrianus at üzerinde 3 askerî selamlıyor askerlerden ilki kartal diğerleri sancak taşıyorlar.

Ref: RIC II. 933f.

60. Orich, Sestertius, Resim 5.60.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Paludamentumlu, çelenkli Hadrianus büstü, sağa.

A.Y. EXERC DACICVS S C

Solda, podyumda Hadrianus subay ve diğer üç askere söylev veriyor, askerlerin elinde kartal, sancak ve arka planda *vexillum* görülüyor subay ise kılıç ve mızrak taşımakta.

Ref: RIC II. 919j.

61. Orich, Sestertius, Resim 5.61.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Togalı Hadrianus büstü, sağa.

A.Y. EXERCITVS DACICVS S C

Solda at üzerinde Hadrianus karşısındaki 3 askerî selamlıyor, en soldaki asker kartal diğeri sancak taşımakta.

Ref: RIC II. 919a.

62. Orich, Sestertius, Resim 5.62.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P

Hadrianus büstü, sağa.

A.Y. EXERCITVS MAVRETANICVS S C

Solda at üzerinde Hadrianus karşısındaki 4 askerî selamlıyor, askerler, *vexillum*, kartal ve sancak taşıyorlar.

Ref: RIC II. 925; BMCRE III. 1681.
63. Orich, Sestertius, Resim 5.63.

(134-138)

Ö.Y. HADRIANVS AVG COS III P P
Hadrianus büstü, sağa.

A.Y. DISCIPLINA AVG
Hadrianus ilerliyor, arkasındaki sancak taşıyan üç asker Hadrianus'u takip ediyor.

Ref: RIC II. 232; BMCRE. III. 602.
64. AV, Aureus, Resim 5.64.

(138-139)

Ö.Y. DIVA AVG SABINA
Sabina diademli büstü, sağa.

A.Y. CONSECRATIO
Kartal tarafından taşınan Vibia Sabina sağ elinde asa

Ref: RIC II. 418a. BMCRE III. 956.
65. AV, Aureus, Resim 5.65.

Antoninus Pius Dönemi

(138)

- Ö.Y. IMP T AEL CAES HADRI ANTONINVS
Antoninus başı, sağa.
- A.Y. AVG PIVS P M T R P COS DES II
Pietas altarn yanında, sol elinde *accera* tutmakta sağ elini altarn üzerinde kaldırmış.
- Ref: RIC III. 13; BMCRE IV. 27.
66. AV, Aureus, Resim 5.66.

(138-141)

- Ö.Y. Faustina büstü, sağa.
FAVSTINA AVG ANTONINI AVG P II P P
- A.Y. CONCORDIA AVG S C
Concordia tahtında oturuyor sağ elinde *patera*, sol eli *Spes*'in üzerinde.
- Ref: RIC III. 1086.
67. Orich, Dupondius - Æ, As, Resim 5.67.

(139)

- Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P
Işın taçlı Antoninus Pius başı, sağa.
- A.Y. AVRELIVS CAES AVG P II F COS DES S C
Togalı Aurelius Caesar büstü, sağa.
- Ref: RIC III. 1207; BMCRE IV. 1206.
68. Orich, Dupondius, Resim 5.68.

(139)

- Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P
Defne çelenkli, Antoninus Pius başı, sağa.
- A.Y. ASIA COS II S C
Kule taçlı Asia elinde taç ve asa ayaklarının ucunda dümen.
- Ref: RIC III. 579.

69. Orich, Sestertius, Resim 5.69.

(139)

Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P

Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.

A.Y. AFRICA COS II S C

Fil derisinden başlık giymiş Africa ayakta, elinde taç ve *cornucopia* tutuyor.

Ref: RIC III. 574.

70. Orich, Sestertius, Resim 5.70.

(139)

Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P

Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.

A.Y. PARTHIA COS II S C

Parthia ayakta sağ elinde taç sol elinde ok ve yay tutuyor.

Ref: RIC III. 586; BMCRE IV. 1191.

71. Orich, Sestertius, Resim 5.71.

(139)

Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P

Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.

A.Y. SICILIA COS II S C

Triskelisli Sicilia ayakta, sağ elinde taç sol elinde gelincik

Ref: RIC III. 589b; BMCRE IV. 1197.

72. Orich, Sestertius, Resim 5.72.

(140-143)

Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III

Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.

A.Y. LIBERALITAS AVG III

Antoninus platformun solunda oturmakta sağ yanında Liberalitas elinde hesap tahtası ve *cornucopia* tutmakta, platformun önünde yurttaş ellerini uzatmış.

Ref: RIC III. 75.

73. AV, Aureus - AR, Denarius, Resim 5.73.

(140-143)

- Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P COS III
Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.
- A.Y. PAX AVG
Pax sağ elinde dal sol elinde *cornucopia* ile ayakta duruyor.
- Ref: RIC III. 78b; BMCRE IV. 222.
74. AR, Denarius, Resim 5.74.

(140-144)

- Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III
Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.
- A.Y. MONETA AVG S C
Moneta ayakta sağ elinde terazi sol elinde *cornucopia* tutmakta.
- Ref: RIC III. 610.
75. Orich, Sestertius, Resim 5.75.

(140-144)

- Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III
Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.
- A.Y. S C
Antoninus Pius ve Marcus Aurelius ellerinde patera platformun üzerinde oturuyorlar, platformun solunda ve sağında *lictor* (ya da asker).
- Ref: RIC III. 628.
76. Orich, Sestertius, Resim 5.76.

(140-144)

- Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III
Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.
- A.Y. CONCORDIAE S C
Solda Antoninus Pius ayakta duruyor, sol elinde Concordia heykeli sağda duran eşi Faustina'yla tokalaşıyor, Faustina'nın elinde asa. Aralarında Marcus Aurelius ve II. Faustina altarın üzerinden el sıkışıyorlar.
- Ref: RIC III. 601; BMCRE IV. 1237.

77. Orich, Sestertius, Resim 5.77.

(140-144)

Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III

Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.

A.Y. ROMAE AETERNAE S C

Decastylos tapınak, alınlıkta ve çatıda heykeller.

Ref: RIC III. 622; BMCRE IV. 1281.

78. Orich, Sestertius, Resim 5.78.

(140-144)

Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III

Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.

A.Y. ROMVLO AVGVSTO S C

Romulus elinde mızrak ve *trophaeum* hızlıca ilerliyor

Ref: RIC III. 624; BMCRE IV. 1286.

79. Orich, Sestertius, Resim 5.79.

(141)

Ö.Y. DIVA AVG FAVSTINA

Faustina büstü, sağa.

A.Y. PVELLAE FAVSTINIANAE

Yukarıda Antoninus, yanında ayakta duran bir kadınla birlikte, platform üzerinde oturmakta, her ikisi de aşağıdan bir adam tarafından uzatılan küçük çocuğa ellerini uzatmakta. Aşağıda bir diğer adam başka bir kızı platformun önündeki adama uzatmak üzere hamle yapmakta.

Ref: RIC III. 399a.

80. AR, Denarius, Resim 5.80.

(143-144)

Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III

Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.

- A.Y. IMPERATOR II BRITAN S C
Victoria, elinde çelenk ve palmiye tutmakta sol ayağı *globusun* üzerinde durmakta
- Ref: RIC III. 719; BMCRE IV. 1614.
81. Orich, Sestertius, Resim 5.81.

(148-149)

- Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TRP XII
Defne çelenkli Marcus Aurelius başı, sağa.
- A.Y. TEMPORVM FELICITAS COS IIII
Çapraz *cornucopialar* üzerinde iki küçük çocuğun büstü.
- Ref: RIC III. 185a; BMCRE IV. 678.
82. AV, Aureus, Resim 5.82.

(148-149)

- Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XII
Defne çelenkli Antoninus Pius büstü, sağa.
- A.Y. COS IIII
Aequitas sağ elinde terazi sol elinde *cornucopia* tutmakta.
- Ref: RIC III. 177.
83. AV, Aureus, Quinarius - Ar, Denarius, Resim 5.83.

(148-149)

- Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XII
Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.
- A.Y. MVNIFICENTIA AVG COS IIII S C
Munificentia sağ elinde çelenk sol elinde asa tutuyor, ayaklarının ucunda aslan.
- Ref: RIC III. 861.
84. Æ, As, Resim 5.84.

(151-152)

Ö.Y. IMP CAES T AEL HADR ANTONINVS AVG PIVS P P

Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.

A.Y. T R POT XV COS IIII TRANQ

Tranquillitas *globus*un üstünde sağ elinde dümen tutuyor, sol elinde başak demeti tutmakta.

Ref: RIC III. 218.

85. AR, Denarius, Resim 5. 85.

(151-152)

Ö.Y. IMP CAES T AEL HADR ANTONINVS AVG PIVS P P

Defne çelenkli Antoninus Pius.

A.Y. TR POT XV COS IIII S C

Antoninus sandalye üzerinde oturuyor, sağ elinde *globus* sol elinde rulo tutmakta arkasında Victoria onu taçlandırıyor.

Ref: RIC III. 889; BMCRE IV. 1887.

86. Orich, Sestertius, Resim 5.86.

(152- 153)

Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XVI

Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa

A.Y. COS IIII

Antoninus ayakta, sağ elinde *globus* sol elinde rulo tutmakta.

Ref: RIC III. 226c.

87. AV, Aureus, Resim 5.87.

(154-155)

Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XVIII

Işın taçlı Antoninus Pius başı, sağa.

A.Y. BRITANNIA COS IIII S C

Britannia elinde asası önünde kalkanı kayaların üzerinde elleri başında oturuyor.

Ref: RIC III. 930.

88. Orich, Dupondis, Resim 5.88.

(154-155)

Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XVIII

Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.

A.Y. COS IIII

Annona ayakta, sağ elinde bir başak dalı tutmakta sol eli pruva üzerindeki *modiusta*.

Ref: RIC III. 239; BMCRE IV. 833.

89. AR, Denarius, Resim 5.89.

(158-159)

Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XXII

Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.

A.Y. VOTA SVSCEPTA DEC III COS IIII

Başı örtülü Antoninus Pius elinde *patera* sunu yaparken.

Ref: RIC III. 294a.

90. AV, Aureus, Resim 5.90.

(159-160)

Ö.Y. ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XXIII

Defne çelenkli Antoninus Pius başı, sağa.

A.Y. PIETATI AVG COS IIII S C

Pietas ayakta sağ elinde *globus* sol kucağında çocuk tutmakta, sağ ve sol tarafında da iki çocuk durmakta.

Ref: RIC III. 1031; BMCRE IV. 2088.

91. Orich, Sestertius, Resim 5.91.

Marcus Aurelius Dönemi

(161)

- Ö.Y. IMP CAES L AVREL VERVVS AVG
Lucius Verus başı, sağa.
- A.Y. CONCORDIAE AVGVSTOR TR P COS II
Togalı Lucius Verus ve Marcus Aurelius ayakta karşılıklı durmuş, el sıkışıyorlar.
- Ref: RIC III. 450; BMCRE IV. 31.
92. AV, Aureus, Resim 5.92.

(161)

- Ö.Y. IMP CAES M AVREL ANTONINVS AVG
Marcus Aurelius başı, sağa.
- A.Y. CONCORDIAE AVGVSTOR TR P XV COS III
Togalı Lucius Verus ve Marcus Aurelius, bir elinde rulo tutmakta, ayakta karşılıklı durmuş, el sıkışıyorlar.
- Ref: RIC III. 10.
93. AV, Aureus, Resim 5.93.

(161)

- Ö.Y. IMP CAES M AVREL ANTONINVS AVG P M
Marcus Aurelius başı, sağa
- A.Y. LIB AVGSTOR TR P XV S C COS III
İmparatorlar Marcus Aurelius ve Lucius Verus platformun solunda oturuyor, önlerinde ayakta Liberalitas elinde abacus ve asa tutuyor aşağıda vatandaş ayakta.
- Ref: RIC III. 806; BMCRE IV. 851.
94. Orich, Sestertius, Resim 5.94.

(161-162)

- Ö.Y. IMP L AVREL VERVVS AVG
Lucius Verus başı, sağa.
- A.Y. PROPECTIO AVG TR P II COS II
At üzerinde askerî kıyafetli Verus, elinde mızrak.
- Ref: RIC III. 477.
95. AV, Aureus, Resim 5.95.

(163)

Ö.Y. L VERVS AVG ARMENIACVS

Lucius Verus başı, sağa.

A.Y. ARMEN TR P III IMP II COS II

Armenia sola dönük oturuyor, sol elinde ok ve sadağı arkasında *trophaeum*.

Ref: RIC III. 498.

96. AV, Aureus, Resim 5.96.

(163-164)

Ö.Y. L VERVS AVG ARMENIACVS

Lucius Verus başı, sağa.

A.Y. REX ARMEN DAT TR P IIII IMP II COS II

Verus platform üzerinde oturmuş önündeki Sohaemus'u taçlandırıyor, solunda ve sağında subayları.

Ref: RIC III. 512; BMCRE IV. 300.

97. AV, Aureus, Resim 5.97.

(163-164)

Ö.Y. L AVREL VERVS AVG ARMENIACVS

Lucius Verus başı, sağa.

A.Y. TR P IIII IMP II COS II S C

Lucius Verus at sürerken elindeki mızrağıyla Armenia'yı düşürüyor.

Ref: RIC III. 1404.

98. Æ, As, Resim 5.98.

(164-165)

Ö.Y. M AVREL ANTONINVS AVG ARMENIACVS P M

Defne çelenkli Marcus Aurelius başı, sağa.

A.Y. VICT AVG TR P XVIII IMP II COS III S C

Victoria ayakta, elinde *trophaeum* tutuyor, sağda ayaklarının önünde Armenia oturuyor.

Ref: RIC III. 890.

99. Æ, Sestertius, Resim 5.99.

(168-169)

- Ö.Y. M ANTONINVS AVG TR P XXIII
Defne çelenkli Marcus Aurelius başı, sağa.
- A.Y. PROPECTIO AVG COS III S C
At üzerinde askerî kıyafetli Marcus Aurelius sağ elinde mızrak, önünde silahlı asker, arkasında 3 asker.
- Ref: RIC III. 963.
100. Orich, Sestertius, Resim 5.100.

(171-172)

- Ö.Y. M ANTONINVS AVG TR P XXVI
Defne çelenkli, zırhlı, Marcus Aurelius büstü, sağa.
- A.Y. IMP VI COS III VIC GER
Yarı çıplak Victoria kalkanını ağacın dalına sabitlemiş.
- Ref: RIC III. 256.
101. AV, Aureus, Resim 5.101.

(171-172)

- Ö.Y. M ANTONINVS AVG TR P XXVI
Defne çelenkli Marcus Aurelius başı, sağa.
- A.Y. GERMANIA SVBACTA IMP VI COS III S C
Kendisine *trophaeum* bağlanmış Germania oturur halde.
- Ref: RIC III. 1021; BMCRE IV. 1415.
102. Æ, Sestertius, Resim 5.102.

(172-173)

- Ö.Y. M ANTONINVS AVG TR P XXVII
Defne çelenkli Marcus Aurelius başı, sağa.
- A.Y. RESTITORI ITALAE IMP VI COS III S C
Sağda ayakta Marcus Aurelius elinde asa, önünde diz çökmüş sağ eliyle *globus* tutan İtalia'yı selamlıyor.
- Ref: RIC III. 1080.
103. Orich, Sestertius, Resim 5.103.

(172-173)

- Ö.Y. M ANTONINVS AVG TR P XXVII
Defne çelenkli Marcus Aurelius başı, sağa.
- A.Y. SECVRITAS PVBLICA IMP VI COS III S C
Securitas ayakta sağ eliyle kendini taçlandırıyor diğer eliyle palmiye tutuyor.
- Ref: RIC III. 1083.
104. Æ, As, Resim 5.104.

(174-175)

- Ö.Y. M ANTONINVS AVG TR P XXIX
Defne çelenkli Marcus Aurelius başı, sağa.
- A.Y. IMP VII COS III S C
Fides ayakta duruyor elinde *caduceus* ve sancak tutmakta.
- Ref: RIC III. 1136; BMCRE IV. 1491.
105. Orich, Sestertius, Resim 5.105.

(175-176)

- Ö.Y. COMMODO CAES AVG FIL GERM
Commodus büstü, sağa
- A.Y. DE GERMANIS
İki esir sağda ve solda oturmakta aralarında *trophaeum*
- Ref: RIC III. 607
106. AR, Denarius, Resim 5.106.

(176-177)

- Ö.Y. M ANTONINVS AVG GERM SARM TR P XXXI
Defne çelenkli Marcus Aurelius başı, sağa.
- A.Y. FELICITATI AVG P P IMP VIII COS III S C
Gemide kış kısmında üç ya da dört kürekçi, solda Neptunus ayağı kayanın üstünde, elinde *trident* ve yunus tutmakta.
- Ref: RIC III. 1196; BMCRE IV: 1615.

107. Æ, As, Resim 5.107.

(176-177)

Ö.Y. M ANTONINVS AVG GERM SARM

Defne çelenkli Marcus Aurelius başı, sağa.

A.Y. DE GERM TR P XXXI IMP VIII COS III P P

Trophaeum-silah yığını.

Ref. RIC III. 362.

108. AV, Aureus, Resim 5.108.

(179)

Ö.Y. FAVSTINA AVGVSTA

Faustina büstü, sağa.

A.Y. FECVND AVGVSTAE

Fecunditas ayakta iki kız çocuğunun arasında durmakta, kucağında iki bebek.

Ref. RIC III. 675

109. AV, Aureus, Resim 5.109.

(179)

Ö.Y. FAVSTINA AVGVSTA

Faustina büstü, sağa.

A.Y. SAECVLI FELICIT

Antoninus ve Commodus karşılıklı oturmakta, başlarının üzerinde yıldız durmakta.

Ref. RIC III. 710.

110. AR, Denarius, Resim 5.110.

6. SONUÇ

Niccolo Machiavelli ve Edward Gibbon, Roma İmparatorluk Tarihi'nde 96 yılında Nerva'nın tahta geçmesinden 180 yılındaki Marcus Aurelius'un ölümüne değin geçen süreyi “İyi İmparatorlar” Dönemi olarak adlandırmışlardır. Çalışma boyunca “İyi İmparatorlar” kavramının karşılığı irdelenerek, kavramın geçerliliği “askerî başarı odaklı egemenlik bilinci” özelinde dönem sikke tipleri ve siyasi tarihi üzerinden sorgulanmıştır.

Her iki yazara göre “İyi İmparatorlar” Dönemi, evlat edinilen imparatorların (*adoptio*) yönetimindeki güçlü orduların oluşturdukları küresel egemenlikle dünyada temin edilen refah dönemini karşılıyordu. Nitekim Machiavelli ve Gibbon'un eserlerindeki bu dönem algısı, ordunun ön planda olmadığı yönetimler dahi, “askerî başarı odaklı egemenlik bilincini” yansıtan sikkelerin kesintisiz devam etmesiyle örtüşmektedir. Değerlendirme bölümünde detaylıca anlatıldığı üzere Nerva Dönemi'nde Victoria-Concordia gibi askerî başarıların ve ordunun önemini gösteren sikkelerin kullanımı sürmüştür. Traianus Dönemi'nde gerçekleştirilen Germania, Dacia, Parthia seferleriyle bağlantılı birçok askerî başarı odaklı sikke tipi darp edilmiştir. Traianus'un ardından başa geçen Hadrianus Dönemi'nde her ne kadar korumacı bir politika izlenmiş olsa da seyahat sikkeleri ve disciplina sikkelerinde orduya atfedilen önem bir kez daha kendini göstermiştir. Hadrianus'un korumacı politikasını devam ettiren Antoninus Pius yönetimi süresince imparatorluk ailesi temalı ve Britannia isyanıyla bağlantılı sikkeler tercih edilmiştir. Marcus Aurelius Dönemi'nde ise Doğu Seferi ve Germania isyanıyla bağlantılı olarak Traianus'la benzer şekilde birçok askerî başarı odaklı egemenlik bilincini yansıtan sikke tipi kullanılmıştır.

Bu noktada “İyi İmparatorlar” kavramıyla bağlantılı sikkeler ve dönemin anıtsal eserleri göz önünde bulundurulduğunda durumun imparatorluk politikasının bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan “askerî başarı odaklı egemenlik bilincinin” yazarların bahsettikleri gibi Nerva-Marcus Aurelius arasındaki dönemle sınırlı olmadığı, Augustus Dönemi'nden itibaren kazanılan zaferlerin temininde (*Victoria*) oluşturulan küresel barış (*Pax*) ortamının edebi yazın ve dönem sanat ürünleri üzerinden takip edilebildiği görülmektedir.

Nesilden nesile kesintisiz takip edilebilen dünya hâkimiyeti inancı başta Victoria - Pax personifikasyonları ile diğer ulusların kontrol altına alındığı Galya - Iudaea örneklerinde ve *globusun* kullanıldığı sikke tiplerinde görüldüğü üzere Cumhuriyet Dönemi'nden bu yana Roma için önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Roma bu hâkimiyeti kendi hakkı olarak değerlendirmiş, dünyanın Roma kurallarına ve gelişmişliğine ihtiyacı olduğuna inanmıştır³⁵³. Kendi egemenliği altında olmayan milletler ötekileştirilmiş ve medeni olmamakla itham edilmişlerdir³⁵⁴. Aynı şekilde bu durum Ara Pacis, Prima Porta, Boscoreale, Gemma Augustea, Titus Zafer Takı gibi Erken İmparatorluk Dönemi sanat ürünleri üzerinden takip edilebilmektedir. Özellikle, Augustus Dönemi ile temelleri atılan *Pax Romana* Dönemi boyunca görülen bu üst kültür olma inancı antik yazarlar tarafınca da desteklenmiştir³⁵⁵. Horatius (M.Ö. 65-8), Roma'nın ötesini dünya olarak dahi görmezken³⁵⁶, Aristeides (117-181) Roma'nın egemenliği altında olmayanların bu duruma oldukça kederlendiğini belirtmiştir³⁵⁷. Tacitus (56-120), Britannia örneğinde özgürlükleri karşılığında barbar Britannia kabilelerine nasıl köprülerin, yolların, tapınakların kazandırıldığına ve medenileştirildiğine dikkat çekmiştir³⁵⁸.

Yukarıda bahsi geçen Roma'nın süreklilik gösteren egemen politikasına rağmen yazarlarca "İyi İmparatorlar" Dönemi 96-180 yılıyla sınırlandırılmıştı. Gerek bu zamansal kısıtlamanın nedeni, gerek de Machiavelli ve Gibbon dönemindeki Roma algısının tam olarak anlaşılabilmesi adına çalışmada yazarların içinde bulundukları siyasi dönem koşulları göz önünde tutulmuştur³⁵⁹.

Niccolo Machiavelli 15. yy.da Rönesans düşüncesinin hayatın her alanında kendini hissettirdiği bir dönemde, Rönesans'ın doğum yeri olarak kabul edilen Floransa'da yaşamıştı. İçinde bulunduğu İtalya siyasi bir bütünlüğün olmadığı, Venedik, Floransa, Papalık, Napoli gibi farklı güçlerin birbirleriyle ve dış güçlerle olan mücadelesine sahne olmaktaydı. İtalya'nın siyasi bütünlüğünü arzulayan Machiavelli'nin devlet adamlarına tavsiye niteliği taşıyan kitaplarında siyasi birliğe sahip, küresel bir güç olan İtalya özlemi taşıdığı anlaşılmaktadır. Rönesans Dönemi boyunca sanattan edebiyata Antik Roma'nın, medeniyetin ulaştığı en üst nokta olarak

³⁵³ Brunt, P.A. (1990), 438.

³⁵⁴ Parchami, A. (2009), 100.

³⁵⁵ Zampaglione, G. (1973), 137; Zanker, P.(1988), 266; Howgego, C. (2013), 98.

³⁵⁶ Hor. *car. saec.* III. 3.53.

³⁵⁷ Aristeid. XXVI. 99.

³⁵⁸ Tac. *ann.* V. 25.

³⁵⁹ bkz. dipnot 11.

görülmesi onun politikasına da yansımış, Machiavelli'nin idealize ettiği devlet yönetimine örnekler sıklıkla Roma İmparatorluğu üzerinden verilmiştir.

Edward Gibbon ise 19. yy. Aydınlanma Çağı'nda yaşamış bir tarihçi ve devlet adamıydı. Aydınlanma Dönemi'nde, Rönesans Dönemi düşüncelerinin altı yeniden çizilmiş, Roma hayatın her alanında üst kültür olarak kabul edilmişti³⁶⁰. Özellikle 1770-1780 yıllarında parlamentoda görev alması göz önüne alınırsa Gibbon da Machiavelli gibi dönem şartlarının devleti için gerektirdiklerinin farkındaydı³⁶¹. Modern dünyada İngiltere'nin Roma'nın mirasçısı olarak Afrika'dan Hindistan'a bu rolü üstlenme hakkına sahip olduğuna inanıyordu³⁶². Böyle bir ortamda sömürgelerin elden çıkmasıyla dönemin aydınları tarafından, Britanya İmparatorluğu'nun olası çöküşüne karşı çözümler aranıyor, Roma'nın gücünü nasıl kaybettiği Gibbon tarafından dönemi İngiltere'sine öğüt niteliğinde sunuluyordu³⁶³. Bahsi geçen “gerileme” ve “çöküş” kavramlarıyla bağlantılı olarak gereken “zirve noktası” da doğal olarak yine Roma İmparatorluğu'nda gösterilmeliydi³⁶⁴.

Kavramın ortaya çıkış koşullarının anlaşılmasının ardından dönem sınırlarının hangi gerekçelerle konulduğu da önem taşımaktadır. Niccolo Machiavelli'nin eserlerinde *Fortuna* kavramının karşısına “*virtus*” kavramını koyarak imparatorların gücünü daimi şekilde korumasını amaçlamıştı. “*Virtus*”un daimiliği ise imparatorun kendisini din, ahlak kuralı, hanedanlık (veliahtlı aile içinden seçme mecburiyeti) gibi hiçbir sınırlamaya tabi tutmamasıydı³⁶⁵. Bu sebeple evlat edinme (*adoptio*) kavramı Machiavelli için oldukça önemliydi. Buna ilaveten Roma Dönemi'nde Cassius Dio, Augustus-Commodus arası dönemi Roma İmparatorluğu'nun en güzel günleri olarak sınırlandırmış, Commodus'la birlikte imparatorluğun düşüşe geçmiş olduğunu eseri olan “Roma Tarihi”nde belirtmiştir³⁶⁶. İçinde bulundukları dönem sebebiyle antik

³⁶⁰ Bunun en büyük kanıtı eserlerinde Amerika'dan Hindistan'a kolonilere sahip olan 18. yy. Britanya İmparatorluğuyla-Roma İmparatorluğu arasında kurmuş olduğu “emperyal” ilişkiydi. Gibbon, Roma öncesi Avrupa'yı medeniyetten uzak “barbarlar” olarak tanımlamış ve Roma'yla bölgeye medeniyet geldiğini bir nevi “shepherd” (çobanlık) rolüne muhtaç olduklarını belirtmiştir. Pocock, J. G. (1976), 167; Bowen, H.V. (1998), 3, 8; Porter, R. (2000), 296.

³⁶¹ Parchami, A. (2009), 94;

³⁶² Rogers, A. ve Hingley, R. (1988), 9-10.

³⁶³ Reynolds, D. (1991), 66.

³⁶⁴ Pocock, J.G. (1976), 156.

³⁶⁵ bkz. s. 4-6.

³⁶⁶ Cass. Dio LXXII. 36.3-4. Roma Dönemindeki iyi algısı için ayrıca bkz. Dmitriev, S. (2004), 211-224.

kaynaklara vakıf olduğu bilinen Machiavelli ve Gibbon³⁶⁷, Roma'nın en muktedir zamanlarını Nerva Dönemi'nden başlatarak süreci daha da daraltmıştır. Böylece “İyi İmparator” karakteriyle ters düşebilecek Caligula, Nero, Domitianus gibi problemli imparatorlar dışarıda tutulabilmiştir³⁶⁸.

Çalışmada, kavramın zamansal aralığıyla birlikte ortaya çıkış nedenlerinin de tartışmalı olduğu görülmektedir. Bahsi geçen dönem incelendiğinde Traianus ve Hadrianus'un evlat edinilerek başa getirilişi seçimden ziyade dönem imparatorlarına dayatma olarak da yorumlanabileceği gözükmemektedir. Nitekim imparatorların ilk yıllarında bu dedikoduların önünü alma amaçlı çeşitli sikke darpları gerçekleşmişti³⁶⁹. Antoninus Pius'un Hadrianus tarafından seçimi ise bir mecburiyetin sonucu olmuştur. Ayrıca Antoninus Pius'un imparatorluğu, Marcus Aurelius ve Lucius Verus'u kendisinden sonra veliaht göstereceği koşuluyla gerçekleşmişti³⁷⁰. Nitekim uygun şartlarda Marcus Aurelius oğlunu veliaht olarak göstermekten geri durmamıştır.

“İyi İmparatorlar” olarak adlandırılan dönemde her ne kadar en geniş sınırlara ulaşılmış ve çeşitli imar faaliyetleri mevcut ise de dönem içinde ciddi idari ve iktisadi sıkıntıların olduğu anlaşılmaktadır³⁷¹. Eyaletlerden gelen ardı arkası kesilmeyen isyan haberlerine ilaveten Marcus Aurelius Dönemi'ndeki Avidius Cassius isyanı gibi iç problemler Machiavelli ve Gibbon tarafından idealize edilen döneme tezat teşkil etmektedir³⁷². Ayrıca Augustus Dönemi'nden sonra kesilen geniş kapsamlı fetihlerin bir yansıması olarak paranın kademeli olarak değer kaybı bu dönem de sürmüş, kırsal kesimde ciddi ekonomik sorunlar kendini göstermiştir³⁷³.

Kavram, Roma'nın askerî gücü sayesinde imparatorluk sınırlarını genişleterek diğer ulusları kontrol altına alması ve bunun sayesinde toplumların eşi görülmemiş bir refaha ulaşmış olduklarını nitelemektedir. Gibbon ve Machiavelli tarafından yapılan bu yorum, askerî başarı odaklı egemenlik bilinciyle örtüşen sikkeler ve dönemin

³⁶⁷ Klasik yazarların Gibbon üzerindeki etkisi için ayrıca bkz. Rogers, A. ve Hingley, R. (1988), 10-15; Pocock, J. G. (2003), 467; Bowersock, G. W. (2011), 33-42.

³⁶⁸ Nerva Dönemi halihazırda antik yazımda ikinci kurucu olarak adlandırılmıştı. Mart. XII. 3.11-12; 12.5.3 Cass. Dio. LXVIII. 23; Rimmel, V. (2014), 166; Spisak, A. L. (2015), 70-71. Hadrianus Döneminde sahip olunduğuna inanılan “Altın Çağ” inanç için, bkz. s. 53.

³⁶⁹ bkz. Providentia Tipi 48, Adoptio Tipi s. 53.

³⁷⁰ bkz. s. 31.

³⁷¹ “İyi İmparatorlar” olarak adlandırılan İmparatorların dönemindeki siyasi ve ekonomik sıkıntılar için ayrıca bkz. s. 20-21,26,32,34-35,40.

³⁷² Finley, M.I. (2007), 210.

³⁷³ Akşit, O. (1985), 250-252.

anıtsal eserleri üzerinden imparatorluk ikonografisiyle örtüşmektedir. Fakat bu politikanın Nerva-Marcus Aurelius dönemleriyle sınırlı olmadığı, Augustus Dönemi'nden itibaren süregelen *Pax Romana* politikasının bir parçası olduğu göz ardı edilmemelidir.

Machiavelli ve Gibbon, dönemlerinin siyasi koşulları (Rönesans ve Aydınlanma Dönemi) ve antik yazarların etkisiyle “İyi İmparatorlar” olarak bahsedilen süreci olumlu değerle özdeşleştirmiş olmalarına rağmen, dönem boyunca iktisadi ve idari birçok problemin mevcudiyeti kendini hissettirmektedir. Bu noktada kavram kullanımının, yazarlarca Roma İmparatorluğu’nu “Floransalı ve Britanyalı yöneticilere model olarak sunma arzusuyla bağlantılı olduğu görülmektedir. Eldeki veriler “İyi İmparatorlar” kavramında geçen “hoşnut³⁷⁴”, “mutlu ve erinç³⁷⁵” bir dünya yakıştırmalarının (askerî başarı odaklı egemenlik bilinciyle bağlantılı sikke tipleri üzerinden de görülen Dacialılar, Yahudiler vb.) “diğer” uluslardan ya da savaş ekonomisi yüzünden sıkıntılı süreçler yaşayan kırsal kesimden ziyade en olumlu yaklaşımla Roma’daki belli bir elit zümreye hitap edebileceğini düşündürmektedir.

³⁷⁴ bkz. s. 5.

³⁷⁵ bkz. s. 7.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

- Aristeid. (Aelius Aristides, *Orationes*) = Kullanılan Çeviri: *Orations Volume I*. (çev. M. Trapp). Loeb Classical Library 533. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2017.
- Aur. Vict. (Aurelius Victor, *De Caesaribus*) = Kullanılan Çeviri: *De Caesaribus* (çev. H.W. Bird). Liverpool: Liverpool University Press, 1994.
- Caes. civ. (Iulius Caesar, *Commentarii de Bello Civili*) = Kullanılan Çeviri: *Civil wars* (çev. A.G. Peskett). Loeb Classical Library 39. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016.
- Caes. Gall. Iulius Caesar, (*Commentarii de Bello Gallico*) = Kullanılan Çeviri: *The Gallic War* (çev. H.J. Edwards). Loeb Classical Library 72. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1917.
- Cass. Dio (Cassius Dio, *Historia Romana*) = Kullanılan Çeviri: *Dio's Roman History* (çev. E. Cary). London: Harvard University Press, 1914-1927.
- Cic. off. (Cicero, *De Officiis*) = Kullanılan Çeviri: *On Duties* (çev. W. Miller). Loeb Classical Library 30. London: Harvard University Press, 1913.
- Frontin. aqu. (Frontinus, *De Aquis Urbis Romae*) = Kullanılan Çeviri: *Aqueducts of Rome* (çev. C.E. Bennett, M.B. McElwain). Loeb Classical Library 174. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925.
- Hor. carm. saec. (Horatius, *Carmen Saeculare*) = Kullanılan Çeviri: *The Odes and Carmen Saeculare* (çev. J. Conington). Oxford: Oxford University Press, 1892.
- Joseph. (Josephus, *De Bello Judaico*) = Kullanılan Çeviri: *The Jewish War* (ed. B. Radice, E.M. Smallwood, çev. G.A. Williamson). London: Penguin Classics, 1984.
- Liv. (Titus Livius, *Ab Urbe Condita*) = Kullanılan Çeviri: *History of Rome Volume IX* (çev. J.C. Yardley). Loeb Classical Library 295. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2017.
- M.Aur. (Marcus Aurelius Antoninus Augustus, *Meditations*) = Kullanılan Çeviri: *Düşünceler* (çev. H. Ünal). İstanbul: Litera Yayınları, 2017.
- Mart. (Martialis, *Epigrammata*) = Kullanılan Çeviri: *Epigrams Volume I: Spectacles, Books 1-5*. (çev. D.R.S. Bailey). Loeb Classical Library 94. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993.
- Ov. fast. (Ovidius, *Fasti*) = Kullanılan Çeviri: *Fasti* (çev. J. G. Frazer). Revised by G.P. Goold, Loeb Classical Library 253. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931.
- Plin. Paneg. (Pliny the Younger, *Panegyricus*) = Kullanılan Çeviri: *Panegyricus* (çev. B. Radice). Loeb Classical Library 59. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1969.

- Plut. (Plutarchos, *Bio Paralleloi*) = Kullanılan Çeviri: *The Parallel Lives* (çev. B. Perr). Loeb Classical Library 65. Cambridge, MA: Harcard University Press, 1923.
- R.Gest.div.Aug. *Res Gestae Divi Augusti* = Kullanılan Çeviri: *Monumentum Ancyranum- Ankara Anıtı* (çev. Ç. Dürüşken). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2009.
- SHA *Historia Augusta, Hadrian. Aelius. Antoninus Pius. Marcus Aurelius. L. Verus. Avidius Cassius. Commodus. Pertinax. Didius Julianus. Septimius Severus. Pescennius Niger. Clodius Albinus Volume I* Kullanılan Çeviri: (çev. D. Magie). Loeb Classical Library 139. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1921.
- Strab. (Strabon, *Geographika Geography*) = Kullanım Çeviri: *Volume I-II: Books 10-12* (H.L. Jones). Loeb Classical Library 211. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1928.
- Suet. (Suetonius, *De Vita Caesarum*) = Kullanılan Çeviri: *On İki Caesar'ın Yaşamı* (çev. F. Teletar, G. Özaktürk). İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
- Tac. ann. (Tacitus, *Annales*) = Kullanılan Çeviri: *Annals: Books 1-3* (çev. C.H. Moore-J. Jackson). Loeb Classical Library 249. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931.
- Tac. hist. (Tacitus, *Historiae*) = Kullanılan Çeviri: *Histories, Volume I-III* (çev. C.H. Moore). Loeb Classical Library 111. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925.
- Vell. (Velleius Paterculus, *Historia Romana*) = Kullanılan Çeviri: *Compendium of Roman History. Res. Gestae Divi Augusti* (çev. F.W. Shipley). Loeb Classical Library 152. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1924.
- Verg. Aen. (Vergilius, *Aeneis*) = Kullanılan Çeviri: *Aeneas* (çev. İ. Z. Eyüboğlu). İstanbul: Payel Yayınevi, 1995.

Modern Kaynaklar

- Akşit, O. (1985). *Roma İmparatorluk Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Beckmann, M. (2007). Trajan's Gold Coinage, AD 112-117. *AJA*, 19, 77-129.
- Beckmann, M. (2009). *The Coinage of Diva Faustina*. International Numismatic Conference (ed. N. Holmes). Malta: Gutenberg Press.
- Beckmann, M. (2012a). Trajan and Hadrian. *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage* (ed. W.E. Metcalf). Oxford: Oxford University. 1-18.
- Bennett, J. (1997). *Trajan, Optimus Princeps: A Life and Times*. London: Routledge.
- Birley, A.R. (1966). *Marcus Aurelius*. New York: Routledge.
- Birley, A.R. (1997). *Hadrian Restless Emperor*. London: Routledge.
- Birley, A.R. (2000). Hadrian to Antonines. *The Cambridge Ancient History. Volume: XI The High Empire, A.D. 70-192* (ed. A.K. Bowman, P. Garnsey, D. Rathbone). London: Cambridge University. 132-181.
- Bloom, J. (2010). *The Jewish Revolts Against Rome*. North Carolina: McFarland & Company.
- BMCRE I. Mattingly, H. (1923). *Coins of the Roma Empire in the British Museum Volume I: Augustus to Vitellius*. London: British Museum.
- BMCRE II. Mattingly, H. (1930). *Coins of the Roma Empire in the British Museum Volume II: Vespasian to Domitian*. London: British Museum.
- BMCRE III. Mattingly, H. (1936). *Coins of the Roma Empire in the British Museum Volume III: Nerva to Hadrian*. London: British Museum.
- BMCRE IV. Mattingly, H. (1940). *Coins of the Roma Empire in the British Museum Volume IV: Antoninus Pius to Commodus*. London: British Museum.
- Boatwright, M.T. (2002). *Hadrian and the Cities of the Roman Empire*. Princeton: Princeton University Press.
- Boer, W.D. (1975). Trajan's Deification and Hadrian's Succession. *Ancient Society*, 6, 203-212.
- Bowen, H.V. (1998). British Conceptions of Global Empire 1756-83. *Journal of Imperial and Commonwealth History*, 26, 1-27.
- Bowersock, G.W. (1994). *Roman Arabia*. Harvard: Harvard University Press.

- Bowersock, G.W. (2011). *From Gibbon to Auden: Essays on the Classical Tradition*. Oxford: Oxford University Press.
- Bradley, K. (1962). *Slavery and Society at Rome*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brunt, P.A. (1978). *Laus Imperii. Imperialism in the Ancient World* (ed. P.D.A. Garnsey ve C.R. Whittaker). Cambridge: Cambridge University Press.
- Brunt, P.A. (1990). *Roman Imperial Themes*. Oxford: Clarendon Press.
- Burckhardt, J. (2010). *İtalya'da Rönesans Kültürü* (çev. B.S. Baykal). İstanbul: Okuyan Us Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1860)
- Burnett, A. (2008). The Early Coinage of Hadrian and the Deified Trajan at Rome and Alexandria. *AJA*, 20, 459-77.
- Burns, B. (2012). *Commodus and the Five Good Emperors*. Virginia: Pietas Publications.
- Bury, J.B. (1893). *A history of the Roman Empire from its foundation to the death of Marcus Aurelius*. New York: Harper Brother Publishers.
- Champlin, E. (1980). *Fronto and Antonine Rome*. Harvard: Harvard University Press.
- Charles River Editors, (2018). *The Five Good Emperors*. Independently published.
- Cornell, T. ve Matthews, J. (1988). *Roma Dünyası* (çev. Ş. Karadeniz). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1982)
- Cornwell, H. (2017). *Pax and the Politics of Peace: Republic to Principate*. Oxford: Oxford University Press.
- Devreker, J. (1982). Les Orientaux au Sénat romain d'Auguste à Trajan. *Latomus*, 41(3), 492-516.
- Dmitriev, S. (2004). "Good Emperors" and Emperors of the Third Century. *Hermes*, 132, 211-224.
- Drexhage, H.C. - Heinrich, K. - Ruffing, K. (2002). *Die Wirtschaft des Römischen Reiches (1.-3.Jahrhundert): Eine Einführung*. Berlin: Akademie Verlag.
- Elkins, N.T. (2017). *The Image of Political Power in the Reign of Nerva*. Oxford: Oxford University Press.
- Erim, M. (1983). *Latin Edebiyatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Everitt, A. (2009). *Hadrian and the Triumph of Rome*. New York: Random House.
- Fears, J.R. (1981). The Cult of Virtues and Roman Imperial Ideology. *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, 17, 827-948.

- Finley, M.I. (2007). *Antik Çağ Ekonomisi* (çev. H.P. Erdemir). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Fuhrmann, C.J. (2012). *Policing the Roman Empire: Soldiers, Administration, and Public Order*. Oxford: Oxford University Press.
- Gentry, R.S. (2015). Vehiculatio in Roman Imperial Regulation: Particular Solutions to a Systematic Problem. *Madison Historical Review*, 12, 1-14.
- Giard, J.B. (1998). *Monnaies de l'Empire romain III. Du soulèvement de 68 après J.-C. À Nerva*. Paris: Bibliothèque nationale de France et Poinson Numismatique.
- Gibbon, E. (1966). *Memoirs of My Life* (ed. G.A. Bonnard). London: Nelson. (Orijinal yayın tarihi 1796)
- Gibbon, E. (1988). *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*. (çev. A. Baltacıgil). İstanbul: Bilim Felsefe Sanat Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1776)
- Glare, P.G.W. (1968). *Oxford Latin dictionary*. Oxford: Clarendon Press, 2073.
- Goldsmith, O. (1803). *History of Rome*. Gainsbrough: Mozley Market Place.
- Goodman, M. (1989). Nerva, the Fiscus Judaicus and Jewish Identity. *JRS*, 79, 40-44.
- Graham, A. ve Kamm, A. (2014). *The Romans*. London: Routledge.
- Grainger, J.D. (2003). *Nerva and the Roman Succession Crisis of AD 96-99*. London: Routledge.
- Grant, M. (2016). *The Antonines: The Roman Empire in Transition*. London: Routledge.
- Griffin, M. (2000). Nerva to Hadrian. *The Cambridge Ancient History. Volume: XI The High Empire, A.D. 70-192* (ed. A.K. Bowman, P. Garnsey, D. Rathbone). London: Cambridge University, 84-131.
- Hanfmann, G.M.A. (1975). *From Croesus to Constantine: The Cities of Western Asia Minor and Their Arts in Greek and Roman Times*. Michigan: Michigan Press.
- Hannestad, N. (1986). *Roman Art and Imperial Policy*. Arhus: Aarhus University Press.
- Haverfield, F. (1915). *The Romanization of Roman Britain*. Oxford: Clarendon Press.

- Hobley, A.S. (1998). *An Examination of Roman Bronze Coin Distribution in the Western Empire, ad 81-192*. BAR International Series 688. Oxford: British Archaeological Reports.
- Howgego, C. (1992). The Supply and Use of Money in the Roman World 200 B.C. to A.D. 300. *JRS*, 82, 1-31.
- Howgego, C. (2013), *Sikkelerin Işığında Eski Çağ Tarihi* (çev. Oğuz Tekin), İstanbul: Homer Yayınevi, 95.
- İnalcık, H. (2011). *Rönesans Avrupası: Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jones, B.W. (1992). *The Emperor Domitian*. London: Routledge.
- Jones, R.D. (1974). *The Economy of the Roman Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jordan, D.P. (1976). Edward Gibbon: The Historian of the Roman Empire. *Daedalus*, 105, 1-12.
- Kaya, M.A. ve Özcan, K.T. (2016). Roma İmparatoru Hadrianus ve Anadolu: Geziler, Eyaletler ve Kentler. *Vir Doctus Anatolicus Studies in Memory of Sencer Şahin* (ed. B. Takmer, E.N. Akdoğan Arca, Nuray Gökalep Özdi), 494-513.
- Kienast, D. (1990). *Römische Kaisertabele*. Darmstadt: Wissen. Bildung. Gemeinschaft
- Kleiner, F.S. (2007). *A History of Roman Art*. California: Thomson Wadsworth, 156, 160.
- Kolb, A. (2015). Communications and Mobility in the Roman Empire. *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy* (ed. C. Bruun, ve J. Edmondson). Oxford: Oxford University Press, 649-670.
- Komnick, H. (2001). *Die Restitutionsmünzen der frühen Kaiserzeit. Aspekte der Kaiserlegitimation*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Köker, L. ve Ağaoğulları, M.A. (2013). *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*. İstanbul: İmge Yayınları.
- Lambert, R. (1997). *Beloved and God: The Story of Hadrian and Antinous*. London: Weidenfelnd and Nicholson.
- Last, H. (1932). Tiberius Gracchus. *The Cambridge Ancient History. Volume: IX The Roma Republic 133-44* (ed. S.A. Cook, F.E. Adcock, P. Charlesworth). London: Cambridge University Press, 1-38.

- Le Bohec, Y. (2000). *The Imperial Roman Army*. London: Routledge.
- Le Roux, P. (1998). *Le Haut-Empire romain en Occident*. Paris: Editions du Seuil.
- Lewis, C.T.- Short, C. (1879). *Latin Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- LIMC I. (1981-2009). *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*. Zurich: Artemis.
- Lightfoot, C.R. (1990). *Trajan's Parthian War and the Fourth-Century Perspective*. *JRS*, 80, 115-126.
- Machiavelli, N. (1984). *Hükümdar* (çev. H.K. Karabulut). İstanbul: Sosyal Yayınlar. (Orijinal yayın tarihi 1532)
- Machiavelli, N. (2002). *Askerlik Sanatı* (çev. N. Güvenç). İstanbul: Anahtar Kitaplar. (Orijinal yayın tarihi 1521)
- Machiavelli, N. (2009). *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler* (çev. A. Tolga). İstanbul: Say Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1531)
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor, Volume: 2 (Notes): To the End of the Third Century After Christ*. New Jersey: Princeton University Press.
- Manson, M. (1975). La pietas et le sentiment de l'enfance à Rome d'après les monnaies. *Revue Belge de Numismatique*, 121, 21-80.
- Matyszak, P. (2004). *Enemies of the Rome from Hannibal to Atilla Hun*. London: Thames & Hudson.
- McLynn, F. (1966). *Marcus Aurelius: Warrior, Philosopher, Emperor*. London: The Bodley Head.
- Méthy, N. (2000). Eloge Rhétorique et Propagande Politique sous le Haut-Empire. L'exemple du Panégyrique de Trajan. *Mélanges de l'École française de Rome Antiquité*, 112, 365-411.
- Moatti, C. (1993). *The Search for Ancient Rome*. Eastbourne: Gardners Books.
- Momigliano, A. (1950). Ancient History and the Antiquarian. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 13, 285-315.
- Murison, C.L. (2003). M. Cocceius Nerva and the Flavians. *Transactions of the American Philological Association*, 133, 147-157.
- Norena, C.F. (2011). *Imperial Ideals in the Roman West: Representation, Circulation Power*. Cambridge-New York: Cambridge University Press.
- Oppen, T. (2008). *Hadrian: Empire Conflict*. Harvard: Harvard University Press.
- Outram, D. (1992). *Panorama of the Enlightenment*. Oxford: Oxford University Press.

- Özgan, R. (2013a). *Roma Portre Sanatı I*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Özgan, R. (2013b). *Roma Portre Sanatı II*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Parchami, A. (2009). *Hegemonic Peace and Empire, The Pax Romana, Britannica and Americana*. London: Routledge.
- Pelling, C. (1996). The Triumviral Period. *The Cambridge Ancient History Volume: IX. The Augustan Empire, 43 B.C.-A.D. 69* (ed. A.K. Bowman-E. Champlin-A. Lintott). London: Cambridge University Press. 1-70.
- Pocock, J.G. (1976). Between Machiavelli and Hume: Gibbon as Civic Humanist and Philosophical Historian. *Daedalus*, 105, 153-169.
- Pocock, J.G. (2003). *Barbarism and Religion, Volume 3: The First Decline and Fall*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Porter, R. (2000). *Enlightenment: Britain and the Creation of the Modern World*. London: Penguin.
- Potter, D.S. (2014). *The Roman Empire at Bay, AD 180-395*. London: Routledge.
- Ramage, E. (1983). The Denigration of Predecessor under Claudius, Galba, and Vespasian. *Historia*, 32, 201-214.
- Rees, R. (2012). *Latin Panegyric*. Oxford: Oxford University Press.
- Reynolds, D. (1991). *Britannia Overruled: British Policy and World Power in the Twentieth Century*. Routledge: London.
- RIC I. Sutherland, C.H.V. (1984). *The Roman Imperial Coinage. Volume I: From 31 BC to AD 69* (ed. C.H.V. Sutherland ve R.A.G. Carson) Revised edition. London: Spink.
- RIC II. Mattingly, H. ve Sydenham, E. (1926). *The Roman Imperial Coinage. Volume II: Vespasian to Hadrian*. London: Spink.
- RIC III. Mattingly, H. ve Sydenham, E. (1930). *The Roman Imperial Coinage. Volume: III: Antoninus Pius to Commodus*. London: Spink.
- Rich, J. ve Shipley, G. (1993). *War and Society in the Roman World*. London: Routledge.
- Rimmel, V. (2014). *Martial's Rome: Empire and the Ideology of Epigram*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rogers, A. ve Hingley, R. (1988). Edward Gibbon and Francis Haverfield the Traditions of Imperial Decline. *Classics and Imperialism in the British Empire* (ed. B. Mark). Oxford: Oxford University Press.

- Rostovtzeff, M. (1957). *The Social and Economic History of the Roman Empire*. Oxford: Clarendon Press.
- Rowan, C. (2013). Imaging the Golden Age: The Coinage of Antoninus Pius. *Papers of the British School at Rome*, 81, 211-246.
- RRC Crawford, M.C. (1974). *Roman Republic Coinage Vol I-II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scardigli, B. (1974). Da Traianus Optimus Princeps a Traianus Optimus Augustus. *Quaderni Urbinati Di Cultura Classica*, 18, 57-103.
- Schmidt-Dick, F. (2002). *Typenatlas der römischen Reichsprägung von Augustus bis Aemilianus*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Schmitz, M. (2005). *The Dacian Threat 101,106 AD*. Armidale: Caeros Pty.
- Seelentag, G. (2008). Der Kaiser Als Fürsorger-Die Italische Alimentarinstitution. *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, 57, 208-241.
- Sheldon, R.M. (2010). *Rome's Wars in Parthia: Blood in the Sand*. London: Vallentine Mitchell.
- Sidebotham, S.E. (1986). *Roman Economic Policy in the Erythra Thalassa: 30 B.C.-A.D. 217*. Leiden: Brill.
- Sigourney, L.H. (1839). *History of Marcus Aurelius*. Hartford: Belknap & Hammersley.
- Simon, E. (1968). *Ara Pacis Augustae*. Norwalk: New York Graphic Society.
- Skinner, Q. (2017). *Machiavelli* (çev. N. Özge). İstanbul: Dost Yayınevi. (Orijinal yayın tarihi 1981)
- Speller, E. (2003). *Following Hadrian: A Second-Century Journey through the Roman Empire*. Oxford: Oxford University Press.
- Spisak, A.L. (2015). *Martial: Social Guide*. London: Bloomsbury Publishing.
- Stevenson, W. - Smith, R. - Madden, F. (1889). *A Dictionary of Roman Coins*. London: George Bell and Sons.
- Stockton, D. (1979). *The Gracchi*. Oxford: Oxford University Press.
- Strobel, K. (2010). Kaiser Traian. *Eine Epoche der Weltgeschichte*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet.
- Syme, R. (1982). The Marriage of Rubellius Blandus. *The American Journal of Philology*, 103, 62–85.

- Syme, R. (1988). Journeys of Hadrian. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 73, 159-170.
- Şimşek, Celal. (2017). Stratonikeia 2015 Yılı Kazı Çalışmaları. *Journal of Archaeology Art Arkeoloji ve Sanat*, 156, 131-152.
- Tekin, O. (2011). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Todd, M. (2004). *The Rediscovery of Roman Britain* (ed. M. Todd). Oxford: Blackwell Publishing, 443-459.
- Tortorella, S. (2013). Archi di Costantino a Roma. *Archeologia Classica*, 64, 637-656.
- Trigger, B.G. (2006). *A History of Archaeological Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vance, N. (1997). *The Victorians and Ancient Rome*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Vermeule, C.C. (1959). *The Goddess Roma in the Art of the Roman Empire*, London: Spink.
- Vickers, B. (2002). The Idea of the Renaissance Revisited: Jacob Burckhardt's Idea of the Renaissance. *SEDERI: Yearbook of the Spanish and Portuguese Society for English Renaissance Studies*, 12, 69-96.
- Wallace, A.H. (1981). Galba's Aequitas. *Numismatic Chronicle*, 141, 20-39.
- Weber, E. (1992). *Movements, Currents, Trends: Aspects of European Thought in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. Lexington: D C Heath & Co.
- Weinstock, S. (1957). Victor and Invictus. *The Harvard Theological Review*, 50, 211-247.
- Weinstock, S. (1960). Pax and the Ara Pacis. *JRS*, 50, 44-58.
- Woolf, G. (2000). *Becoming Roman The Origins of Provincial Civilization in Gaul*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Woytek, B. (2010). *Die Reichsprägung des Kaisers Traianus (98-117) 2 vols.* Moneta Imperii Romani 14, Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Yarrow, L.M. (2012). Antonine Coinage. *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, Oxford: Oxford University (ed. W. E. Metcalf). 1-28.
- Zampaglione, G. (1973). *The Idea of Peace in Antiquity*. Indiana: University of Notre Dame Press.
- Zanker, P. (1988). *The Power of Images in the Age of Augustus* (çev. A. Shapiro). Michigan: Michigan Press. (Orijinal yayın tarihi 1987)

EK A. HARİTALAR

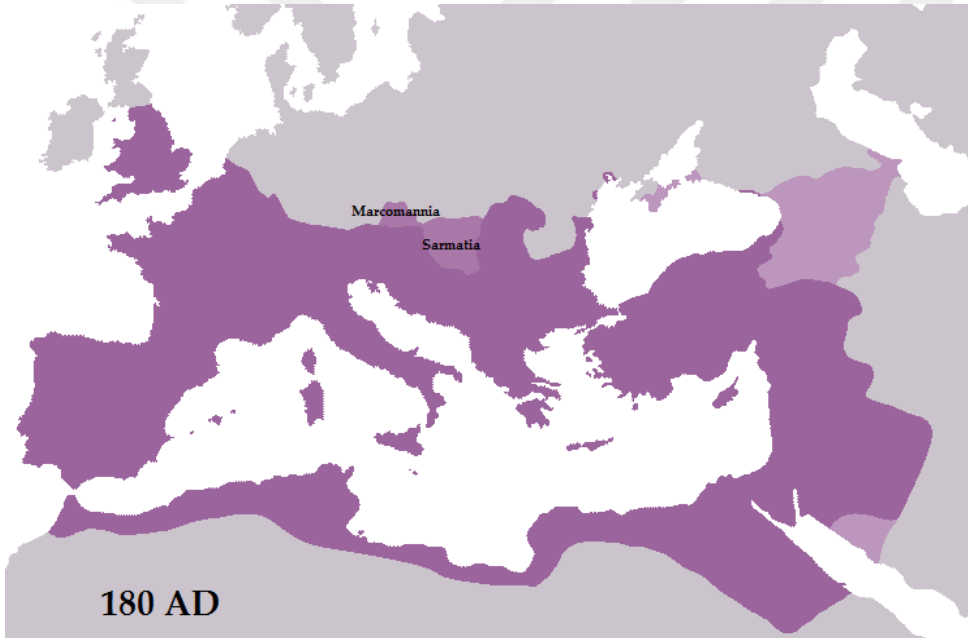
Harita 1.1. Augustus Dönemi Roma İmparatorluğu.

Harita 2.1. Traianus Dönemi Roma İmparatorluğu.

Harita 2.2. Hadrianus'un seyahatleri

Harita 2.3. Marcus Aurelius Dönemi (M.S. 180) Roma İmparatorluğu.

EK B. TABLOLAR

Tarih	Ağırlık	Saflık	Ağırlık
64-68	3.18 g.	93.5 %	2.97 g.
70-81	3.22 g.	90.0 %	2.87 g.
82-85	3.33 g.	98.0%	3.26 g.
85-107	3.27 g.	93.5%	3.04 g.
107-148	3.21 g.	89.0%	2.88 g.
148-161	3.23 g.	83.5%	2.68 g.
161-168	3.23 g.	79.0%	2.57 g.
168-170	3.24 g.	82.0%	2.67 g.
170-180	3.26 g.	79.0%	2.57 g.
180-185	3.07 g.	76.0%	2.34 g.
186-192	2.98 g.	74.0%	2.22 g.

Tablo 2.1. 2.yy.da Denariusun değerleri

Augustus	7,95 g.
Tiberius	7,76 g.
Caligula	7,72 g.
Nero	7,31 g.
Galba	7,26 g.
Otho	7,25 g.
Vitellius	7,25 g.
Vespasianus	7,27 g.
Titus	7,23 g.
Domitianus 81-82	7,25 g.
Domitianus 82-96	7,58 g.
Nerva	7,56 g.
Traianus erken	7,59 g.
Traianus geç	7,22-7,25 g.
Hadrianus	7,25 g.
Antoninus Pius	7,21 g.
Marcus Aurelius	7,25 g.

Tablo 2.2. Augustus'tan Marcus Aurelius'a Aureus'un ağırlığı

İmparator	Dağıtılan <i>congiaria</i> adeti	Kişi başına düşen yaklaşık para bağışı	İmparatorların yıllık kişi başı yaptıkları ödemeler	Yıl boyunca toplam yaptıkları harcamalar(milyon)	Toplam maliyet (milyon)
Tiberius	4	1.040	45	7	208
Claudius	2	600	44	7	120
Nero	1	400	29	4	80
Vespasianus	1	300	32	5	60
Domitianus	3	900	60	9	180
Traianus	3	1.500	77	12	300
Hadrianus	7	3.000	147	22	600
Antoninus Pius	9	3.300	146	22	660
Marcus Aurelius	7	3.200	168	25	640
Commodus	6	3.360	263	39	672
Septimus Severus	6	4.000	226	41	800
Caracalla	4	2.400	388	70	480
Severus Alexander	5	3.00	231	42	600
Kısa Dönemli İmparatorlar					
Caligula	2	600	176	26	120
Nerva	1	300	200	30	60
Pertinax	1	400			80
Macrinus	1	600	513	92	120

Tablo 2.3. Dağıtılan *congiarium*lar.

	Augustus	Tiberius	Caligula	Claudius	Nero	Vespasianus	Titus	Domitianus	Nerva	Traianus	Hadrianus	Antoninus Pius	Marcus Aurelius
Aeternitas											X		
Aequitas						X			X			X	
Abundantia									X	X			
Annona						X	X				X	X	
Bonus							X					X	
Concordia		X				X	X			X	X		X
Constantia				X									
Felicitas						X	X	X		X	X	X	X
Fides												X	
Fortuna						X			X	X	X	X	
Genius											X	X	
Iustitia		X							X		X		
Liberalitas									X		X	X	X
Libertas									X	X		X	
Moneta									X			X	
Oriens											X		
Pax	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Pietas		X	X			X				X	X	X	
Providentia						X							X
Roma									X	X	X		X
Salus		X					X				X		X
Securitas			X			X				X			
Victoria	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Tablo 2.4. Augustus-M.Aurelius arası imparatorların ilk iki yılında kullandıkları personifikasyonlar.

	Nerva	Traianus	Hadrianus	Antoninus Pius	Marcus Aurelius
Aeternitas			X	X	X
Aequitas	X	X	X	X	X
Abundantia	X	X			
Annona			X	X	X
Bonus Eventus				X	
Clementia		X	X	X	
Concordia	X	X	X	X	X
Constantia					
Fecunditas					X
Felicitas		X	X	X	X
Fides		X		X	X
Fortuna	X	X	X	X	
Hilaritas			X	X	X
Honos				X	
Indulgentia			X	X	X
Iustitia	X		X	X	
Liberalitas	X		X	X	X
Libertas	X	X	X	X	X
Moneta	X		X	X	
Oriens		X	X		
Pax	X	X	X	X	X
Pietas		X	X	X	
Providentia		X	X	X	X

Pudicitia			X		X
Roma	X	X	X	X	X
Salus		X	X	X	X
Securitas		X	X	X	X
Tranquillitas			X	X	
Victoria	X	X	X	X	X
Virtus		X		X	

Tablo 2.5. Nerva-M.Aurelius arası imparatorların kullandıkları personifikasyonlar.

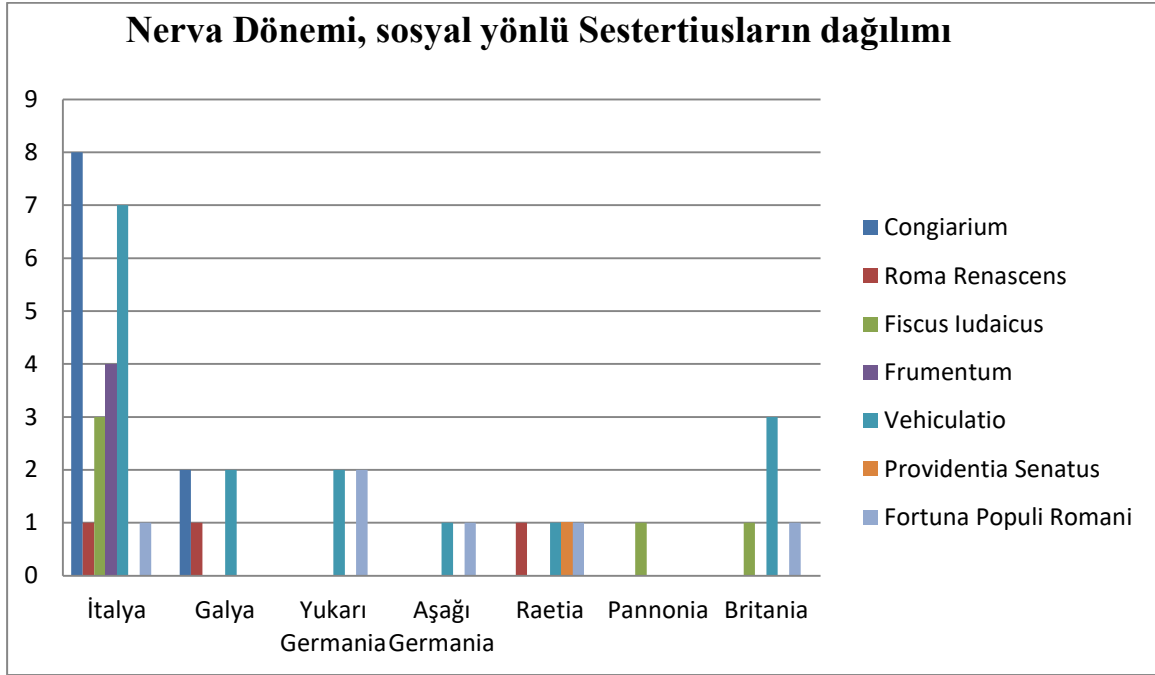

Çalışmada kullanılan personifikasyonların listesi

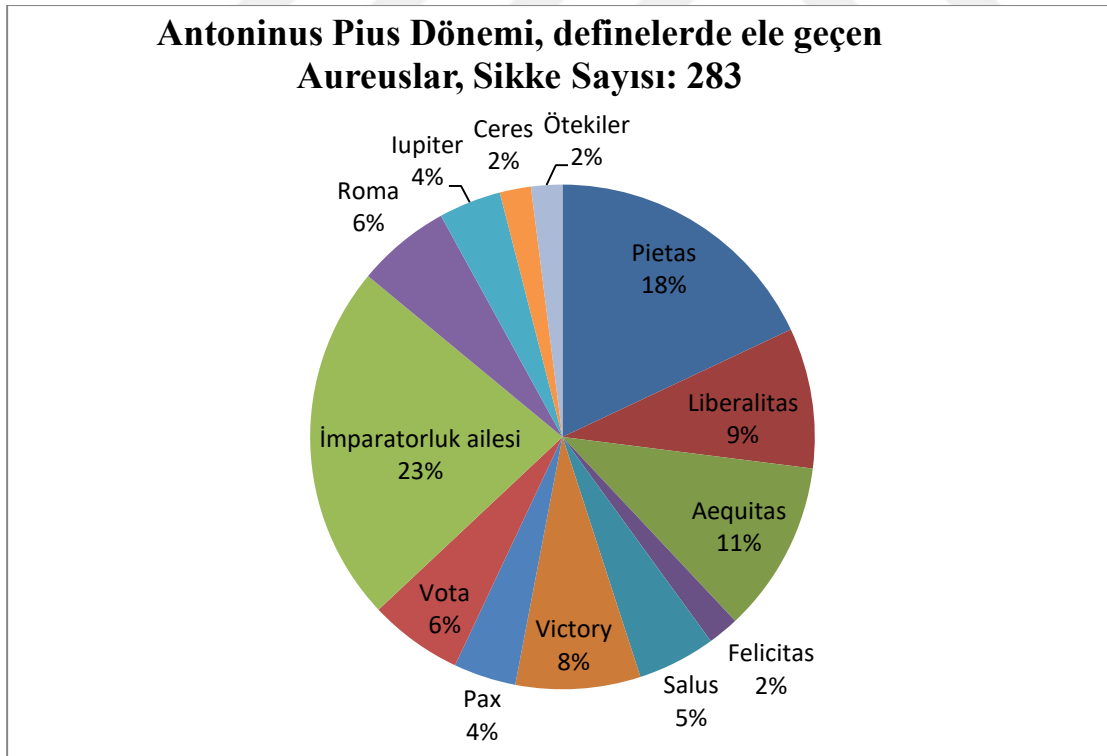
Aeternitas: Sonsuzluk
Aequitas: Adalet
Abundantia: Bolluk, bereket
Annona: Hasat
Bonus Eventus: İyi Olaylar
Clementia: Merhanet, şefkat, hoşgörü
Concordia: Uyum, ahenk
Constantia: İstikrar
Fecunditas: Verimlilik
Felicitas: Mutluluk
Fides: Sadakat, bağlılık
Fortuna: Şans, talih
Hilaritas: Neşe, sevinç
Honos: Onur
Indulgentia: Hoşgör, merhamet
Iustitia: Adalet
Liberalitas: Cömertlik
Libertas: Özgürlük
Moneta: Para, darphane
Munificentia: Cömertlik
Oriens: Doğu
Pax: Barış
Pietas: Dindarlık, hürmet
Providentia: Öngörü
Pudicitia: Alçak gönüllük, iffet
Roma: Roma
Salus: Sağlık
Securitas: Güvenlik
Tranquillitas: Huzur
Victoria: Zafer
Virtus: Cesaret

Tablo 2.6.

EK C. GRAFİKLER

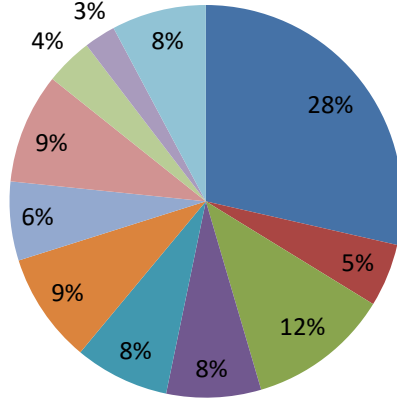

Grafik 2.1.

Grafik 2.2.

Antoninus Pius Dönemi, definelerde ele geçen Denariuslar. Sikke sayısı:11,169

Grafik 2.3.

EK D. RESİMLER³⁷⁶

Resim 1.1.

Resim 1.4

Resim 1.2.

Resim 1.5.

Resim 1.3.

Resim 1.6.

³⁷⁶ Resim 5.1-5.110. arasındaki görseller katalog sikkelerine, geri kalanlar ise metin içinde kullanılan diğer görsellere aittir.

Resim 1.7. Ara Pacis Augustae.

Resim 1.7.1. Ara Pacis Augustae Tellus kabartması.

Resim 1.8. Prima Porta Heykeli, zırh.

Resim 1.8.1. Prima Porta Heykeli, zırh detaylar.

Resim 1.9. Boscureale gümüş kabı.

Resim 1.10. Gemma Augustea.

Resim 1.11.

Resim 1.12. Titus Takı. Kudüs Tapınağı'nın ganimetlerini gösteren zafer alayı

Resim 1.13.

Resim 1.14.

Resim 2.1. Traianus Sütunu.

Resim 2.1.1. Traianus Sütunu, detay.

Resim 2.2. Traianus Zafer Anıtı (Civitas Tropaensium – Dobruca - Konstanta)

Resim 2.3. Beneventum Takı ön-arka

Resim 2.3.1. Beneventum Takı, detay.

Resim 2.4. Marcus Aurelius Sütunu.

Resim 2.4.1. Marcus Aurelius Sütunu, detaylar.

Resim 5.1.

Resim 5.5.

Resim 5.2.

Resim 5.6.

Resim 5.3.

Resim 5.7.

Resim 5.4.

Resim 5.8.

Resim 5.9.

Resim 5. 13.

Resim 5.10.

Resim 5. 14.

Resim 5.11

Resim5.15.

Resim 5.12.

Resim 5.16.

Resim 5.17.

Resim 5.21.

Resim 5.18.

Resim 5.22.

Resim 5.19.

Resim 5.23.

Resim 5.20.

Resim 5.24.

Resim 5.25.

Resim 5.29.

Resim 5.26.

Resim 5.30.

Resim 5.27.

Resim 5.31.

Resim 5.28.

Resim 5.32.

Resim 5.33.

Resim 5.37.

Resim 5.34.

Resim 5.38.

Resim 5.35.

Resim 5.39.

Resim 5.36.

Resim 5.40.

Resim 5.41.

Resim 5.45.

Resim 5.42.

Resim 5.46.

Resim 5.43.

Resim 5.47.

Resim 5.44.

Resim 5.48.

Resim 5.49.

Resim 5.53.

Resim 5.50.

Resim 5.54.

Resim 5.51.

Resim 5.55.

Resim 5.52.

Resim. 5.56.

Resim 5.57.

Resim 5.61.

Resim 5.58.

Resim 5.62.

Resim 5.59.

Resim 5.63.

Resim 5.60.

Resim 5.64.

Resim 5.65.

Resim 5.69.

Resim 5.66.

Resim 5.70.

Resim 5.67.

Resim 5.71.

Resim 5.68.

Resim 5.72.

Resim 5.73.

Resim 5.77.

Resim 5.74.

Resim 5.78.

Resim 5.75.

Resim 5.79.

Resim 5.76.

Resim 5.80.

Resim 5.81.

Resim 5.85.

Resim 5.82.

Resim 5.86.

Resim 5.83.

Resim 5.87.

Resim 5.84.

Resim 5.88.

Resim 5.89.

Resim 5.93.

Resim 5.90.

Resim 5.94.

Resim 5.91.

Resim 5.95.

Resim 5.92.

Resim 5.96.

Resim 5.97.

Resim 5.101.

Resim 5.98.

Resim 5.102.

Resim 5.99.

Resim 5.103.

Resim 5.100.

Resim 5.104.

Resim 5.105.

Resim 5.109.

Resim 5.106.

Resim 5.110.

Resim 5.107.

Resim 5.108.

ÖZGEÇMİŞ

Öğrenim Bilgileri

2006-2010: Füsun Yönder Lisesi.

2010-2014: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Lisans Mezuniyeti.

2015-2019: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Mezuniyeti.

Katıldığı Yüzey Araştırmaları ve Kazı Çalışmaları

2012: Prof. Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI başkanlığında Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazısı.

2013-2018: Dr. H. Murat ÖZGEN bilimsel danışmanlığında, Adramytteion Kazıları ve Yüzey Araştırmaları.

Yabancı Dil: İngilizce (iyi)

Fransızca (başlangıç)